

Ionel CORDOVAN
(coordonator)

Daniela Viorica ROXIN Noemi CORDOVAN Samuel Afin COLOMPAR

Ghid pentru predarea și învățarea limbii rromani
anul VI de studiu

6

Oradea
2024

Ionel CORDOVAN
(coordonator)

Daniela Viorica ROXIN

Noemi CORDOVAN

Samuel Afin COLOMPAR

**Ghid pentru predarea și
învățarea limbii rromani -
anul VI de studiu**

**Oradea
2024**

Autori:

- ✓ Prof. Ionel CORDOVAN (coordonator), inspector școlar pentru minoritatea rromă în cadrul Inspectoratului Școlar Județean Bihor;
- ✓ Prof. Daniela Viorica ROXIN, profesoară de limba rromani la Școala Gimnazială nr. 2 Tămașda;
- ✓ Prof. Noemi CORDOVAN, profesoară pentru învățământul preșcolar în limba rromani la Școala Gimnazială „Puiu Sever” Ineu;
- ✓ Prof. Samuel Afin COLOMPAR, profesor de limba rromani la Școala Gimnazială nr. 2 Bogei.

Avizare:

- ✓ Acest ghid a fost avizat de către *Consiliul Consultativ al disciplinei limba rromani maternă* de la nivelul Inspectoratului Școlar Județean Bihor

Colecție:

- ✓ Prezenta lucrare face parte din colecția „Rromani Didaktika”, regăsită pe pagina web edubh.ro, la secțiunea RED-uri – LIMBA RROMANI;
- ✓ Grupul de facebook „limba rromani anul 6 de studiu”;
- ✓ Canalul de youtube „Rromani Didaktika”.

ISBN: 978-973-0-41200-0

Cuprins

Cuvânt înainte	5
Structura anului școlar 2024-2025	6
Aplicarea structurii anului școlar 2024-2025	9
Planuri cadru pentru învățământul gimnazial	11
Programa școlară pentru clasa a VI-a / anul VI de studiu	20
Proiectarea didactică	40
Evaluare inițială	49
Fișe de lucru	60
Prezentarea demersului didactic integrat	69
I. SO KAMAV TE ARESAV?	70
1.1. O durărdo milaj	71
1.2. I rromani thaj i rumunikani čhib	73
1.3. So kamav te aresav ?	76
1.4. Kamav te aresav siklărno	79
1.5. Rekapitulàcia	82
1.6. Evaluàcia	86
II. TE DRABARAS THAJ TE XRAMOSARAS RROMANES!	90
2.1. O biliteràro tèksto	91
2.2. I buzni thaj le trin buznorre	92
2.3. I čhib rromani	96
2.4. O óorro rrom thaj o barvalo gazo	98
2.5. O bašavno	102
2.6. Rekapitulàcia	107
2.7. Evaluàcia	111
III. O ČHAVORRIPEN	115
3.1. E ruvesqo dromorro	116
3.2. O phakhvažvalo thaj i kurung	121
3.3. O kurko	123
3.4. O Kostikă Băcălan - Kolinda	125
3.5. Mirri čerxen	128

3.6. E čhavesqe xakaja	129
3.7. Mirri daj	131
3.8. Rekapitulàcia	133
3.9. Evaluàcia	137
IV. KAS0AR SO SIKLÖVAS?	139
4.1. I maj gugli pherr	140
4.2. E rroma	142
4.3. O Geòrge Saräu	144
4.4. Rromane gilă	148
4.5. O phuro siklövno savo gelo škola0e	150
4.6. O gonorro duje lovença	153
4.7. O kamipen	156
4.8. Le muleça p-o grast (I)	159
4.9. Le muleça p-o grast (II)	161
4.10. Rekapitulàcia	165
4.11. Evaluàcia	169
Bibliografie	173

Cuvânt înainte

Ghidul pentru predarea și învățarea limbii rromani - anul VI de studiu este al cincilea dintr-o serie de ghiduri metodice, realizate de o echipă de profesori de limba rromani din județul Bihor, începând cu anul 2021, din necesitatea adaptării demersului didactic la provocările predării on-line.

Lucrarea cuprinde elemente de ghidare a demersului didactic, *structura anului școlar, aplicarea structurii anului școlar la nivelul unității de învățământ, planul cadru, programa școlară, proiectarea didactică*, elemente care facilitează organizarea unui demers didactic integrat și personalizat, după specificul disciplinei și nevoile de învățare ale elevilor.

Ghidul se evidențiază prin propunerea unui demers didactic integrat, permițând o transpunere logică a programei școlare și a manualului școlar în procesul de predare – învățare - evaluare. Textele suport propuse sunt explorate prin explicarea și traducerea cuvintelor și expresiilor necunoscute, traducerea textelor suport, propunerea de răspunsuri la întrebările formulate pentru textele literare din manual.

Sunt prezentate rezolvări model pentru evaluarea inițială, pentru exercițiile recapitulative și itemii de evaluare de la sfârșitul celor patru unități de învățare, aspecte relevante în realizarea unei evaluări obiective, dar și a unei autoevaluări realizată de elevi.

Fișele de lucru elaborate pentru unitatea I de învățare sunt prezentate într-o manieră practică, cu un design atractiv, fiind complementare metodei prezentată în manualul școlar.

În aplicarea acestei abordări didactice integrate recomandăm utilizarea acestor resurse educaționale deschise împreună cu cele prezentate pe canalul de youtube „Rromani Didaktika” (citire model) și pe pagina web edubh.ro, la secțiunea RED-uri – LIMBA RROMANI.

Un profesor bun de limba rromani știe să își adapteze demersul didactic la nevoile de învățare ale elevilor, se pregătește și se informează continuu, utilizează strategii didactice variate, pune pasiune în ceea ce face, este mentorul elevilor săi, inspirându-i pentru transpunerea cunoștințelor în abilități și atitudini comportamentele care se reflectă în dezvoltarea personală a elevilor săi.

Ionel Cordovan,
Oradea,
23 noiembrie 2024

Ordinul nr. 3694/2024
privind structura anului școlar 2024-2025

Având în vedere:

- prevederile art. 115 alin. (2) lit. r) din Legea învățământului preuniversitar nr. 198/2023, cu modificările și completările ulterioare;
 - Referatul de aprobare nr. 3.202 din 27.12.2023 referitor la proiectul de Ordin al ministrului educației privind structura anului școlar 2024-2025,
- în baza prevederilor art. 13 alin. (3) din Hotărârea Guvernului nr. 369/2021 privind organizarea și funcționarea Ministerului Educației, cu modificările și completările ulterioare,

ministrul educației emite prezentul ordin.

Art. 1. - (1) Anul școlar 2024-2025 începe la data de 1 septembrie 2024, se încheie la data de 31 august 2025 și are o **durată de 36 de săptămâni** de cursuri. Cursurile anului școlar 2024-2025 încep la data de 9 septembrie 2024.

(2) Prin excepție de la prevederile alin. (1) se stabilesc următoarele:

- a) pentru clasele a XII-a zi, a XIII-a seral și frecvență redusă, anul școlar are o durată de 34 de săptămâni de cursuri și se încheie la data de 6 iunie 2025;
- b) pentru clasa a VIII-a, anul școlar are o durată de 35 de săptămâni de cursuri și se încheie la data de 13 iunie 2025;
- c) pentru clasele din învățământul liceal - filiera tehnologică, cu excepția claselor prevăzute la lit. a) și pentru clasele din învățământul profesional, anul școlar are o durată de 37 de săptămâni de cursuri și se încheie la data de 27 iunie 2025;
- d) pentru clasele din învățământul postliceal, durata cursurilor este cea stabilită prin planurile-cadru de învățământ în vigoare.

Art. 2. - (1) Anul școlar 2024-2025 se structurează, pe intervale de cursuri și intervale de vacanță, astfel:

a) intervale de cursuri:

- de luni, 9 septembrie 2024, până vineri, 25 octombrie 2024;
- de luni, 4 noiembrie 2024, până vineri, 20 decembrie 2024;
- de miercuri, 8 ianuarie 2025, până vineri, 7 februarie 2025, respectiv vineri, 14 februarie 2025, sau vineri, 21 februarie 2025, după caz, la decizia inspectoratelor școlare județene/al municipiului București, în urma consultărilor cu beneficiarii primari ai educației, cu părinții/reprezentanții legali ai acestora și cu cadrele didactice, realizate la nivelul unităților de învățământ;
- de luni, 17 februarie 2025, respectiv luni, 24 februarie 2025, sau luni, 3 martie 2025, la decizia inspectoratelor școlare județene/al municipiului București, după caz, până joi, 17 aprilie 2025;
- de luni, 28 aprilie 2025, până vineri, 20 iunie 2025;

b) intervale de vacanță:

- de sâmbătă, 26 octombrie 2024, până duminică, 3 noiembrie 2024;
- de sâmbătă, 21 decembrie 2024, până marți, 7 ianuarie 2025;
- o săptămână, la decizia inspectoratelor școlare județene/al municipiului București, în perioada 10 februarie- 2 martie 2025;
- de vineri, 18 aprilie 2025, până duminică, 27 aprilie 2025;
- de sâmbătă, 21 iunie 2025, până duminică, 7 septembrie 2025.

(2) Fiecare unitate de învățământ comunică beneficiarilor primari ai educației și părinților/reprezentanților legali ai acestora, până la data de 1 aprilie 2024, structura detaliată a anului școlar, cu includerea deciziilor pentru elementele flexibile ale acesteia.

Art. 3. - În zilele nelucrătoare/de sărbătoare legală prevăzute de lege și de contractul colectiv de muncă aplicabil nu se organizează cursuri.

Art. 4. - (1) Programul național „Școala altfel” și Programul „Săptămâna verde” se desfășoară în perioada 9 septembrie 2024-30 mai 2025, în intervale de câte 5 zile consecutive lucrătoare, a căror planificare se află la decizia unității de învățământ. Derularea celor două programe se planifică **în intervale de cursuri diferite**.

(2) La clasele din învățământul liceal - filiera tehnologică și din învățământul profesional, în perioadele dedicate programelor „Școala altfel” și „Săptămâna verde” se organizează activități de instruire practică, urmărind și scopul acestor programe.

(3) La clasele din învățământul postliceal, în perioadele dedicate programelor „Școala altfel” și „Săptămâna verde” se organizează activități de instruire practică.

Art. 5. - În situația suspendării cursurilor conform Regulamentului-cadru de organizare și funcționare a unităților de învățământ preuniversitar, măsurile privind parcurgerea integrală a programei școlare prin modalități alternative stabilite de consiliul de administrație al unității de învățământ nu se dispun în perioada vacanțelor școlare.

Art. 6. - Calendarul examenelor/evaluărilor naționale, al examenelor de absolvire, respectiv de certificare/atestare a calificării profesionale/a competențelor, precum și calendarul admiterii în clasa a IX-a se aprobă prin ordine distincte ale ministrului educației.

Art. 7. - (1) În situații deosebite, bine fundamentate, în funcție de condițiile climaterice locale speciale și de specificul școlii, inspectoratele școlare pot aproba, cu avizul Ministerului

Educației, la cererea conducerii unităților de învățământ, modificări ale structurii anului școlar stabilite prin prezentul ordin.

(2) Pentru unitățile de învățământ militar preuniversitar din sistemul de apărare, ordine publică și securitate națională, în funcție de specificul școlii și de specificul specializării/armei, Ministerul Apărării Naționale, Ministerul Administrației și Internelor, Ministerul Justiției și alte instituții cu atribuții în domeniile apărării, ordinii publice și securității naționale pot aproba, cu avizul Ministerului Educației, la cererea conducerii unităților de învățământ, modificări ale structurii anului școlar stabilite prin prezentul ordin.

(3) Solicitarea de modificare a structurii anului școlar pentru situațiile menționate la alin. (1) se face după consultarea consiliului reprezentativ al părinților din unitatea/unitățile de învățământ respectivă/respective.

(4) Aprobarea modificării structurii anului școlar, menționată la alin. (1) și (2), se acordă în condițiile asigurării parcurgerii integrale a programei școlare, precum și a posibilității ca toți elevii să participe, fără restricții, la examenele și evaluările naționale.

Art. 8. - Direcțiile de specialitate din cadrul Ministerului Educației, inspectoratele școlare și unitățile de învățământ preuniversitar duc la îndeplinire prevederile prezentului ordin.

Art. 9. - Prezentul ordin se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I.

Ministrul educației,
Ligia Deca

București, 1 februarie 2024.
Nr. 3.694.

APLICAREA STRUCTURII ANULUI ȘCOLAR 2024-2025

PROGRAMUL NAȚIONAL „ȘCOALA ALTFEL” ȘI PROGRAMUL „SĂPTĂMÂNA VERDE”

Intervalul propus în structura anului școlar	Intervalul selectat la nivelul unității de învățământ
Programul național „Școala altfel” și Programul „Săptămâna verde” se desfășoară în perioada 09 septembrie 2024—30 mai 2025, în intervale de câte 5 zile consecutive lucrătoare, a căror planificare se află la decizia unității de învățământ. Derularea celor două programe se planifică în intervale de cursuri diferite.	1. „ȘCOALA ALTFEL” ✓ Modulul/ intervalul ✓ Perioada 2. „SĂPTĂMÂNA VERDE” ✓ Modulul/ intervalul ✓ Perioada

MODULE/ INTERVALE DE CURS

Modulul/ intervalul de cursuri conform structurii anului școlar	Modulul/ intervalul de cursuri aplicat la nivelul unității de învățământ
Modulul/ intervalul de cursuri 1 09 septembrie – 25 octombrie 2024 7 săptămâni X 4 ore = 28 ore	Modulul/ intervalul de cursuri 1 09 septembrie – 2024 săptămâni X 4 ore = ore
Modulul/ intervalul de cursuri 2 4 noiembrie – 20 decembrie 2024 7 săptămâni X 4 ore = 28 ore	Modulul/ intervalul de cursuri 2 – 2024 săptămâni X 4 ore = ore
Modulul/ intervalul de cursuri 3 8 ianuarie – 7/ 14/21 februarie 2025 6 săptămâni X 4 ore = 24 ore	Modulul/ intervalul de cursuri 3 – 2025 săptămâni X 4 ore = ore
Modulul/ intervalul de cursuri 4 17/24 februarie/ 3 martie – 17 aprilie 2025 8 săptămâni X 4 ore = 32 ore	Modulul/ intervalul de cursuri 4 – 2025 săptămâni X 4 ore = ore
Modulul/ intervalul de cursuri 5 28 aprilie – 20 iunie 2025 8 săptămâni X 4 ore = 32 ore	Modulul/ intervalul de cursuri 5 – 2025 săptămâni X 4 ore = ore

INTERVALE DE VACANȚĂ

<i>Intervalul de vacanță conform structurii anului școlar</i>	<i>Intervalul de vacanță aplicat la nivelul unității de învățământ</i>
La finalul modului/ intervalului de cursuri 1 <i>26 octombrie – 03 noiembrie 2024</i>	La finalul modului/ intervalului de cursuri 1 <i>26 octombrie – 03 noiembrie 2024</i>
La finalul modului/ intervalului de cursuri 2 <i>21 decembrie 2024 – 07 ianuarie 2025</i>	La finalul modului/ intervalului de cursuri 2 <i>21 decembrie 2024 – 07 ianuarie 2025</i>
La finalul modului/ intervalului de cursuri 3 o săptămână în perioada <i>10-16 februarie 2025</i> <i>17-23 februarie 2025</i> <i>24 februarie – 02 martie 2025</i>	La finalul modului/ intervalului de cursuri 3 <i>... februarie – 2025</i>
La finalul modului/ intervalului de cursuri 4 <i>18 aprilie – 27 aprilie 2025</i>	La finalul modului/ intervalului de cursuri 4 <i>18 aprilie – 27 aprilie 2025</i>
La finalul modului/ intervalului de cursuri 5 <i>21 iunie – 07 septembrie 2025</i>	La finalul modului/ intervalului de cursuri 5 <i>21 iunie – 07 septembrie 2025</i>

PLANIFICAREA VACANȚEI DIN PERIOADA 10 FEBRUARIE 2025 – 2 MARTIE 2025

Perioada	Județul
<i>10-16 februarie 2025</i>	BN
<i>17-23 februarie 2025</i>	AG, B, BH, BR, B, BZ, CJ, CL, CS, DB, GJ, GR, HD, IF, IL, MH, OT, PH, SJ, TR, TM, VN, VS, VL
<i>24 februarie – 02 martie 2025</i>	AB, AR, BC, BT, BV, CT, CV, DJ, GL, HR, IS, MM, MS, NT, SM, SB, SV, TL

**Planuri cadru
pentru învățământul gimnazial**

*

**E plànurǎ kàdro
vaś o gimnaziàlo siklövîpen**

CABINET MINISTRU

ORDIN

**privind aprobarea planurilor-cadru de învățământ pentru învățământul
gimnazial**

În conformitate cu prevederile Legii educației naționale nr. 1/2011, cu modificările și completările ulterioare,

În conformitate cu prevederile Ordinului ministrului educației naționale nr. 3.593/2014 pentru aprobarea Metodologiei privind elaborarea și aprobarea curriculumului școlar - planuri-cadru de învățământ și programe școlare,

În temeiul Hotărârii Guvernului nr. 44/2016 privind organizarea și funcționarea Ministerului Educației Naționale și Cercetării Științifice,

MINISTRUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE ȘI CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE

emite prezentul ordin:

Art. 1. Se aprobă Nota de fundamentare a planurilor-cadru pentru învățământul gimnazial, prevăzută în anexa nr. 1, care face parte integrantă din prezentul ordin.

Art. 2. Se aprobă Planul-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial, clasele a V-a - a VIII-a, prevăzut în anexa nr. 2, care face parte integrantă din prezentul ordin.

Art. 3. Se aprobă Planul-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial cu predare în limbile minorităților naționale și pentru învățământul gimnazial pentru școlile sau clasele cu elevi aparținând minorităților naționale care studiază în limba română, prevăzut în anexa nr. 3, care face parte integrantă din prezentul ordin.

Art. 4. Se aprobă Planul-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial cu program integrat și suplimentar de artă - muzică, prevăzut în anexa nr. 4, care face parte integrantă din prezentul ordin.

Art. 5. Se aprobă Planul-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial cu program integrat și suplimentar de artă - coregrafie, prevăzut în anexa nr. 5, care face parte integrantă din prezentul ordin.

Art. 6. Se aprobă Planul-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial cu program integrat și suplimentar de artă - arte vizuale, prevăzut în anexa nr. 6, care face parte integrantă din prezentul ordin.

Art. 7. Se aprobă Planul-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial cu program sportiv integrat, prevăzut în anexa nr. 7, care face parte integrantă din prezentul ordin.

Art. 8. Planurile-cadru de învățământ aprobate prin prezentul ordin se aplică începând cu anul școlar 2017 - 2018, la clasa a V-a, începând cu anul școlar 2018 - 2019, la clasa a VI-a, începând cu anul școlar 2019 - 2020, la clasa a VII-a, iar din anul 2020 - 2021, la clasa a VIII-a.

Art. 9. (1) În anul școlar 2016-2017, la clasele a V-a - a VIII-a, se aplică planurile-cadru de învățământ aprobate prin Ordinul ministrului educației și cercetării nr. 3.638/2001.)

(2) În anul școlar 2017 - 2018, la clasele a VI-a - a VIII-a, se aplică planurile-cadru de învățământ aprobate prin Ordinul ministrului educației și cercetării nr. 3.638/2001.)

(3) În anul școlar 2018 - 2019, la clasele a VII-a - a VIII-a, se aplică planurile-cadru de învățământ aprobate prin Ordinul ministrului educației și cercetării nr. 3.638/2001.)

(4) În anul școlar 2019-2020, la clasa a VIII-a, se aplică Planurile-cadru de învățământ aprobate prin Ordinul ministrului educației și cercetării nr. 3.638/2001.)

Art. 10. Direcția Generală Învățământ Preuniversitar, Direcția Minorități, Direcția Generală Management și Resurse Umane, Direcția Generală Buget-Finanțe, Centrul Național de Dezvoltare a Învățământului Profesional și Tehnic, Institutul de Științe ale Educației, inspectoratele școlare județene/al municipiului București, conducerile unităților de învățământ duc la îndeplinire prevederile prezentului ordin.

Art. 11. Prezentul ordin se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I.

Ministru,

Adrian Curaj

București

Nr. 3.590

Data: 5 aprilie 2016

Plan-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial

Aria curriculară/disciplina		Clasa			
		V	VI	VII	VIII
I. Limbă și comunicare		8-10	8-10	9-11	8-10
Limba și literatura română	TC	4	4	4	4
Limba modernă 1		2	2	2	2
Limba modernă 2		2	2	2	2
Elemente de limbă latină și de cultură romanică		-	-	1	-
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
II. Matematică și științe ale naturii		5-7	8-10	10-12	9-11
Matematică	TC	4	4	4	4
Fizică		-	2	2	2
Chimie		-	-	2	2
Biologie		1	2	2	1
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
III. Om și societate		5-7	4-6	4-6	6-8
Educație socială**	TC	1	1	1	1
Istorie		2	1	1	2
Geografie		1	1	1	2
Religie		1	1	1	1
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
IV. Arte		2-4	2-4	2-4	2-4
Educație plastică	TC	1	1	1	1
Educație muzicală		1	1	1	1
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
V. Educație fizică, sport și sănătate		2-4	2-4	2-4	2-4
Educație fizică și sport	TC	2	2	2	2
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
VI. Tehnologii		2-4	2-4	2-4	2-4
Educație tehnologică și aplicații practice	TC	1	1	1	1
Informatică și TIC		1	1	1	1
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
VII. Consiliere și orientare		1-3	1-3	1-3	1-3
Consiliere și dezvoltare personală	TC	1	1	1	1
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
Opțional(e) integrat(e) la nivelul mai multor arii curriculare	CDS	1	1	1	1
Număr total de ore în TC		25	27	30	30
Număr total de ore în CDS***		1-3	1-3	1-3	1-4
Nr. minim - maxim de ore pe săptăm.		26-28	28-30	31-33	31-34

TC = trunchi comun; CDS = curriculum la decizia școlii

Plan-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial cu predare în limbile minorităților naționale și pentru învățământul gimnazial pentru școlile sau clasele cu elevi aparținând minorităților naționale care studiază în limba română

Aria curriculară/disciplina		Clasa			
		V	VI	VII	VIII
I. Limbă și comunicare		10-12	10-12	11-13	11-13
Limba și literatura română	TC	4	4	4	4
Limba maternă		4	4	4	4
Limbă modernă 1		2	2	2	2
Elemente de limbă latină și de cultură romanică		-	-	1	-
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
II. Matematică și științe ale naturii		5-7	8-10	10-12	9-11
Matematică	TC	4	4	4	4
Fizică		-	2	2	2
Chimie		-	-	2	2
Biologie		1	2	2	1
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
III. Om și societate		5-7	5-7	5-7	6-8
Educație socială**	TC	1	1	1	1
Istorie		2	1	1	2
Istoria și tradițiile minorităților		-	1	1	-
Geografie		1	1	1	2
Religie		1	1	1	1
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
IV. Arte		2-4	2-4	2-4	2-4
Educație plastică	TC	1	1	1	1
Educație muzicală		1	1	1	1
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
V. Educație fizică, sport și sănătate		2-4	2-4	2-4	2-4
Educație fizică și sport	TC	2	2	2	2
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
VI. Tehnologii		2-4	2-4	2-4	2-4
Educație tehnologică și aplicații practice	TC	1	1	1	1
Informatică și TIC		1	1	1	1
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
VII. Consiliere și orientare		1-3	1-3	1-3	1-3
Consiliere și dezvoltare personală	TC	1	1	1	1
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
Opțional(e) integrat(e) la nivelul mai multor arii curriculare	CDS	1	1	1	1
Număr total de ore în TC		27	30	33	32
Număr total de ore în CDS***		1-3	1-3	1-3	1-4
Nr. minim - maxim de ore pe săptăm.		28-30	31-33	34-36	33-36

TC = trunchi comun; CDS = curriculum la decizia școlii

NOTĂ:

* Elevii pot opta, într-un an de studiu, pentru 1 - 3 cursuri opționale (clasele V - VII) și 1 - 4 cursuri opționale (clasa a VIII-a), dintre care un opțional integrat la nivelul mai multor arii curriculare este obligatoriu.

A doua limbă modernă poate fi studiată în cadrul CDS.

** În cadrul acestei discipline vor fi studiate: la clasa a V-a *Gândire critică și drepturile copilului*, la clasa a VI-a *Educație interculturală*, la clasa a VII-a *Educație pentru cetățenie democratică* și la clasa a VIII-a *Educație economico-financiară*.

*** Curriculumul la decizia școlii (CDS) se constituie atât din opționale oferite la nivelul unității de învățământ, cât și din opționale oferite la nivel național. CDS este rezultatul unui proces real și transparent de consultare și negociere cu elevii și părinții acestora, cu alți actori la nivel comunitar și valorifică oportunități și nevoi specifice contextului cultural, social și economic local.

DIRECȚIA GENERALĂ EDUCAȚIE TIMPURIE,
ÎNVĂȚĂMÂNT PRIMAR ȘI GIMNAZIAL
DIRECȚIA MINORITĂȚI

Nr. 34/30. 01. 2018

Aprob,
MINISTRU,
Valentin POPA

AVIZAT,
SECRETAR DE STAT,
Ariana Oana BUCUR

AVIZAT,
SECRETAR DE STAT,
Irina Elisabeta KOVÁCS

Notă

privind aplicarea Planului-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial cu predare în limbile minorităților naționale și pentru învățământul gimnazial pentru școlile sau clasele cu elevi aparținând minorităților naționale care studiază în limba română, cf. Anexa 3 la OMENCS nr. 3590/ 05.04.2016

Potrivit prevederilor *Legii Educației Naționale nr. 1/ 2011* (LEN), art. 45 alin. (1) și (2), art. 46 alin. (7) și conform Anexei nr. 3 la OMENCS nr. 3590 din 05.04.2016, Limba și literatura maternă se studiază ca disciplină a Trunchiului comun (TC) cu un număr de 4 ore/săptămână, atât la predarea integrală în limba maternă, cât și la studierea orelor de limba maternă în școlile cu predarea în limba română.

Potrivit *Planului-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial cu predare în limbile minorităților naționale și pentru învățământul gimnazial pentru școlile sau clasele cu elevi aparținând minorităților naționale care studiază în limba română*, din Anexa 3 a OMENCS nr. 3590/ 05.04.2016, studiul *Limbii moderne 2* este asigurat prin Curriculumul la decizia școlii (CDS).

În acest context, *Limba modernă 2* poate fi studiată în cadrul CDȘ, aplicându-se integral programa școlară a *Limbii moderne 2*, parte a TC, cu un număr de două ore/săptămână, nefiind necesară elaborarea unei programe CDȘ care să parcurgă etapele avizării.

Direcția Generală Educație Timpurie, Direcția Minorități
Învățământ Primar
și Gimnazial

Institutul de Științe ale Educației

Director general,
Mihaela Tania IRIMIA

Director,
Alexandru SZEPEȘI

Director adjunct,
Magdalena BALICA

Inspector general,
Corina CEAMĂ

Consilier,
Gheorghe SARĂU

Inspector limba rromani,
Ionel CORDOVAN

ORDIN nr. 4.828 din 30 august 2018

pentru modificarea și completarea Ordinului ministrului educației naționale și cercetării științifice nr. 3.590/2016 privind aprobarea planurilor-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial

EMITENT: MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

PUBLICAT ÎN: MONITORUL OFICIAL nr. 783 din 12 septembrie 2018

Data intrării în vigoare: 12 septembrie 2018

În conformitate cu prevederile art. 65 alin. (4) din Legea educației naționale nr. 1/2011, cu modificările și completările ulterioare, și ale art. 6 din Metodologia privind elaborarea și aprobarea curriculumului școlar - planuri-cadru de învățământ și programe școlare, aprobată prin Ordinul ministrului educației naționale nr. 3.593/2014,

în temeiul art. 12 alin. (3) din Hotărârea Guvernului nr. 26/2017 privind organizarea și funcționarea Ministerului Educației Naționale, cu modificările ulterioare,
ministrul educației naționale emite prezentul ordin.

ART. I

Ordinul ministrului educației naționale și cercetării științifice nr. 3.590/2016 privind aprobarea planurilor-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 446 din 15 iunie 2016, se modifică și se completează după cum urmează:

1. Începând cu anul școlar 2018-2019, la anexele nr. 2-6, la punctul VII, rubrica „Opțional(e) integrat(e) la nivelul mai multor arii curriculare” se modifică și va avea următorul cuprins:

„Opțional(e) integrat(e) la nivelul mai multor arii curriculare****	CDS	0-1	0-1	0-1	0-1”
---	-----	-----	-----	-----	------

2. La anexele nr. 2-7, rubrica „Opțional*” se modifică și se înlocuiește cu „Opțional”.

3. La anexele nr. 2-7, nota „*” se abrogă.

4. La finalul anexei nr. 2 se introduce o notă cu următorul cuprins:

„NOTĂ:

La clasele cu program de studiu intensiv al unei limbi moderne, disciplina se studiază 4 ore/săptămână astfel: 2 ore/săptămână prevăzute în trunchiul comun (TC) și 2 ore/săptămână din curriculumul la decizia școlii (CDS), aplicându-se programa școlară în vigoare la această disciplină.”

5. La finalul anexei nr. 3 se introduce o notă cu următorul cuprins:

NOTĂ:

Limba modernă 2 poate fi studiată în cadrul CDS cu o alocare de 2 ore/săptămână, aplicându-se programa școlară în vigoare la această disciplină.

6. La anexa nr. 4, la „Precizări privind aplicarea planului-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial cu program integrat și suplimentar de artă – muzică”, punctul 4 se modifică și va avea următorul cuprins:

„4. Începând cu anul școlar 2018-2019, la disciplina de studiu Instrument principal, în care se studiază un alt instrument decât pianul, orga, harpa, țambalul sau acordeonul, activitatea de predare este asigurată de un profesor de Instrument principal normat cu 3 ore/săptămână, precum și de un profesor corepetitor/acompaniament, normat cu ½ oră pe săptămână. Activitatea se desfășoară cu predare individuală; corepetiția începe cu cel de al doilea an de studiu al instrumentului.”

7. Începând cu anul școlar 2018-2019, la anexa nr. 7, la punctul VII, rubrica „Opțional(e) integrat(e) la nivelul mai multor arii curriculare” se modifică și va avea următorul cuprins:

„Opțional(e) integrat(e) la nivelul mai multor arii curriculare****	CDS	0-1	0-1	0-1	0-1”
---	-----	-----	-----	-----	------

ART. II

Direcția generală educație timpurie, învățământ primar și gimnazial, Direcția minorități, Institutul de Științe ale Educației, Centrul Național de Evaluare și Examinare, inspectoratele școlare și unitățile de învățământ duc la îndeplinire prevederile prezentului ordin.

ART. III

Prezentul ordin se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I.

Ministrul educației naționale,

Valentin Popa

București, 30 august 2018.

Nr. 4.828.

**Programa școlară pentru
clasa a VI-a / anul VI de studiu**

**I školutni progràma vaś i šovto klàsa /
o šovto siklövipnasqo berś**

Anexa nr. 3 la ordinul ministrului educației naționale nr. 3393 / 28.02.2017

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

Programa școlară

pentru disciplina

LIMBA ȘI LITERATURA MATERNĂ RROMANI

Clasa a VI-a

București, 2017

Notă de prezentare

Programa școlară pentru disciplina *Limba și literatura maternă rromani* reprezintă oferta curriculară pentru clasa a VI-a. Conform planului-cadru de învățământ, aprobat prin OMENCS nr. 3590/05.04.2016, limba și literatura maternă rromani are alocate 4 ore pe săptămână.

Concepția acestei programe are în vedere *Documentul de fundamentare a noului plan-cadru pentru gimnaziu (2016)*, *Recomandarea Parlamentului European și a Consiliului Uniunii Europene privind competențele-cheie din perspectiva învățării pe parcursul întregii vieți (2006/962/EC)* – document european de referință, instrument care susține necesitatea unui set de competențe-cheie care să îi permită viitorului cetățean să se adapteze în mod flexibil la o lume caracterizată prin schimbare rapidă și profundă interconectare, precum: comunicare în limba maternă, comunicare în limbi străine, competență digitală, a învăța să înveți, competențe sociale și civice, spirit de inițiativă și antreprenoriat, sensibilizare și exprimare culturală.

Programa de limba și literatura maternă rromani favorizează abordarea învățării din perspectivă inter- și transdisciplinară, conform prevederilor din *Legea educației naționale*, urmărind:

- înțelegerea faptelor de limbă și a coerenței lor structurale, pornind de la mecanismele esențiale de generare a mesajului în comunicare orală și scrisă;
- asigurarea controlului asupra uzului comunicării lingvistice în activități de ascultare, vorbire, lectură și scriere, în raport cu norma limbii rromani în vigoare;
- cunoașterea și înțelegerea elementelor fundamentale de ordin lexical și gramatical, comune limbii rromani și altor limbi de contact, într-o viziune sincronică;
- dobândirea unor competențe de lectură pe care elevii să le poată folosi în contexte diverse de viață în școală și în afara ei;
- asumarea valorilor etice și a idealurilor umaniste naționale și europene, definitorii pentru omul modern, necesare propriei dezvoltări afective și morale, având ca reper modelul sociocultural contemporan.

Limba și literatura maternă rromani reprezintă o disciplină complexă, care cuprinde, în manieră integrată, trei componente:

- componenta lingvistică, aparținând științelor limbii, care asigură uzul corect și eficient al limbii;
- componenta interrelațională, aparținând științelor comunicării;
- componenta estetică și culturală, aparținând literaturii ca artă a cuvântului.

Componenta lingvistică asigură baza dezvoltării la elevi a competenței de comunicare, prin înțelegerea importanței codului lingvistic, esențial pentru comunicarea eficientă. Învățarea corectă și dirijată a normei limbii literare are un rol reglator pentru comunicarea corectă și nuanțată în limba rromani, având în vedere experiența de învățare a elevului, anterioară perioadei de școlaritate, când contactul copilului cu limba rromani este preponderant la nivel dialectal. Astfel, se dezvoltă componenta tranzitivă a comunicării, în raport de complementaritate cu cea reflexivă, fapt care fundamentează conștientizarea identității de către fiecare elev și contribuie la dezvoltarea psihosocială și culturală armonioasă a acestuia. Totodată, raportarea continuă la

normă, precum și înțelegerea variațiilor admise de aceasta asigură succesul în activitatea de învățare formală, nonformală și informală reflectată în complexitatea universului cognitiv al elevului.

Componenta interrelațională vizează dobândirea competenței de comunicare, în sens larg, bazată pe comunicarea orală sprijinită pe elemente de retorică, în corelare directă cu deprinderile de comportament comunicativ, dar și pe comunicarea scrisă, prin aplicarea, în manieră complementară, a procedeeleor tradiționale și moderne de comunicare. Prin valorificarea acestei componente, disciplina *Limba și literatura maternă rromani* asigură conștientizarea de către elev a faptului că orice act de comunicare se bazează pe punerea în comun a informațiilor transmise prin mesaje de către toți participanții la procesul de comunicare și are ca efect imediat sporirea experienței cognitive individuale. Totodată, comunicarea impune și respectarea unor norme comportamentale care asigură starea de confort social și cultural, cu manifestare dincolo de mediul școlar și cu efect pe tot parcursul vieții.

Componenta estetică și culturală vizează sensibilizarea elevului, prin apelul la dimensiunea afectivă a personalității. Literatura deschide perspectiva unor alternative ficționale la modelul social, fiind, pentru elev, un spațiu al jocului de rol, care îi poate facilita inserția socială în viața de adult. Studiul literaturii vizează și modelarea universului cultural, respectând particularitățile fiecărui elev, tocmai prin posibilitatea pe care acesta o are de a selecta, prin lectură, modelele care i se potrivesc personalității și structurii sale temperamentale. Astfel, studiul fenomenului literar dezvoltă și stimulează creativitatea, contribuind substanțial la definirea individualității, ca expresie a libertății de receptare, și la conectarea acesteia la modelul social în care trăiește elevul.

Limba, ca instrument principal de organizare a gândirii, reunește sisteme interdependente de semne și simboluri a căror menire este crearea de sens, prin transmiterea de mesaje. Prin limbă, se construiește identitatea personală, dar și cea națională, a culturii de origine, precum și relațiile interpersonale, care favorizează participarea la viața social sub multiplele ei fațete. Învățarea limbii rromani ca idiom matern începe de la naștere și continuă pe tot parcursul vieții, inclusiv în forma elevate, literară, fiind mijlocul de exprimare a gândurilor, a sentimentelor și a experienței personale.

Comunicarea lingvistică, într-o primă fază, în idiomul rrom matern, apoi în limba rromani comună – în cadru instituționalizat, școlar - este esențială în definirea mediului familial și afectiv, dând sens existenței socioculturale a fiecărui individ și asigurând conștiința identității rrome. Fiecare copil care vine la școală are abilități de comunicare în limba maternă sau și într-o altă limbă, dar esențial este ca, în cadru instituționalizat, acesta să dobândească, în primul rând, achiziții fundamentale corecte privind comunicarea în limba rromani comună, care constituie cheia spre comunicarea cu vorbitorii rromi ai diverselor dialecte din aria de răspândire românească și internațională, dar constituie și bază pentru achizițiile vizând alte limbi.

Prezenta programă asigură promovarea dezvoltării personale a elevului care studiază limba/ în limba rromani într-un cadru sociocultural largit. A dobândi competențe generale, precum *a ști, a pune în aplicare, a avea atitudini și reacții adecvate* reprezintă o dimensiune semnificativă a demersului didactic prin care programa va fi aplicată în școală.

La nivel gimnazial, în cadrul învățământului obligatoriu, disciplina *Limba și literatura maternă rromani* oferă spațiul de construire corectă, complexă și armonioasă a personalității umane inserate diacronic în paradigma postmodernității, vizând - deopotrivă - perspectivele istorică, estetică și culturală prin care se redefinește relația dintre persoană și universul exterior acesteia. Această disciplină de studiu construiește coerent relația dintre cultură, ca artefact și școală – ca instrument de transmitere a culturii, prin punerea la dispoziție a unei programe de gimnaziu caracterizate prin bogăție, recursivitate, interconexiuni și rigoare, valorificând teoria inteligențelor multiple și învățarea prin cooperare, într-o abordare interculturală și integrată a curriculumului.

Programa elaborată în contextul noii paradigme educaționale vizează:

- *împlinirea idealului educațional al școlii românești derivat din idealul european al educației;*
- *adecvarea programei la arhetipul sociocultural național coroborat cu cel universal, prin corelarea tradiției cu viziunile novatoare;*
- *corelarea cu programele pentru limba și literatura maternă din România și din alte țări.*

Programa școlară pentru disciplina *Limba și literatura maternă rromani* are următoarea structură:

- Notă de prezentare
- Competențe generale
- Competențe specifice și exemple de activități de învățare
- Conținuturi
- Sugestii metodologice

Programa, bazată pe *modelul comunicativ-funcțional*, recomandă valorificarea tuturor experiențelor de învățare ale elevilor, integrând cele trei dimensiuni ale educației (formală, nonformală și informală), ale căror interferențe favorizează dezvoltarea la elev a competențelor generale, prin intermediul celor specifice, asociate cu activități de învățare adecvate și aplicate la conținuturile propuse.

În concluzie, prin complexitatea structurală și de conținut, disciplina *Limba și literatura maternă rromani* contribuie la construirea și la dezvoltarea tuturor competențelor cheie, fiind fundamentul în definirea idealului educațional de tip european – *învățarea pe toată durata vieții*.

Competențe generale

- 1. Participarea la interacțiuni verbale în diverse situații de comunicare, prin receptarea și producerea textului oral**
- 2. Receptarea textului scris de diverse tipuri**
- 3. Redactarea textului scris de diverse tipuri**
- 4. Utilizarea corectă, adecvată și eficientă a limbii în procesul comunicării orale și scrise**
- 5. Manifestarea unui comportament empatic cultural și intercultural**

Competențe specifice și exemple de activități de învățare

1. Participarea la interacțiuni verbale în diverse situații de comunicare prin receptarea și producerea textului oral

1.1. Parafrizarea, pe baza informațiilor explicite și implicite, a unor pasaje din diverse tipuri de texte orale narrative, monologate și dialogate

- *exerciții de ascultare activă, punând întrebări referitoare la o idee/ o informație din textul audiat*
- *parafrizarea unor enunțuri dintr-un text audiat*
- *audierea de texte/mesaje*
- *exerciții de plasare a unei secvențe dintr-o replică în alte enunțuri*

1.2. Identificarea unor informații, a intențiilor de comunicare, a emoțiilor și a atitudinilor comunicative din texte orale, monologate și dialogate

- *identificarea sensului global al unui text audiat*
- *formularea ideilor principale dintr-un mesaj transmis de către un prieten/ coleg*
- *utilizarea jocului de rol pe o temă dată, urmat de discuții privind intențiile de comunicare, emoțiile și atitudinile comunicative*

1.3. Prezentarea unor informații, idei, sentimente și puncte de vedere în texte orale, participând la

discuții pe diverse teme sau pornind de la textele citite/ ascultate

- *elaborarea unui text oral pornind de la un enunț dat/ de la o imagine dată*
- *exerciții de exprimare a unui punct de vedere referitor la o idee extrasă dintr-un text oral/ scris*

1.4. Adecvarea comunicării nonverbale și paraverbale la o situație dată, evidențiind ideile și atitudinile, în situații de comunicare față-în-față sau mediate

- *utilizarea jocurilor de rol cu folosirea dialogului pe diverse teme de interes*
- *exerciții de identificare a două elemente paraverbale utilizate de un participant la o situație de comunicare*

1.5. Participarea la interacțiuni verbale simple cu mai mulți interlocutori, având în vedere cantitatea și relevanța informației transmise și primite

- *exerciții de construire a unei situații de comunicare pornind de la un aspect relevant pentru comportamentul școlar*

1.6. Manifestarea interesului față de ideile interlocutorilor și a disponibilității de implicare constructivă în comunicare, în activitățile de grup

- *elaborarea unor proiecte transdisciplinare de grup*

1.7. Analizarea comportamentelor și a atitudinilor comunicative, evidențiind punctele tari și punctele slabe și oferind soluții de comunicare eficientă, pe baza criteriilor oferite de profesor și discutate cu colegii

- *exerciții de schimbare de rol într-o situație de comunicare, evidențiind elementul personal construit*
- *exerciții de completare a unui test de evaluare a comportamentelor interlocutorilor prin prezentări realizate cu ajutorul noilor tehnologii*

2. Receptarea textului scris de diverse tipuri

2.1. Corelarea informațiilor explicite și implicite din texte continue, discontinue și multimodale

- identificarea emoțiilor, a sentimentelor și a atitudinilor exprimate într-un text literar și/ sau nonliterar

2.2. Identificarea ideilor principale și secundare prin punerea în relație a diverselor părți ale textului

- alcătuirea planului dezvoltat de idei prin detalierea elementelor specifice textului abordat
- utilizarea unor mesaje sau a unor enunțuri care să exprime opinia personală privitoare la text
- descrierea unui personaj, prin utilizarea categoriilor semantice și gramaticale învățate

2.3. Prezentarea unor răspunsuri personale, creative și critice pe marginea unor texte de diverse tipuri

- relatarea unor întâmplări personale, cu inserarea unor fragmente descriptive sau povestirea subiectului unei opere epice
- realizarea planului sinoptic (harta textului) al unui text literar prin identificarea elementelor de bază din cadrul textului
- exerciții de utilizare a descrierii și a autocaracterizării în scopul unei mai bune cunoașteri

2.4. Manifestarea preocupării de a înțelege diverse tipuri de texte citite

- colectarea de informații din diverse surse – manuale, documente, seriale, experiență proprie
- exerciții de justificare a unor puncte de vedere pe teme diferite, de interes personal sau școlar

2.5. Evaluarea strategiilor de lectură, a volumului și a diversității materialelor citite

- stabilirea criteriilor de selectare a lecturii și a reperelor valorice în contextul cultural dat;
- redactarea unui eseu/ a unei compuneri care să valorifice experiența dobândită în situații diverse (excursii tematice, serbări etc.).

3. Redactarea textului scris de diverse tipuri

3.1. Redactarea unui text, pe un subiect la alegere, având în vedere etapele procesului de scriere și structurile specifice, pentru a comunica idei și informații sau pentru a relata experiențe trăite sau imaginate

- Utilizarea brainstorming-ului pentru generarea ideilor care pot fi incluse într-un text care va fi redactat în clasă sau acasă
- scrierea unui text cu început/cu sfârșit dat, integrând secvențe narative în texte dialogate sau secvențe descriptive în texte narative
- elaborarea unei pagini de jurnal prin respectarea convențiilor acestui tip de discurs

3.2. Redactarea, individual și/ sau în echipă, a unui text complex, cu integrarea unor grafice, tabele, scheme

- exerciții de asociere a unor texte cu o serie de scheme, tabele, grafice date etc.
- exerciții de transpunere a unui text într-o schemă, într-un grafic sau într-un tabel
- redactarea unui text pe baza informațiilor oferite de grafice, tabele, scheme

3.3. Adecvarea textului scris la situația și scopul de comunicare

- exerciții de concepere/realizare a unui afiș pe o temă dată
- exerciții de adecvare a mesajului la situația și scopul comunicării, prin selectarea unor cuvinte

3.4. Analizarea dificultăților de redactare, oferind soluții, pe baza criteriilor oferite de profesor și discutate cu colegii

- exerciții de identificare a aspectelor pozitive și negative în comportamentul manifestat în procesul redactării, pe baza unor criterii date

4. Utilizarea corectă, adecvată și eficientă a limbii în procesul comunicării orale și scrise

4.1. Utilizarea structurilor sintactice și morfologice de bază ale limbii rromani standard pentru înțelegerea și exprimarea corectă și precisă a intențiilor comunicative

- exerciții de completare, cu aplicarea cunoștințelor privind flexiunea verbală și nominală
- exerciții de folosire a elementelor verbale, nonverbale și paraverbale adecvate contextului și scopului vizat (mesaje orale diverse, ficționale și nonficționale/literare și nonliterare)

4.2. Aplicarea conștientă a achizițiilor lexicale și semantice de bază, din limba rromani standard, pentru exprimarea corectă a intenției comunicative

- completarea unor enunțuri cu faptele de limbă omise
- transformarea unor forme gramaticale în altele, cerute de context sau impuse de sarcină

- aplicarea în contexte noi și autentice a noilor achiziții lingvistice
- crearea unor jocuri de cuvinte, jocuri ortografice etc.

4.3. Valorificarea achizițiilor fonetice de bază, în realizarea propriei pronunții și scrieri și pentru evaluarea pronunției și scrierii celorlalți, prin raportarea la normă, cu scopul corectării erorilor în comunicare

- analiza unor enunțuri greșite și corectarea acestora în funcție de normele limbii actuale, în exerciții fonetice diverse

4.4. Utilizarea deprinderilor dobândite pentru monitorizarea corectitudinii comunicării, prin raportarea la normă

- identificarea greșelilor de semantică, fonetică, ortografie și de punctuație în mesaje online, e- mailuri, în texte scrise olograf
- aplicarea cunoștințelor dobândite prin jocuri/ rebusuri
- exerciții de precizare a sinonimelor, a antonimelor, a omonimelor unor cuvinte date
- identificarea sensurilor cuvintelor în funcție de context

4.5. Redactarea unor texte valorificând gândirea logică și competența lingvistică, în procesul de învățare pe tot parcursul vieții

- redactarea unor texte cu respectarea normei gramaticale în vigoare

5. Manifestarea unui comportament empatic cultural și intercultural

5.1. Investigarea unor cutume, obiceiuri și tradiții ale comunității în care trăiește elevul și ale unor comunități aparținând altor etnii în scopul cimentării unor comportamente ce privesc schimburile interculturale

- discuții despre diferențele culturale ale comunității proprii și ale altor comunități etnice (comportamente sociale, valori, stil de viață)
- prezentări ale specificului local în spațiul tradițiilor rromane

5.2. Analiza unor tipare privitoare la cultura proprie și la cultura altor popoare

- elaborarea de materiale diverse (orale, scrise, multimodale) prezentând valorile promovate în tradițiile și obiceiurile diferitelor culturi
- analiza unor modele promovate în literatura rromani /sau universală și în alte arte (film, teatru, artă plastică etc.)

Conținuturi

Tema generală: EU ȘI UNIVERSUL MEU FAMILIAR

Domenii de conținut	Conținuturi
Comunicare orală	La conținuturile din clasa a V-a (actualizate) se vor adăuga următoarele: - Strategii de ascultare activă: verificarea gradului de înțelegere a mesajului prin formularea unor întrebări de clarificare, de reformulare; semnale nonverbale de încurajare - Performarea actelor de limbaj: relația dintre structura lingvistică a actului de limbaj, intenția de comunicare și efectul actului de limbaj - Atitudini comunicative: interes, curiozitate, implicare, cooperare în activități de grup. Inteligența emoțională: exprimarea adecvată a emoțiilor ➤ Texte orale propuse pentru ascultare: emisiuni radio, teatru radiofonic pentru copii, literatură pe audiobook (integral/ fragmente) ➤ Tipuri de interacțiune propuse: monologate (prezentări pe teme date, povestiri) și dialogate (interacțiuni cu mai mulți participanți)
Lectură	La conținuturile din clasa a V-a (actualizate) se vor adăuga următoarele: - Textul narativ literar – în proză, în versuri • Instanțele comunicării narative: autor, narator, personaje • Narațiunea la persoana a III-a și la persoana I • Momentele subiectului/etapele acțiunii. Idei secundare. • Planul dezvoltat de idei • Dialogul în textul literar - Textul narativ nonliterar - Textul descriptiv literar – în proză, în versuri - Versificație: rimă, strofă, măsura versurilor, ritmul (intuitiv) - Strategii de comprehensiune: reflecții asupra limbajului și a structurii textelor de tip narativ, descriptiv, dialogat; discuții pe marginea textelor citite - Strategii de interpretare: interpretarea limbajului figurat (epitetul, enumerația) - Interese și atitudini față de lectură ➤ Texte recomandate: - texte continue, literare și nonliterare: povestiri clasice și contemporane, texte aparținând literaturii pentru copii, jurnale, scrisori, e-mailuri, reportaje de știri, postări online, recenzii pe web ale unei cărți - texte discontinue: grafice, diagrame - texte multimodale: reclame, articole de ziar sau de revistă cu imagini

Redactare	La conținuturile din clasa a V-a (actualizate) se vor adăuga următoarele: - Etapele scrierii, cu accent pe: a) planul textului b) redactarea ciornei și a lucrării pe baza planului - Tipare textuale de structurare a ideilor: narativ, descriptiv, explicativ, narativ-descriptiv (prezentarea unui proces ca succesiune de etape) - Adecvarea la temă - Stil: proprietatea termenilor, puritate și adecvare situațională, originalitate - Prezentarea textului: scheme, tabele corelate cu conținutul textului - Elemente auxiliare în scriere (paranteze, sublinieri)
➤ Tipuri de texte recomandate pentru activitățile de redactare: a) afișul, anunțurile de mică publicitate, scrisoarea, e-mailul, invitația, jurnalul, blogul b) texte narative la persoana I sau la persoana a III-a c) texte descriptive (descrierea unei ființe reale și/ sau imagine, a unui obiect imaginar, a unui fenomen, a unei emoții)	
Elemente de construcție a comunicării	La conținuturile din clasa a V-a (actualizate) se vor adăuga următoarele: Gramatică - Predicatul - Subiectul - Complementul - Atributul - Verbul. Moduri verbale, timpuri verbale - Substantivul. Substantive însuflețite/ neînsuflețite. Cazul - Pronumele personal (flexiune cazuală) Ortoepie și ortografie - Grupurile vocalice - Despărțirea în silabe Vocabular - Rolul contextului în crearea sensului - Sinonime/ Antonime
Elemente de interculturalitate	La conținuturile din clasa a V-a (actualizate) se vor adăuga următoarele: - Interferențe culturale (culturi ale minorităților în spațiul rrom) - Limba și cultura rromani în Europa; comunitatea lingvistică a vorbitorilor de limbă rromani de pretutindeni - Valori ale culturii rome

Sugestii metodologice

Prezenta programă de *limba și literatura maternă rromani* își propune să asigure dezvoltarea competențelor de utilizare a limbii rromani de către elevii din gimnaziu, pornind de la statutul de limbă maternă și de disciplină de studiu. În acest sens, competențele dobândite în cadrul acestei discipline au un caracter instrumental, pe de-o parte, sprijinind procesul de înțelegere și de învățare formală, informală și nonformală, iar, pe de altă parte, pe termen lung, acestea asigură dezvoltarea competenței cheie „a învăța să înveți”. Ca limbă maternă, limba rromani se va studia pornind de la practica rațională și funcțională, raportarea la normă fiind mijlocul de corecție a erorilor, în scopul asigurării unei comunicări eficiente. Uzul rațional și structurat al limbii rromani reprezintă, deopotrivă, un instrument necesar codării/ decodării mesajului din texte de diverse tipuri (orale și/ sau scrise; continue/ discontinue/ mixte; ficționale/ nonficționale), dar și una dintre finalitățile disciplinei, ceea ce conferă limbii materne rolul de instrument principal de acces la cunoaștere și de învățare pe tot parcursul vieții. De asemenea, în calitate sa de disciplină de studiu, *Limba și literatura maternă rromani* se află în centrul construcției identitare, prin apelul la valorile culturale naționale și, prin studiul acestora, la modelul rrom al ființei, corelat însă cu valorile europene, interculturale și multiculturale. Tot în cadrul gimnaziului, se formează gustul pentru lectură, pentru artă, limba și literatura maternă rromani contribuind la formarea gustului estetic.

Finalitatea urmărită de programă este formarea unui individ capabil să utilizeze limba rromani comună în scopul învățării, atât în cursul școlarității, cât și pe tot parcursul vieții; formarea, așadar, a unui individ capabil să utilizeze limba rromani în scopul inserției sociale, ca limbă a schimburilor comerciale, sociale etc.; formarea unei persoane care își asumă propria identitate lingvistică și culturală, fiind, în același timp, sensibilă la valorile interculturale și multiculturale, în contextul (auto)descoperirii și al (auto)construirii.

În procesul de predare-învățare-evaluare, se face trecerea progresivă de la nivelul elementar de deținere a competențelor cheie (de la ciclul primar) la nivelul intermediar în gimnaziu, asigurându-se construirea nivelului funcțional din ciclul secundar inferior/ superior, respectându-se principiul gradualității achizițiilor.

Situarea elevului în centrul activităților destinate formării sale favorizează dobândirea de cunoștințe și abilități de operare cu acestea, cultivând atitudini care asigură adaptarea, controlul asupra propriei formări, respectiv, monitorizarea acesteia. Competențele specifice reprezintă trepte în structurarea comunicării orale și scrise/a redactării, astfel încât absolventul de gimnaziu să facă din limba maternă instrumentul principal de:

- căutare, colectare, procesare de informații și receptare de opinii, idei, sentimente într-o varietate de mesaje/ texte ascultate/ texte citite;
- exprimare a unor informații, opinii, idei, sentimente, în mesaje orale sau scrise, prin adaptarea la situația de comunicare;
- participare la interacțiuni verbale în diverse contexte școlare și extrașcolare, în cadrul unui dialog proactiv;
- integrare a valorilor identitare, comunitare și estetice.

Principii didactice

Principiile didactice care trebuie să ghideze procesul de predare-învățare-evaluare sunt:

1. abordarea comunicativ-funcțională a conținutului lingvistic, pornind de la faptele de limbă, de la actele de vorbire și dobândind aplicație în utilizarea contextuală a cunoștințelor;

2. accentuarea caracterului interactiv al însușirii limbii, având în vedere impunerea abordării limbii nu ca sistem abstract de semne, ci ca „limbă în funcțiune”, în variantele ei orale și scrise, ca instrument al exprimării și al autoexprimării;
3. implementarea demersurilor didactice de însușire și exersare activă, implicativă, ludică a limbii;
4. susținerea perspectivei holistice asupra achiziției limbilor, prin proiectarea activităților didactice centrate pe dezvoltarea/ exersarea integrată a competențelor de bază (receptare de mesaj oral, producere de mesaj oral, receptare de mesaj scris, producere de mesaj scris), într-o manieră complementară;
5. conceptele de gramatică, reprezentând noțiuni-ancoră, cu rol orientativ în exersarea contextuală a limbii, clarificarea lor având rolul de a susține gândirea metalingvistică, de a orienta mecanismele de autocorectare și de a motiva preocuparea pentru exprimarea controlată, pretențioasă, eficientă, racordată la specificul situației de comunicare;
6. stimularea gândirii creative prin limbă, în vederea formării unei personalități autonome, capabile să-și prezinte propriile păreri, să accepte diversitatea de idei și opinii;
7. implementarea în conținut a viziunii identitare și interculturale, în vederea asimilării limbii prin conținuturi culturale reprezentative; transpunerea activităților școlare în medii sociolingvistice reale, extrașcolare (de exemplu: organizarea activităților în medii extrașcolare de tip muzeu, cinematograf, structurat de principiile metodei proiectului) și implementarea „realității exterioare” în clasă (de exemplu: valorificarea în activitățile școlare a emisiunilor tv, a instruirii asistate de calculator etc.).

Prezentarea conținuturilor în liste distincte pentru domeniile Comunicare, Lectură, Redactare, Elemente de construcție a comunicării s-a făcut din rațiuni metodologice, deoarece în actul comunicării acestea fuzionează, fapt care face necesară predarea integrată și, în același timp, li se induc/ propun elevilor sarcini de învățare cu un accentuat caracter utilitar, relevante pentru inserția socială de succes în viitoarea perioadă a vieții lor de adult.

Programa propune conținuturi structurate pe teme care reflectă, la nivel de maximă generalitate, vârsta școlară a fiecărei clase. Astfel, se construiește treptat și concentric universul cognitiv al elevului de gimnaziu, valorificând orizontul specific fiecărei vârste.

În lectura programei se propune să se țină cont de faptul că la nivelul fiecărei clase se indică numai conținuturile noi și modul lor de abordare (intuitiv, aplicativ și/ sau prin teoretizare). Reactualizările conținuturilor anterior însușite se subînțeleg.

Conținutul prevăzut în această programă propune un demers achizițional progresiv, „în spirală”, ceea ce presupune permanenta corelare pragmatică și funcțională dintre vechi și nou. Structurarea tematică a conținutului permite exersarea unui vocabular și a unor acte de vorbire indispensabile dintr-o cultură comunicațională cotidiană, eficientă.

În prelucrarea metodică a propunerilor de conținut centrate pe această competență se propune raportarea la următoarele criterii:

- Se vor selecta **8 texte de bază**, destinate studiului aprofundat. Textele literare și nonliterare originale grupate în jurul unei tematici comune vor fi alese din literatura rromani și universală, prin raportare la cerințele și la nevoile de instruire ale elevilor.
- Profesorii vor avea obligația de a studia un număr minim de **8 texte de bază (5 literare/ folclorice și 3 nonliterare)**. Se recomandă ca fragmentele selectate să conțină între **900-1000** de cuvinte.
- Autorii de manuale și profesorii au libertatea să aleagă texte-suport în măsură să abordeze

aplicativ noțiunile de teorie literară.

- La cele 8 texte de bază se vor adăuga **5 texte** suplimentare.

Programa prevede abordarea conținuturilor în progresie tematică (*Eu și universul meu familial, Eu și lumea din jurul meu, Orizonturile lumii și ale cunoașterii, Reflecții asupra lumii*). Din fiecare temă se vor propune minimum 4 – maximum 6 subteme, fiecare dintre ele constituind centrul proiectării pe unități de învățare tematică, fiecare unitate abordând toate domeniile de conținut (Comunicare orală/ Lectură/ Redactare/ Elemente de construcție a comunicării) și vor fi vizate toate competențele generale.

Alături de competențele vizate, programa propune conținuturi și activități de învățare, prin care elevii vor aplica și monitoriza propria învățare. Programa este deschisă, flexibilă și permite profesorului manifestarea creativității și a vocației sale culturale, eliminându-se abordările excesiv teoretizante și asigurând flexibilitatea și eficiența în procesul de formare a competențelor cheie.

Formarea și dezvoltarea competențelor lingvistice se va realiza prin raportare permanentă la elementele reprezentative ale culturii române.

În noua viziune – așa cum aceasta este introdusă în programa ciclului primar – se acordă o atenție specială receptării modelelor lingvistice variate și exersării producerii orale și scrise de mesaje. Noțiunile de gramatică vor constitui elemente structurante ale comunicării, ca atare, în prelucrarea didactică a acestui conținut, profesorul trebuie să se raporteze la pragmatica comunicării funcționale.

Competența 1.

Formarea la elev a unor deprinderi de ascultare activă reprezintă o componentă importantă a competenței de comunicare. Se va urmări educarea/ dezvoltarea atenției și a concentrării în procesul ascultării active, utilizându-se atât elementele verbale, nonverbale (mimică, gesturi, postură, proxemică), cât și cele paraverbale (intonație, ritm al vorbirii, fluentă, pauzele în vorbire etc.), cât și conștientizarea faptului că acestea sunt purtătoare de intenționalitate comunicativă. Pentru deprinderile de producere de texte orale se conștientizează importanța publicului, intenționalitatea comunicativă și efectele pe care le produce actul în sine.

Competența 2.

Receptarea textelor scrise se poate face pornind de la fragmente dintr-o operă literară audiată (scenariu radiofonic) sau vizionată (scenariu de film) și compararea acestora cu textul scris, din punctul de vedere al structurii actelor de limbaj implicate. Compararea textelor scrise cu texte orale (sau mixte, pe aceeași temă), prin audiere, apoi audiere și vizionare, respectiv audiere, vizionare și apoi citire, va evidenția efectele cumulării tipurilor de limbaje implicate în receptare și accesul la sens/ construirea sensurilor plurale.

În privința receptării textelor scrise, accentele formative vizează semnificații și implică explorarea acestora la nivelul textului scris (literar și nonliterar). Structurarea competențelor se raportează la procesul lecturii din cadrul de referință al evaluărilor internaționale (1), la cadrul european de formare a competenței de lectură LiFT (2). Din perspectiva PIRLS și PISA, lectura, în scop informativ sau în scop estetic, înseamnă comprehensiune și interpretare, competențe care se construiesc treptat, de la simplu la complex, prin antrenarea a patru procese cognitive esențiale: identificarea de informații explicit formulate, realizarea de deducții simple, integrarea și interpretarea ideilor și a informațiilor, evaluarea critică a conținutului și a elementelor textuale. În demersurile focalizate pe formarea competențelor de lectură, cadrul didactic va proiecta activități coerente pentru antrenarea treptată a celor patru procese, care să ducă la o înțelegere aprofundată a textelor, la evaluări critice, la formulare de răspunsuri personale cu privire la sens/ sensuri, susținute cu elemente/ cu exemple din textele scrise. LiFT pledează pentru importanța trezirii interesului elevului, ca prim pas pentru formarea unei atitudini pozitive față de cunoașterea lumii prin lectură. Investigarea lumilor ficționale, prin sarcini simple, dar relevante

pentru elevi, îi ajută să extragă informația semnificativă dintr-un text, să o identifice în universul său, să compare lumea reală cu cea ficțională și să-și susțină punctele de vedere cu argumente valide.

Competența 3.

Ca și în cazul celorlalte competențe, conținuturile se studiază gradual, de la simplu la complex, de la redactarea unui bilet la alcătuirea unei compuneri; se va urmări atât redactarea de texte nonliterare, utilitare, jurnalistice, administrative, cât și literare. Se pornește de la însușirea unor deprinderi de scriere pe baza unui subiect și a unui format, urmărind o anumită intenționalitate, continuându-se cu argumentarea, utilizarea tehnologiei informației, până la dezvoltarea preocupării pentru scrierea corectă, adecvată situației de comunicare și scopului, originalitatea și etica redactării, a interesului pentru obținerea feedback-ului, respectiv, monitorizarea și îmbunătățirea propriului comportament și a propriei atitudini privitoare la scris.

Alături de exercițiile individuale, se pot valoriza experiențele de interacțiune/ scriere în grup, care pun bazele comunicării eficiente și ale socializării. Se poate utiliza o gamă variată de coduri, pe lângă cel lingvistic (muzical – ritm, melodie, iconic – desen, pictură, colaj etc), dar și o gamă variată de instrumente de redactare: tradiționale (pix, stilou, creion), moderne (computer – competența TIC, telefon – redactare SMS, tabletă – redactare de e-mailuri, mesaje chat, redactare de texte pentru rețele de socializare).

Competența de redactare și inserarea acesteia și în rândul competențelor transcurriculare, va viza, de asemenea, scrierea de texte despre texte literare, cât și texte despre texte nonliterare (recenzii, prezentări de carte, de spectacole etc.), pornind de la modelul unor texte continue și noncontinue/ mixte (interpretarea unei diagrame, a unei reclame, a unui afiș etc.).

Competența 4.

Formarea și dezvoltarea acestei competențe generale se realizează printr-un demers care subordonează conceptele lingvistice performării unor acte de limbaj, unor situații comunicative de complexitate diferită, gradată în raport cu vârsta elevilor. Se urmărește astfel limba în funcțiune (limbajul) și nu limba abstractă, reevaluându-se rolul limbii în formarea și în buna funcționare a gândirii.

Dezvoltarea competențelor aferente se reflectă în structuri sintactice în uz, favorizându-se sensul și nu forma, pornind de la conceptul de structură, tipar propozițional, frastic, pentru ca, în final, să se ajungă la construcții sintactice/ text. Cunoștințele lingvistice îi vor folosi elevului să-și dezvolte deprinderile de exprimare și de receptare corectă și eficientă a unor texte de dimensiuni și tipuri diferite, să exerseze cu succes toate funcțiile limbajului, în viața personală, școlară, socială, în contexte formale/ informale variate.

Competența 5.

În vederea formării competenței 5, *Manifestarea unui comportament empatic cultural și intercultural*, în cadrul temelor propuse spre dezbateri cu elevii de gimnaziu, învățarea-predarea-evaluarea se vor face integrat, pornindu-se de la conținuturile de literatură, spre cele de utilizare a limbii, pentru a se completa cu valori identitare specifice. Astfel, competența va urmări descoperirea propriei identități în cadrul unei teme de tipul *Identitate personală*, exprimarea propriilor emoții și trăiri față de valorile naționale și universale etc. Se va utiliza cel puțin un text cu conținut identitar, aparținând unui autor canonic, la fiecare clasă. Oferta ideatică a textelor va viza atât complexul identitar (identitate și toleranță, valori identitare), cultivarea sentimentului de apartenență la cultura și valorile rromene, cât și dezvoltarea gustului estetic, prin lectura unor opere a căror valoare este recunoscută de către exegeza literară.

Competența generală	Competențe specifice	Sugestii metodologice
Manifestarea unui comportament empatic cultural și intercultural	5.1. Asocierea unor experiențe proprii de viață și de lectură cu acelea provenind din alte culturi	Se poate proiecta o temă cu genericul <i>Locul natal/ Comunitatea în care m-am format</i> , utilizându-se un text cu conținut identitar, aparținând unui scriitor canonic. Se pot utiliza texte care prezintă credințe și mituri, texte folclorice esențiale rrome, cât și cele ce țin de cutumele, obiceiurile și tradițiile rrome pentru a se evidenția modul în care aceste credințe și mituri se regăsesc în literatura cultă contemporană. De asemenea, se pot alege texte din literatura cultă și/ sau texte din folclorul copiilor din diferite zone culturale care ilustrează tema copilăriei, a călătoriei inițiatice, a cunoașterii etc. Se pot utiliza jocuri de identificare a trăsăturilor unor tradiții și obiceiuri locale și/ sau de raportare la tradițiile naționale. Exercițiile vor avea un caracter aplicativ, care să valorifice experiența personală a elevului și specificul zonei în care trăiește.
	5.2. Identificarea unor tipare privitoare la cultura proprie și la cultura altor popoare	Se recomandă vizionarea de spectacole de teatru, de film. Pornind de la teme de tipul: <i>Identitate personală</i> , se pot asocia teme ca <i>Prieteni din lumea animalelor</i> , <i>Prieteni imaginari</i> , <i>Valorile mele</i> . Se va analiza, cu elevii, sistemul propriu de valori, ideea de prietenie/ colaborare interetnică, de protejare a mediului înconjurător etc.

Metode didactice recomandate:

Activități de evocare și de motivare: brainstorming (asalt de idei), hârtia de un minut, lanțul ideilor, copacul ideilor.

Activități de studiu individual și de redactare: tehnica SINELG; scaunul autorului; creativitatea ghidată – printr-o imagine, prin întrebări, prin opera literară; maratonul de scriere.

Activități de învățare prin cooperare: lectura în perechi – rezumatul în perechi; interviu în direct; Am văzut, am citit; recapitularea prin rotație; comerțul cu probleme; cubul.

Activități bazate pe argumentare: tabelul T, argumente – contraargumente. Activități bazate pe dezbateri: linia valorilor, dezbateri de tip panel.

Activități de rezolvare a situațiilor-problemă: brainstormingul, piramide sau bulgărele de zăpadă. Activități bazate pe investigație: metoda pălăriilor gânditoare; tehnica Lotus; Ce se întâmplă dacă?; Cum folosim ...?; explozia stelară; cadranele.

Activități de organizare grafică a informațiilor: ciorchinele; diagrama Venn; rețeaua personajelor, tehnica blazonului; posterul.

Activități de reflecție: întrebări factuale, conceptuale, controversale, cvintetul; eseul de cinci minute; anunțul de mică publicitate; turul galeriei; portofoliul.

Activități bazate pe jocuri: jocul de rol; procesul literar; puzzle; locuri celebre; benzi desenate.

Metode centrate pe receptarea mesajului oral (ascultarea)

Metode de pre-ascultare: potrivire cuvânt-imagie, perechi minimale de cuvinte în enunțuri, exerciții de completare, serii de sinonime-antonime, sarcini pentru mișcare corporală, sarcini de selectare de informație etc.

Metode de ascultare propriu-zisă: exerciții de reformulare, tabele de completat, scheme, exerciții de rearanjare a textului etc.

Metode de post-ascultare: joc de rol, exerciții de tip povestire, descriere, posterul, afișul etc.

Metode centrate pe receptarea mesajului scris (lectura) Metode de pre-lectură: jocuri didactice, joc de asocieri etc.

Metode de lectură propriu-zisă: ordonarea de paragrafe, alegerea unor subtitluri pentru paragrafe prin tehnica potrivirii, exerciții pentru lectura imediată, rezumarea, exerciții cu itemi dihotomici (de tip adevărat-fals), exerciții de completare, exerciții cu alegere multiplă, de transfer al informației, exerciții de editare (corectarea greșelilor) etc.

Metode de post-lectură (interpretare și producere): povestirea dramatizată, cutiuța cu povești, jurnalul de lectură, cartea de vizită a personajului etc.

Metode centrate pe producere de mesaje orale (vorbirea): harta întâmplărilor, reacții la situații date (cu material suport), exerciții tip descriere de imagine, povestire cu/sau material suport vizual, exerciții tip comparație, exerciții de tip argumentativ, jurnalistul-cameleon, răspuns personal, critic și creativ etc.

Metode centrate pe producere de mesaje scrise (scrierea): monolog, harta întâmplărilor, tehnica ziarului, exerciții pentru scrierea reflexivă, autobiografia imaginară, jurnal de impresii, scriere de texte pe baza textelor date (scrierea după texte multiple), scrierea individuală, scrierea în colaborare etc.

Metodele, tehnicile didactice propuse au caracter orientativ. Se recomandă ca profesorul să-și structureze demersul didactic în funcție de specificul individual și colectiv al clasei de elevi, însă în proiectarea scenariului didactic să se țină cont de necesitatea exersării integrate a celor patru competențe de bază (receptare și producere de mesaj oral, receptare și producere de mesaj scris). De asemenea, se poate opta pentru o sporire a gradului de dificultate a aplicațiilor și a exercițiilor propuse, în funcție de nivelul clasei, prin tratare diferențiată a elevilor capabili de performanțe înalte.

Evaluarea nivelului de dezvoltare a competențelor se raportează la elementele de noutate ale programei. Astfel, evaluarea va depăși nivelul primar al conținuturilor însușite și va urmări, în același timp, deprinderi și atitudini. Astfel, pentru evaluarea unei competențe de tipul Redactarea unui text scurt pe teme familiare, având în vedere etapele procesului de scriere și structurile specifice, pentru a comunica idei și informații sau pentru a relata experiențe trăite sau imaginate, se va evalua 1) cunoașterea etapelor procesului de scriere (conținuturi); 2) aplicarea cunoștințelor în procesul de scriere (deprinderi); 3) calitatea scrierii (preocuparea pentru o scriere de calitate – atitudini);

În evaluarea nivelului de dezvoltare a competențelor și a subcompetențelor de comunicare se recomandă îmbinarea metodelor tradiționale de evaluare cu cele ale evaluării formative, prin utilizarea unor tehnici și metode moderne care vizează atât procesul, cât și produsul învățării (de exemplu: autoevaluarea, interevaluarea, posterul, afișul, portofoliul, proiectul, studiul de caz etc).

Date fiind noutățile propuse de programă, se recomandă atât evaluarea de proces (evoluția de la un nivel de competență la altul, efortul făcut de elev în vederea dobândirii competenței), cât și cea de produs (calitatea compunerii, a prezentării, a afișului etc).

În evaluare se va avea în vedere calitatea competențelor și a subcompetențelor specifice, după cum urmează:

- a) în cazul competenței de receptare și de producere a unor texte orale în diverse situații de comunicare se va avea în vedere raportarea la actele de limbaj;
- b) la receptarea textelor de diverse tipuri se va pune accent pe comprehensiune, pe interpretare
- c) și pe atitudine comunicativă, urmărindu-se progresia competenței de lectură prin racordare la cadrele internaționale de referință;
- d) la redactarea unor texte de diverse tipuri se va avea în vedere diversificarea tipurilor de texte prin adaptare la situații cotidiene de viață și la diferite tipuri de texte, în cazul scrierilor despre textul literar/nonliterar;
- e) în cazul evaluării competenței de folosire corectă, adecvată și eficientă a limbii în comunicarea orală și scrisă se propune raportarea la viziunea integrală asupra limbii, punându-se accent pe limba în funcțiune, pe gramatica în uz (cu folosirea orientativă a conceptelor de metalimbaj);
- f) competența generală 5 – Manifestarea unui comportament empatic cultural și intercultural – vizează atât cultivarea dimensiunii identitare, cât și formarea de abilități de mediere și de înțelegere interculturală.

Notă

Mai jos prezentăm câteva texte pe care le sugerăm a fi incluse în abordările metodico-didactice (în învățare-predare-evaluare, în elaborarea fișelor de lucru, la alcătuirea testelor etc.). Ele nu sunt obligatorii, putând fi completate și cu altele asemenea acestora, care tratează și alte aspecte, de exemplu, dezrobirea, deportările, discriminările etc.

Texte sugerate:

Gelem, Gelem, o rromano himno

O durărdo milaj, Noemi Cordovan

I rromani thaj i rumunikani čhib, Ionel Cordovan

Kamav te aresav siklărno, Noemi Cordovan

I buzni thaj le trin buznorre, adaptare, Elena Nuică, traducere, Octavian Bonculescu

I čhib rromani, Nicoleta Ciuraru

O čorro rrom thaj o barvalo gazo, Ionel Cordovan

O bašavno, Jupter Borcoi

E ruvesqo dromorro, Jupter Borcoi

O phakhvažvalo thaj i kurung, Esòp

O kurko, adaptare, Ionel Cordovan

Kolinda, Costică Bățalan

Mirri čerxen, adaptare, Ionel Cordovan

E čhavesqe xakaja, adaptare, Ionel Cordovan

Mirri daj, Ionel Cordovanb

I maj gudli pherr, Jupter Borcoi

E rroma, Jupter Borcoi

O Geòrge Sarău, Ionel Cordovan

Nane coxa. I loli phabaj, adaptare de **Gheorghe Sarău**

O phuro siklăvno savo gelo školaθe, **Ionel Cordovan**

O gonorro duje lovença, adaptare, **Elena Nuică**, traducere, **Octavian Bonculescu și Isabela Bănică**

O kamipen, **Jupter Borcoi**

Le muleça p-o grast, **Costică Bățălan**

Grup de lucru

Marius Căldăraru	Inspectoratul Școlar Județean Olt
Corina Ceamă	Ministerul Educației Naționale
Lavinia Pencea	Școala nr.1 București
Elena Răducanu	Școala nr.136 București
Gheorghe Sarău	Ministerul Educației Naționale
Angelica Mihăilescu	Institutul de Științe ale Educației

Proiectarea didactică

*

O didaktikano projektisaripen

Unitatea de învățământ:.....

Profesor:

Disciplina: Limba și literatura maternă rromani

Clasa:

Anul de studiu: VI

Nr. ore/ săptămână: 4

An școlar: 2024-2025

Manual: Gheorghe Sarău, Ionel Cordovan, Noemi Cordovan Ed. Sigma, 2022

COMPETENȚE GENERALE ȘI SPECIFICE

1. Participarea la interacțiuni verbale în diverse situații de comunicare prin receptarea și producerea textului oral

- 1.1. Parafrizarea, pe baza informațiilor explicite și implicite, a unor pasaje din diverse tipuri de texte orale narative, monologate și dialogate
- 1.2. Identificarea unor informații, a intențiilor de comunicare, a emoțiilor și a atitudinilor comunicative din texte orale, monologate și dialogate
- 1.3. Prezentarea unor informații, idei, sentimente și puncte de vedere în texte orale, participând la discuții pe diverse teme sau pornind de la textele citite/ ascultate
- 1.4. Adecvarea comunicării nonverbale și paraverbale la o situație dată, evidențiind ideile și atitudinile, în situații de comunicare față-în-față sau mediate
- 1.5. Participarea la interacțiuni verbale simple cu mai mulți interlocutori, având în vedere cantitatea și relevanța informației transmise și primite
- 1.6. Manifestarea interesului față de ideile interlocutorilor și a disponibilității de implicare constructivă în comunicare, în activitățile de grup
- 1.7. Analizarea comportamentelor și a atitudinilor comunicative, evidențiind punctele tari și punctele slabe și oferind soluții de comunicare eficientă, pe baza criteriilor oferite de profesor și discutate cu colegii

2. Receptarea textului scris de diverse tipuri

- 2.1. Corelarea informațiilor explicite și implicite din texte continue, discontinue și multimodale
- 2.2. Identificarea ideilor principale și secundare prin punerea în relație a diverselor părți ale textului
- 2.3. Prezentarea unor răspunsuri personale, creative și critice pe marginea unor texte de diverse tipuri
- 2.4. Manifestarea preocupării de a înțelege diverse tipuri de texte citite

2.5. Evaluarea strategiilor de lectură, a volumului și a diversității materialelor citite

3. Redactarea textului scris de diverse tipuri

3.1. Redactarea unui text, pe un subiect la alegere, având în vedere etapele procesului de scriere și structurile specifice, pentru a comunica idei și informații sau pentru a relata experiențe trăite sau imaginate

3.2. Redactarea, individual și/ sau în echipă, a unui text complex, cu integrarea unor grafice, tabele, scheme

3.3. Adecvarea textului scris la situația și scopul de comunicare

3.4. Analizarea dificultăților de redactare, oferind soluții, pe baza criteriilor oferite de profesor și discutate cu colegii

4. Utilizarea corectă, adecvată și eficientă a limbii în procesul comunicării orale și scrise

4.1. Utilizarea structurilor sintactice și morfologice de bază ale limbii rromani standard pentru înțelegerea și exprimarea corectă și precisă a intențiilor comunicative

4.2. Aplicarea conștientă a achizițiilor lexicale și semantice de bază, din limba rromani standard, pentru exprimarea corectă a intenției comunicative

4.3. Valorificarea achizițiilor fonetice de bază, în realizarea propriei pronunții și scrieri și pentru evaluarea pronunției și scrierii celorlalți, prin raportarea la normă, cu scopul corectării erorilor în comunicare

4.4. Utilizarea deprinderilor dobândite pentru monitorizarea corectitudinii comunicării, prin raportarea la normă

4.5. Redactarea unor texte valorificând gândirea logică și competența lingvistică, în procesul de învățare pe tot parcursul vieții

5. Manifestarea unui comportament empatic cultural și intercultural

5.1. Investigarea unor cutume, obiceiuri și tradiții ale comunității în care trăiește elevul și ale unor comunități aparținând altor etnii în scopul cimentării unor comportamente ce privesc schimburile interculturale

5.2. Analiza unor tipare privitoare la cultura proprie și la cultura altor popoare

STRUCTURA ANULUI ȘCOLAR 2024-2025

Structura	Număr de săptămâni
Număr total de săptămâni	36 săptămâni
Număr săptămâni „Școala Altfel”	1 săptămână
Număr săptămâni „Școala Verde”	1 săptămână
Număr săptămâni pentru proiectarea conținuturilor	34 de săptămâni

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
I.	CS 1.1 CS 1.2 CS 1.3 CS 1.4 CS 1.6 CS 2.1 CS 2.2 CS 2.4 CS 3.1 CS 3.3 CS 3.4 CS 4.1 CS 4.2 CS 4.3 CS 4.4 CS 5.2	So kamav te aresav?	32	1. Gelem, gelem. E lilesqo prezentisaripen	Săptămâna ...	M / I ...	
				2. Rekapitulacia			
				3. Klasaqe bută			
				4. Anglutni evaluàcia			
				5. O durărdo milaj – Lava maškar e lava...	Săptămâna ...	M / I ...	
				6. O durărdo milaj – Pučhimata aj magimata kaj tèksto			
				7. I fonètika thaj o alfabèto e rromane čhibăqo			
				8. O vortaxramosaripen			
				9. Te rodas maj but informàcie vaš amaro portofòlivo	Săptămâna ...	M / I ...	
				10. Klasaqe bută			
				11. I rromani thaj i rumunikani čhib - lava maškar e lava...			
				12. I rromani thaj i rumunikani čhib - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				13. O vakăripen	Săptămâna ...	M / I ...	
				14. O vokabulàro			
				15. Te inkeras godi!			
				16. Klasaqe bută			
				17. Te rodas maj but informàcie vaš amaro portofòlivo	Săptămâna ...	M / I ...	
				18. So kamav te aresav? - lava maškar e lava...			
				19. So kamav te aresav? - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				20. O alav – bazutni unitèta e vokabularosqi			
				21. I silàba	Săptămâna ...	M / I ...	
				22. Te inkeras godi!			
				23. Klasaqe bută			
				24. Te rodas maj but informàcie vaš amaro portofòlivo			

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
				25. Kamav te aresav siklărno! – lava maškar e lava...	Săptămâna ...	M / I ...	
				26. Kamav te aresav siklărno! – pučhimata aj mangimata ka-o tèksto			
				27. E personažosqi deskripcia			
				28. E sinonimură thaj e antonimură			
				29. O substantivo – e gramatikàlo kategorìe	Săptămâna ...	M / I ...	
				30. Klasaqe bută			
				31. Rekapitulàcia			
				32. Evaluàcia			
II.	CS 1.1 CS 1.3 CS 1.4 CS 1.5 CS 1.7 CS 2.2 CS 2.3 CS 2.4 CS 2.5 CS 3.1 CS 3.2 CS 3.3 CS 4.1 CS 4.2 CS 4.3 CS 4.4 CS 4.5 CS 5.1	Te drabaras thaj te xramosaras rromanes!	36	33. O biliteràro tèksto - lava maškar e lava...	Săptămâna ...	M / I ...	
				34. O biliteràro tèksto - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				35. O afișo/ o plakàto			
				36. E muršikane navnă: i klasifikàcia			
				37. O artikulo e muršikane navnănqo	Săptămâna ...	M / I ...	
				38. E zuvlikane navnă kerdine kaθar e muršikane navnă			
				39. Klasaqe bută			
				40. I buzni thaj e trin buznorre - lava maškar e lava...			
				41. I buzni thaj e trin buznorre - pučhimata aj mangimata kaj tèksto	Săptămâna ...	M / I ...	
				42. E zuvlikane navnă: i klasifikàcia			
				43. O artikulo e zuvlikane navnănqo			
				44. E diminutivură			
				45. Klasaqe bută	Săptămâna ...	M / I ...	
				46. Te rodas maj but informàcie vaš amaro portofòlivo			
				47. I čhib rromani - lava maškar e lava...			
				48. I čhib rromani - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				49. I pašnavni	Săptămâna	M / I ...	

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
				50. E pašnavnănqi klasifikàcia	...		
				51. Klasaqe bută			
				52. I kardinàlo ginavni			
				53. I ordinàlo ginavni	Săptămâna ...	M / I ...	
				54. Klasaqe bută			
				55. O éorro rrom thaj o barvalo gažo - lava maškar e lava...			
				56. O éorro rrom thaj o barvalo gažo - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				57. O nominativo thaj o akuzativo e muršikane navnănqe	Săptămâna ...	M / I ...	
				58. Te inkeras godi!			
				59. Klasaqe bută			
				60. Te rodas maj but informàcie vaš amaro portofòlivo			
				61. O Žufter Borkoj	Săptămâna ...	M / I ...	
				62. O bašavno - lava maškar e lava...			
				63. O bašavno - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				64. O nominativo thaj o akuzativo zuvlikane navnănqe			
				65. Te inkeras godi!	Săptămâna ...	M / I ...	
				66. Klasaqe bută			
				67. Rekapitulàcia			
				68. Evaluàcia			
III.	CS 1.2 CS 1.3 CS 1.5 CS 1.6 CS 1.7 CS 2.1 CS 2.3 CS 2.5 CS 3.2 CS 3.3 CS 3.4 CS 4.1 CS 4.2 CS 4.3 CS 4.5	O éhavorripen	32	69. E ruvesqo dromorro - lava maškar e lava...	Săptămâna ...	M / I ...	
				70. E ruvesqo dromorro - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				71. O kèzo genitivo e muršikane navnănqo			
				72. Klasaqe bută			
				73. O phakhvazvalo thaj i kurung - lava maškar e lava...	Săptămâna	M / I ...	

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
	CS 5.1			74. O phakhva3valo thaj i kurung - pućhimata aj mangimata kaj tèksto	...		
				75. O kèzo genitìvo e zuvlikane navnânqo			
				76. Klasaqe bută			
				77. O kurko – lava maşkar e lava...	Săptămâna ...	M / I ...	
				78. O kurko – pućhimata aj mangimata kaj tèksto			
				79. O adžektivo: i deklinàcia ka-o nominatìvo thaj ka-o akuzatìvo			
				80. Klasaqe bută			
				81. O Kostikă Băcălan	Săptămâna ...	M / I ...	
				82. Kolinda			
				83. E paşnavnă kerde andar e genitivosqe fòrme			
				84. Klasaqe bută			
				85. Mirri érxen – lava maşkar e lava...; pućhimata aj mangimata kaj tèksto	Săptămâna ...	M / I ...	
				86. I zenuţni sarnavni / pronòmbro ka-o nominatìvo thaj k-o akuzatìvo			
				87. Klasaqe bută			
				88. Te rodas maj but informàcie vaş amaro portofòlivo			
				89. E çhavesqe xakaja – lava maşkar e lava...	Săptămâna ...	M / I ...	
				90. E çhavesqe xakaja –pućhimata aj mangimata kaj tèksto			
				91. I posèsia/ o theripen			
				92. I zenuţni sarnavni / pronòmbro ka-o datìvo			
				93. Klasaqe bută	Săptămâna ...	M / I ...	
				94. Mirri daj - lava maşkar e lava...			
				95. Mirri daj - pućhimata aj mangimata kaj tèksto			
				96. I zenuţni sarnavni / pronòmbro ka-e savorre kèzură			

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
				97. Klasaqe bută	Săptămâna ...	M / I ...	
				98. Te rodas maj but informàcie vaś amaro portofòlivo			
				99. Rekapitulàcia			
				100. Evaluàcia			
V.	CS 1.1 CS 1.4 CS 1.5 CS 1.6 CS 1.7 CS 2.1 CS 2.2 CS 2.3 CS 2.4 CS 3.1 CS 3.2 CS 3.4 CS 4.1 CS 4.2 CS 4.3 CS 4.4 CS 5.2	Kasθar so siklōvas?	36	101. I maj gugli pherr – lava maśkar e lava...	Săptămâna ...	M / I ...	
				102. I maj gugli pherr – pućhimata aj mangimata kaj tèksto			
				103. I kernavni / o vèrbo: e gramatikàlo kategorìe			
				104. Klasaqe bută			
				105. E rroma – lava maśkar e lava...; pućhimata aj mangimata kaj tèksto	Săptămâna ...	M / I ...	
				106. O indikativo mòdo: o akanutno vaxt			
				107. Klasaqe bută			
				108. O Geòrge Saräu – lava maśkar e lava...	Săptămâna ...	M / I ...	
				109. O Geòrge Saräu – pućhimata aj mangimata kaj tèksto			
				110. Rromane gilă – lava maśkar e lava...; pućhimata aj mangimata kaj tèksto			
				111. O indikativo mòdo: o avutno vaxt			
				112. Klasaqe bută	Săptămâna ...	M / I ...	
				113. O phuro siklòvno savo gelo školaθe – lava maśkar e lava...			
				114. O phuro siklòvno savo gelo školaθe – pućhimata aj mangimata kaj tèksto			
				115. O konzunktivo mòdo			
				116. O indikativo mòdo: o imperfèkto vaxt	Săptămâna ...	M / I ...	
				117. Klasaqe bută			
				118. O gonorro duje lovença – lava maśkar e lava...	Săptămâna ...	M / I ...	

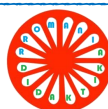
Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
				119. O gonorro duje lovença –pućhimata aj mangimata kaj tèksto			
				120. O indikativo mòdo: o nakhlo vaxt			
				121. Klasaqe bută			
				122. O kamipen – lava maşkar e lava...	Săptămâna ...	M / I ...	
				123. O kamipne – pućhimata aj mangimata kaj tèksto			
				124. I intonàcia			
				125. I pućhutni – relativò sarnavni			
				126. Le muleça p-o grast (I) – lava maşkar e lava...	Săptămâna ...	M / I ...	
				127. Le muleça p-o grast (I) – pućhimata aj mangimata kaj tèksto			
				128. O kèzo sociativ-instrumentàlo			
				129. Klasaqe bută			
				130. Le muleça p-o grast (II) – lava maşkar e lava...	Săptămâna ...	M / I ...	
				131. Le muleça p-o grast (II) – pućhimata aj mangimata kaj tèksto			
				132. I sintàksa			
				133. Klasaqe bută			
				134. Rekapitulacia	Săptămâna ...	M / I ...	
				135. Palutni evaluacia			
				136. Avilàs o milaj			

Evaluarea inițială

*

I anglutni/ inichiàlo evaluàcia

TÈSTO VAS I INICIÀLO EVALUÀCIA

Limba și literatura maternă rromani

Anul VI de studiu

E siklövnesqo anav thaj angloanav:

I dàta kana si dino o tèsto:

- Vas o lacho rezolvisaripen e savorre mangimatenqo kaθar i jekhto rig thaj kaθar i dujto rig, del pes 90 pùntkură.
- Del pes ivăθe 10 pùntkură.
- E butăqo vaxt si 45 minùtură.

Del pes o tèksto:

Sas jekh thagar thaj sasas les jekh slùžnika and-i avlin. I thagarni kerdă e thagaresqe duj raklorre. I servànta lilă le raklen kaθar i thagarni, čhivdă le duje zuklorren k-i thagarni te pien čuči thaj e thagaresqere raklorren čhivdă len and-o balegări. Othe, kaj sas e raklorre, inkle duj phabalină. I servànta so te kerel? Kana avilo o thagar kaθar o veś, kaj gelo te del, kàrie haj arakhlă le duje zuklorren k-i thagarni, phendă so del la drom, so na-i lači so kerdă zuklorren.

(Ursarēnqi paramiçi - i rromani redàkcia o Geòrge Sarău)

I JEKHTO RIG

(50 pùntkură)

E avutne mangimata si kerde palal o dino tèksto. Trujar i grafēma kaj si o lacho amboldipen vaj xramosar and-o čuço than so mangel pes:

1. E tekstosqo tìtulo si: 7 pùntkură

2. I thagarni kerdăs: 7 pùntkură

- a. duj zuklorre
- b. duj raklorre
- c. jekh čavorro

3. O sinonìmo vas o alav servànta si: 7 pùntkură

4. And-i propozìcia: „I thagarni kerdă e thagaresqe duj raklorre.” si: 7 pùntkură

- a. 1 substantivo
- b. 2 substantivură
- c. 3 substantivură

5. Xramosaren jekh ginavni andar o dino tèksto: _____7 pùnturǎ

6. Nakhaven o vèrbo *nakhel* ka-o akanutno, o avutno thaj ka-o nakhlo vaxt!

15 pùntură

<i>nakhel</i>			
o zeno	o akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
<i>Me</i>	nakhav	nakhava	nakhlōm
<i>Tu</i>			
<i>Vov/voj</i>			
<i>Ame</i>			
<i>Tume</i>			
<i>Von</i>			

I DUJTO RIG

(40 pùnturǎ)

1. Xramosaren pašal svàko vortogràma jekh trebutno substantivo: 20 pùnturà

and-o gav	p-i len
and-i	p-o
and-e	p-e
k-o	and-jekh
k-i	k-jekh
k-e	p-jekh

2. Ambolden gazikanes o dino tèksto:

20 pùntură

[illegible]

TÈSTO VAŚ I INICIÀLO EVALUÀCIA

Limba și literatura maternă rromani

Anul VI de studiu

E siklövnesqo anav thaj angloanav:

I dàta kana si dino o tèsto:

- Vaś o laćho rezolvisaripen e savorre mangimatenqo kaθar i jekhto rig thaj kaθar i dujto rig, del pes 90 pùntkură.
- Del pes ivăθe 10 pùntkură.
- E butăqo vaxt si 45 minùtură.

Del pes o tèksto:

Sas jekh thagar thaj sasas les jekh slùžnika and-i avlin. I thagarni kerdă e thagaresqe duj raklorre. I servànta lilă le raklen kaθar i thagarni, čhivdă le duje zuklorren k-i thagarni te pien čući thaj e thagaresqere raklorren čhivdă len and-o balegări. Othe, kaj sas e raklorre, inkle duj phabalină. I servànta so te kerel? Kana avilo o thagar kaθar o veś, kaj gelo te del, kàrie haj arakhlă le duje zuklorren k-i thagarni, phendă so del la drom, so na-i laćhi so kerdă zuklorren.

(Ursarėnqi paramići - i rromani redàkcia o Geòrge Sarău)

I JEKHTO RIG

(50 pùntkură)

E avutne mangimata si kerde palal o dino tèksto. Trujar i grafema kaj si o laćho amboldipen vaj xramosar and-o čuço than so mangel pes:

1. E tekstosqo tìtulo si: **Ursarėnqi paramići** 7 pùntkură

2. I thagarni kerdăs: 7 pùntkură

- a. duj zuklorre
- b. duj raklorre**
- c. jekh čavorro

3. O sinonìmo vaś o alav servànta si: **slùžnika** 7 pùntkură

4. And-i propozìcia: „I thagarni kerdă e thagaresqe duj raklorre.” si: 7 pùntkură

- a. 1 substantivo
- b. 2 substantivură
- c. 3 substantivură**

5. Xramosaren jekh ginavni andar o dino tèksto: **jekh vaj duj** 7 pùntură

6. Nakhaven o vèrbo *nakhel* ka-o akanutno, o avutno thaj ka-o nakhlo vaxt: 15 pùntură

<i>nakhel</i>			
o zeno	o akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
<i>Me</i>	nakhav	nakhava	naxhlòm
<i>Tu</i>	nakhes	nakhesa	naxhlăn
<i>Vov/voj</i>	nakhel	nakhela	naxhlăs
<i>Ame</i>	nakhas	nakhasa	naxhlăm
<i>Tume</i>	nakhen	nakhena	naxhlen
<i>Von</i>	nakhen	nakhena	naxhlen

I DUJTO RIG (40 pùntură)

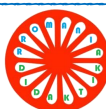
3. Xramosaren pašal svàko vortogràma jekh trebutno substantivo: 20 pùntură

✚ and-o gav	✚ p-i len
✚ and- <u>i škòla</u>	✚ p- <u>o grast</u>
✚ and- <u>e gava</u>	✚ p- <u>e khera</u>
✚ k- <u>o filmo</u>	✚ and- <u>jekh dës</u>
✚ k- <u>i phen</u>	✚ k- <u>jekh abăv</u>
✚ k- <u>e phrala</u>	✚ p- <u>jekh felăstra</u>

4. Ambolden gazikanes o dino tèksto: 20 pùntură

A fost odată un împărat care avea o slujnică la curte. Împărăteasa i-a făcut împăratului doi băieți. Slujitoarea i-a luat pe băieți de la împărăteasă, a pus doi căței lângă împărăteasă să îi alăpteze, iar pe copiii împăratului i-a aruncat în bălegar. Acolo, unde erau copiii, au ieșit doi meri. Slujnica ce să facă? Când a venit împăratul din pădure, unde a mers să vâneze, și i-a găsit pe cei doi căței lângă împărăteasă, a zis să-i dea drumul împărătesei că nu-i bună, că a născut căței.

Poveste ursărească – redactare în limba rromani Gheorghe Sarău

CENTRALIZAREA REZULTATELOR
EVALUĂRII INIȚIALE

Unitatea de învățământ

Numele și prenumele cadrului didactic

Clasa / grupa

An școlar

Nr. crt.	Numele și prenumele elevului	Punctaj item I.1	Punctaj item I.2	Punctaj item I.3	Punctaj item I.4	Punctaj item I.5	Punctaj item I.6	Punctaj item II.1	Punctaj item II.2	Punctaj TOTAL	NOTA
1.											
2.											
3.											
4.											
5.											
6.											
7.											
8.											
9.											
10.											
11.											
12.											

Nr. crt.	Numele și prenumele elevului	Punctaj item I.1	Punctaj item I.2	Punctaj item I.3	Punctaj item I.4	Punctaj item I.5	Punctaj item I.6	Punctaj item II.1	Punctaj item II.2	Punctaj TOTAL	NOTA
13.											
14.											
15.											
16.											
17.											
18.											
19.											
20.											
21.											
22.											
23.											
24.											
25.											
26.											
27.											
28.											
29.											
30.											

**ANALIZA REZULTATELOR
EVALUĂRII ÎNȚIALE**

Unitatea de învățământ

Numele și prenumele cadrului didactic

Clasa / grupa

An școlar

1. ANALIZA REZULTATELOR PENTRU FIECARE ITEM DE EVALUARE

ITEM I.1. E tekstosqo tîtulo si: _____

7 pùntură

<i>Numărul elevilor cu punctaj maxim</i>	<i>Numărul elevilor care au obținut punctaj parțial</i>	<i>Numărul elevilor care nu au răspuns corect</i>

Observații:

.....

.....

.....

ITEM I.2. I thagarni kerdăs:

7 pùntură

- a. duj zuklorre
- b. duj raklorre
- c. jekh éhavorro

<i>Numărul elevilor care au răspuns corect</i>	<i>Numărul elevilor care au ales un răspuns greșit</i>	<i>Numărul elevilor care nu au ales niciun răspuns</i>

Observații:

.....

.....

.....

ITEM I.3. O sinonimo vaş o alav servànta si: _____

7 pùntură

Numărul elevilor care au răspuns corect	Numărul elevilor care au explicat cuvântul	Numărul elevilor care nu au răspuns deloc

Observații:

.....

.....

.....

ITEM I.4. And-i propozîcia: „I thagarni kerdă e thagaresqe duj raklorre.” si:

- a. 1 substantîvo
- b. 2 substantîvură
- c. 3 substantîvură

7 pùntură

Numărul elevilor care au răspuns corect	Numărul elevilor care au ales un răspuns greșit	Numărul elevilor care nu au ales niciun răspuns

Observații:

.....

.....

.....

ITEM I.5. Xramosaren jekh ginavni andar o tèksto: _____

7 pùntură

Numărul elevilor care au răspuns corect	Numărul elevilor care au scris alt cuvânt	Numărul elevilor care nu au răspuns deloc

Observații:

.....

.....

.....

ITEM I.6. Nakhaven o vërbo „nakhel” ka-o akanutno, avutno thaj o nakhlo vaxt!

(1 p X 5) X 3 = 15 pùntkură

Numărul elevilor cu punctaj maxim	Numărul elevilor care au obținut 11-14 p	Numărul elevilor care au obținut 6-10 p	Numărul elevilor care au obținut 1-5 p	Numărul elevilor fără niciun răspuns

Observații:

.....

.....

.....

ITEM II.1. Xramosaren pašal svàko vortogràma jekh trebutno substantivo!

2 p X 10 = 20 pùntkură

Numărul elevilor cu punctaj maxim	Numărul elevilor care au obținut 14-18 p	Numărul elevilor care au obținut 8-12 p	Numărul elevilor care au obținut 2-6 p	Numărul elevilor fără niciun răspuns

Observații:

.....

.....

.....

ITEM II.2. Ambolden gazikanes o dino tèksto:

(1 p + 2 p) X 5 = 15 pùntkură

Numărul elevilor cu punctaj maxim	Numărul elevilor care au obținut punctaj parțial	Numărul elevilor care nu au răspuns deloc

Observații:

.....

.....

.....

2. ANALIZA REZULTATELOR CENTRALIZATE

Nr. note de 10	Nr. note 9.00 – 9.99	Nr. note 8.00 – 8.99	Nr. note 7.00 – 7.99	Nr. note 6.00 – 6.99	Nr. note 5.00 – 5.99	Nr. note sub 5

3. ASPECTE POZITIVE

1.
2.
3.
4.
5.

4. ASPECTE DE ÎMBUNĂTĂȚIT / REMEDIAT

1.
2.
3.
4.
5.

5. MĂSURI AMELIORATIVE / REMEDIALE

1.
2.
3.
4.
5.

6. MĂSURI DE DEZVOLTARE ȘI PERFORMANȚĂ

1.
2.
3.
4.
5.

Fișe de lucru

Butăqe fișe

BUTĂQI FÌŠA

1.1. O durărdo milaj

O anav thaj angloanav:

I dăta:

1. Ambolden and-i gazikani čhib o avutno kotor andar o təksto „O durărdo milaj”!

– Krina, vi me kamav te drabarav rromane paramiča, tha` maj but kamav te siklövav palal e rromenqi història. And-i kadaja šovto klàsa, me siklövava palal amari història. Si but importànto te prinžaras amari història!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Ambolden ka-e pučhimata dikhindoj e informàcie andar o təksto „O durărdo milaj”!

✚ Palal savo beršivaxt/anoțimpo vakărel pes? Save si lesqe čhona?

.....

.....

✚ So kamel i čhaj te siklövel k-i škòla?

.....

.....

✚ So phenel o čhavo ke si but importànto te prinžarel?

.....

.....

✚ Sosθar si importànto te prinžaras amari història?

.....

.....

3. Xramosaren po trin alava anda save te aven e postpozicionăla grafème: „q”, „θ”, „ç”!

q	θ	ç
•	•	•
•	•	•
•	•	•

4. Xramosaren po duj alava anda save te aven e diftòngură: „ă”, „ě”, „ĩ”, „õ”, „ũ”!

ă	ě	ĩ	õ	ũ
•	•	•	•	•
•	•	•	•	•

5. Xramosaren po duj alava save te astaren/şirden e dine konsonantença!

konsonante	
k	x
ć	h
ʒ	ś

6. Ambolden e dine propozicie andar i rumunikani čhib, and-i rromani čhib!

✚ În această școală se studiază limba rromani.	✚
✚ În acele școli învață mulți elevi rromi.	✚
✚ M-am întâlnit cu fratele tău la magazin.	✚
✚ Vom merge cu surorile tale la cumpărături.	✚

BUTĂQI FÌŠA

1.2. I rromani thaj i rumunikani čhib

O anav thaj angloanav:

I dăta:

1. Ambolden and-i gazikani čhib o avutno kotor andar o təksto „I rromani thaj i rumunikani čhib”!

– Meee... sem rumùnco! Va, kadă si! Sarkon zeno kampil te siklōvel pesqi čhib.
– Dikhes, Geòrge, but manuša na xakăren kadaja buti: ame, e rroma, zivas and-i Rumùnia, siklōvas vi i rumunikani čhib, tha` kampil te siklōvas vi amari dajutni rromani čhib, phenel o Bòbi.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Ambolden ka-e pučhimata dikhindoj e informàcie andar o təksto „I rromani thaj i rumunikani čhib”!

✚ So informàcie šaj te arakhel o Bòbi and-o lil vaš e rromenqi història?

.....

.....

✚ Sosθar siklōven e čhave i rromani čhib vi e rromenqi història?

.....

.....

✚ Plačal tut te siklōves rromane? Sosθar?

.....

.....

3. Xamosaren and-i rromani čhib alava andar o bazutno vokabulàro palal e mangimata andar i jekhto kolòna! Ambolden e alava rumunikanes thaj anglikanes!

So sikavel o alav?			
 o vaxt			
 o than			
 frùkturà			
 legùme			
 zivutre			

4. Alosaren po štar alava andar o bazutno vokabulàro save te aven: substantivurà, vèrburà, pronòmbrurà thaj adžektivurà!

substantivurà	vèrburà	pronòmbrurà	adžektivurà
			
			
			
			

5. Ambolden thaj xamosaren e dine alava and-o tumaro dialèkto thaj and-i khethani/ literàro čhib!

	aša	• dialèkto • literàro čhib
	acesta	• dialèkto • literàro čhib
	galben	• dialèkto • literàro čhib

6. Ambolden e dine propozície andar i rromani and-i gazikani čhib!

e propozície and-i rromani čhib	o amboldipen gazikanes
 O vakàripen ka-o duràripen šaj te kerel pes k-o telefòno.	
 O zeno kaj del i informàcia si o vakàrno.	
 I komunikàcia d-ašti avel kerdi vi bialavenqe.	

BUTĂQI FÌŠA

1.3. So kamav te aresav?

O anav thaj angloanav:

I dăta:

1. Ambolden and-i gazikani čhib o avutno kotor andar o təksto „So kamav te aresav?”!

– Si te zas kana maj barōs k-i škōla, and-o fōros, te siklōves kothe e rajenθar te gilabes lačhes, palal e lila, phenel i Maria. Te na mukhes konikas te kerel tut te avel tut lazavo te keres so čajlōl tut maj but. Te si manuša kaj phenen tuqe kaj na trebal te aves gilabavno, vi te zanen kaj san but lačho, te zanes kaj kodola na kamen tiro mištipe.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Ambolden ka-e pučhimata dikhindoj e informăcie andar o təksto „So kamav te aresav?”!

+ Palal save profèsie vakăren e čhave thaj e čhaja?

.....

.....

+ Sosθe trebal te lias săma kana kamas te alosaras jekh profèsia?

.....

.....

+ Sosθar si importănto i edukăcia kana kamas te alosaras jekh profèsia?

.....

.....

+ Savi profèsia godisares ke plačal tuqe? Sosθar?

.....

.....

3. Xramosaren trin akanutne profèsie save patân so si maj laches pokinde! So stùdie trebal te kerel jekh zenò vaś kadala profèsie!

i profèsia	e trebutne stùdie
	
	
	

6. Xramosaren po jekh alav e phurdine grupurença „čh”, „kh”, „ph” thaj „th”. Sikaven sode grafème thaj sode aśunimata si anda lenŋe!

o alav	e grafemenço gin	e aśunimatenço gin
 čh:		
 kh:		
 ph:		
 th:		

4. Xramosaren po duj alava kerde andar jekh silàba save te astaren e dine grafemènça!

d	j	x	p	ś

7. Ambolden e dine propozicie andar i rumunikani čhib, and-i rromani čhib!

	
 Prietenul meu vrea să devină profesor.	
 Lui Alin îi place foarte mult să joace fotbal.	
 Când ne alegem profesia trebuie să ținem cont și de pasiunile noastre.	
 Fără educație nu putem avea o profesie bună.	

BUTĂQI FÌŠA

1.4. Kamav te aresav siklărno!

O anav thaj angloanav:

I dăta:

1. Ambolden and-i gazikani čhib o avutno kotor andar o tèksto „Kamav te aresav siklărno!”!

– Mirro čhavo, tiri siklărni si gaži, voj či zanel amari rromani čhib. Tire školaŋe na si rromane siklărne. Te kames te vastdes avere čhaven, sar san tu, trobal te zas školaŋe te areses tu siklărno thaj te mothoves rromanes e čhavença. Kames tu kadaja buti?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Ambolden ka-e pučhimata dikhindoj e informăcie andar o tèksto „Kamav te aresav siklărno!”!

+ Sar sas o čhavo?

.....

.....

+ Sosŋar kamelas i daj te zal laqo čhavo k-i škola?

.....

.....

+ Sosŋar sas o čhavo xolăme/ rušlo?

.....

.....

+ So kamel o čhavo te aresel kana avela baro? Sosŋar?

.....

.....

3. Ambolden e dine propoziție andar i rromani čhib and-i rumunikani čhib!

✚ Butvar, e moràla karakteristike si maj importànto sar e fizika karakteristike.

✚ Si lačhes vi šukar kaj savorre čhave te khelen pen khethanes!

✚ Si mišto kaj jekh manuś te zanel te vakărel so maj but chibă.

✚

✚

✚

✚

✚

4. Xramosaren po duj substantivură palal e dine mangimata!

murśikane

zuvlikane

živdidarde

bživdisarde

5. Xramosaren e sinonimură vaś e dine alava. Keren lenča po jekh propoziția!

o alav	o sinonimo	i kerdi propoziția
✚ împărato	✚	✚
✚ si te	✚	✚
✚ cîra	✚	✚

6. Ambolden e alava „sus”, „sărac”, „tinerețe” and-i rromani čhib. Xramosaren lenqo amboldipen and-i jekhto kolòna. Xramosaren and-i dujto kolòna e alava kaj si len amboldino sënso kadale alavenča. Keren lenča po jekh propoziția!

o alav amboldino	o antonimo	i kerdi propoziția
✚	✚	✚
✚	✚	✚
✚	✚	✚

Prezentarea demersului didactic integrat

*

O prezentare pe scurt a didakticii române

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE I

So kamav te aresav?

1.1. O durărdo milaj

- ✚ I fonètika thaj o alfabèto e rromane éhibăqo
- ✚ O vortaxramosaripen

1.2. I rromani thaj i rumunikani éhib

- ✚ O vakăripen
- ✚ O vokabulàro/ o lèksiko

1.3. So kamav te aresav?

- ✚ O alav- bazutni unitèta e vokabularosqi
- ✚ I silàba

1.4. Kamav te aresav siklărno!

- ✚ E personażosqi deskripcia
- ✚ E alavenqo sènso/ xatăripen
- ✚ O substantivo: e gramatikàlo kategorie

1.5. Rekapitulàcia

1.6. Evaluàcia

1.1. O durărdo milaj

1. Drabaren o tèksto!

O durărdo milaj

O tato milaj e bare dīvesența agorisardās pes. Avilās *o durărdo milaj*. Akana *o vaxt* si maj šudro. Si *o vaxt* kana e manuša kiden e drakha, e vurdonența phiraven palal *o kīmpo e bràzbe*, *o kukurùzo*, e semìnçe, *e kolompìră* thaj aver. O durmilaj si jekh barvalo beršivaxt. I septembra, o jekhtho čhon e durmilajesqo, si o čhon kana e siklōvne thaj le siklōvnă zan k-i škōla thaj le čhavorre zan k-i xurdelin.

Si dešupanz septembra. And-e školaqi bar, le siklōvne thaj le siklōvnă si lošale ke palem širdās i škōla. Duj amala, o Bòbi, jekh siklōvno šovto klasaço, thaj i Krīna, jekh siklōvni eftato klasaço, den duma.

– Bòbi, so mišto si ke palem širdās i škōla, phenel i Krīna. But ažukerdem te šaj dikhav mirre amalen thaj mirre siklārnen. But kamav te drabarav paramiça thaj poezie and-i rromani čhib! Tu so ažukăres kaθar e neve školaço berš?

– Krīna, vi me kamav te drabarav rromane paramiça, tha` maj but kamav te siklōvav palal e rromenqi història. And-i kadaja šovto klàsa, me siklōvava palal amari història. Si but importànto te prinžaras amari història!

– Va, va! *Avka* si! Vi amen si amen jekh purani història. Dikh, avilen vi aver amala. Kamav te zav te vakărav vi lença.

– Mišto, Devleça!

– Devleça!

Savorre siklōvne thaj siklōvnă gele pençe klasaθe te vakăren pençe siklārnença so maj kerde von thaj so von kerena...

(palal i Noèmi Kordovàn)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinžarde lava!

• <i>durărdo milaj</i> - o angloivend, o durmilaj (toamna)	• <i>e bràzbe</i> - loli ropàni (<i>sfecla</i>)
• <i>o kīmpo</i> - i vâzi (<i>câmpul</i>)	• <i>o kukurùzo</i> - bòbo, misìri (<i>porumbul</i>)
• <i>avka</i> – kadă (<i>așa, astfel</i>)	• <i>kolompìri</i> - pićuka, pitůka, phuvăqe phabaja, phuvăle (<i>cartofi</i>)
• <i>tha'</i> - ama (<i>dar</i>)	

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Toamna

Vara cea caldă cu zilele lungi s-a sfârșit. A sosit toamna. Acum, vremea este mai rece. Este timpul când oamenii culeg strugurii, poartă de pe câmp cu căruțele sfecla, porumbul, semințele, cartofii și altele. Toamna este un anotimp bogat. Septembrie, prima lună a toamnei, este luna în care elevii și elevele merg la școală, iar copilașii merg la grădiniță.

Este cincisprezece septembrie. În curtea școlii, elevii și elevele sunt bucuroși, căci a reînceput școala. Doi prieteni, Bobi, un elev din clasa a șasea, și Crina, o elevă din clasa a șaptea, discută.

- Bobi, ce bine este că a reînceput școala, spune Crina. Am așteptat cu nerăbdare să îi revăd pe prieteni și pe profesori. Îmi doresc mult să citesc povești și poezii în limba rromani! Tu ce aștepti de la noul an școlar?

- Crina, și eu îmi doresc să citesc povești rrome, dar mai mult îmi doresc să învăț despre istoria rromilor. În clasa a șasea, eu voi învăța despre istoria noastră. Este foarte important să ne cunoaștem istoria!

- Da, da! așa este! Și noi avem o istorie veche. Uite, au venit și alți colegi. Doresc să merg să vorbesc și cu ei.

- Bine! La revedere!

- La revedere!

Toți elevii și elevele au mers în clasele lor să vorbească cu profesorii lor despre ce au mai făcut și ce vor face...

(după Noemi Cordovan)

4. Palal savo bersivaxt vakărel pes and-o kadava tèksto?

✚ And-o kadava tèksto vakărel pes palal o durărdo milaj vaj i tàmna.

5. Save si e durmilajesqe čhona?

✚ E durmilajesqe čhona si: i Septembra, i Oktobra thaj i Novembra.

6. Kon gelăs školaθe?

✚ K-i škola gele but siklōvne thaj siklōvnă.

7. Sar bučhol le amalen?

✚ E duj amala si: o Bobi, jekh siklōvno andar i šovto klāsa thaj i Krina, jekh siklōvni andar i eftato klāsa.

8. So kamel i čhaj te siklōvel k-i škola?

✚ I čhaj but kamel te drabarel paramiča thaj poezie and-i rromani čhib.

9. Tha` o čhavo?

✚ O čhavo but kamel te siklōvel palal e rromenqi història.

10. So phenel o čhavo ke si but importànto te prinžarel?

✚ O čhavo phenel ke si but importànto te prinžaras amari història.

11. Tume so patăn: Si importànto te prinžaras amari història? Sosθar?

✚ Si but importànto te prinžaras amari història, kodolesqe te zanas save sas e but importànto rroma, save sas e importànto evenimèntură, kaj te vastdel amen te maras amen kaj te na mukhas te aven kerde e nasul bută andar save nakhle amare phure manuša: i robia, o Holokàusto (o Samudaripen) thaj aver.

1.2. I rromani thaj i rumunikani čhib

1. Drabaren o tèksto!

I rromani thaj i rumunikani čhib

Amare duj amala, o Bòbi thaj i Krìna, aresle sarkon zeno and-e pesqi klàsa: o Bòbi and-i šovto klàsa, haj i Krìna and-i eftato klàsa. Von xudinde e rajnăθar *pustika* vaś svàko disciplina: i rromani čhib, e rromenqi història, i rumunikani čhib, i matemàtika, i fizika, i anglikani čhib, i geografia, i biologià. P-o drom, karing o kher, o Bòbi, i Krìna thaj aver amala *paruven alava* palal sar sas and-jekhto školaqo dīves.

– Krine, dikh, xudem lil vaś e rromenqi història. But kamav te siklōvav andar kadava lil.

– Va, vi me xudem kadava lil! Anda kadava lil tu arakhesa but informàcie palal amari origina, e tradicionàlo bută e rromenqe thaj aver.

O Geòrge, jekh raklo pučhlās len:

– Sosθar tume siklōn i rromani čhib thaj e rromenqi història?

– Ame siklōvas i rromani čhib thaj i història e rromenqi, sosθar ame sam rroma, phenel i Krìna.

– Tu sosθar siklōves i rumunikani čhib?

– Meee... sem rumùnco! Va, kadă si! Sarkon zeno *kampel* te siklōvel pesqi čhib.

– Dikhes, Geòrge, but manuśa na *xakăren* kadaja butī: ame, e rroma, zivas and-i Rumùnia, siklōvas vi i rumunikani čhib, tha' *kampel* te siklōvas vi amari *dajutni* rromani čhib, phenel o Bòbi.

– Anda kadava berś, me kamav te zav k-o *Themutno Konkùrso* e Rromane Čhibăqo, phenel i Krìna.

– Kaj, k-o Themutno Konkùrso e Rromane Čhibăqo? - pučhel o Geòrge.

– Va, kothe aven but čhave thaj čhaja andar savorro them.

– Atunc vi me kamav te zav k-o Themutno Konkùrso e Rumunikane Čhibăqo, phenel o George.

– Atunc si te siklōves zorales miśto, phenel o Bòbi.

– Va, va, kadă si!

Amare trin amala gele khere sa vakărindoj palal i rumunikani thaj i rromani čhib.

And-o kolaver dīves von avile palem k-i škòla te siklōven palal... i *navni*, palal i *paśnavni* thaj aver lače bută.

(palal o Jonèl Kordovàn)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>pustika</i> - školutne lila (manuale, cărți)	• <i>dajutni čhib</i> - dajaqi čhib (limba maternă)
• <i>paruven alava</i> - vakăren, den duma (vorbesc, discută)	• <i>Themutno Konkùrso</i> - Nacionàlo Olimpiàda (Concurs Național)
• <i>kampel</i> - trebal, si te (trebuie, este necesar)	• <i>navni</i> – substantivo (substantiv)
• <i>xakăren</i> - xatăren, xacăren (înțeleg)	• <i>paśnavni</i> – adžektivo (adjectiv)

3. Ambolden o tøksto gazikanes!

Limba rromani și limba română

Cei doi prieteni ai noștri, Bobi și Crina, a ajuns fiecare în clasa lui: Bobi în clasa a șasea și Crina în clasa a șaptea. Ei au primit de la doamna dirigintă manuale pentru fiecare disciplină: limba rromani, istoria rromilor, limba română, matematică, fizică, limba engleză, geografie, biologie. Pe drumul spre casă, Bobi, Crina și alți prieteni discută despre cum a fost în prima zi de școală:

- Crina, uite, am primit manualul de istoria rromilor. Îmi doresc mult să învăț din această carte.

- Da, și eu am primit acest manual! În această carte vei găsi multe informații despre originea noastră, meseriile tradiționale ale rromilor și altele.

Gheorghe, un băiat nerrom, i-a întrebat:

- De ce studiați voi limba rromani și istoria rromilor?

- Noi studiem limba rromani și istoria rromilor deoarece suntem rromi, răspunde Crina.

- Tu de ce studiezi limba română?

- Eeeu... eu sunt român! Da, așa este! Fiecare persoană trebuie să-și studieze limba sa.

- Vezi, Gheorghe, multe persoane nu înțeleg acest lucru: noi, rromii, care trăim în România, studiem și limba română, dar trebuie să studiem și limba noastră maternă rromani, spune Bobi.

- În acest an, eu doresc să particip la Olimpiada Națională de Limba Rromani, spune Crina.

- Unde, la Olimpiada Națională de Limba Rromani? întreabă Gheorghe.

- Da, acolo merg băieți și fete din toată țara!

- Atunci, doresc să merg și eu la Olimpiada Națională de Limba Română, spune Gheorghe.

- Atunci, trebuie să înveți foarte bine, spune Bobi.

- Da, da, așa este!

Cei trei prieteni au plecat acasă tot vorbind despre limba română și limba rromani.

În cealaltă zi ei au venit la școală să învețe despre... substantiv, adjectiv și alte lucruri bune.

(după Ionel Cordovan)

4. And-i savi klàsa si o Bòbi thaj i Krìna?

✚ O Bòbi si and-i sóvto klàsa, haj i Krìna si and-i eftato klàsa.

5. Sosqe lila xudinde von e rajnăθar?

✚ E éhave xudinde e rajnăθar e avutne lila: i rromani éhib, e rromenqi història, i rumunikani éhib, i matemàtika, i fizika, i anglikani éhib, i geografia, i biologia.

6. Andar savo lil kamel o Bòbi te siklòvel?

✚ O Bòbi kamel te siklòvel andar o lil vaś e rromenqi història.

7. So informàcie šaj arakhela o Bòbi and-e rromenqi historiaqo lil?

✚ And-o lil vaś e rromenqi història si informàcie palal amari orìgina, e tradicionàlo bută e rromenqe thaj aver.

8. Sosθar o Bòbi thaj i Krìna siklòven i rromani éhib thaj le rromenqi història?

✚ O Bòbi thaj i Krìna siklòven i rromani éhib vi e rromenqi història kodolesqe ke von si rroma.

9. Kaj kamel i Krìna te 3al aberś?

✚ Aberś, i Krìna kamel te 3al k-o Themutno Konkùrso e Rromane Čhibăqo.

10. Tha` o Geòrge?

✚ O Geòrge kamel te 3al k-o Themutno Konkùrso e Rumunikane Čhibăqo.

11. Palal so siklile von and-o kolaver dīves?

✚ And-o kolaver dīves, von siklile palal i navni, i pašnavni thaj palal aver laéhe bută.

1.3. So kamav te aresav?

1. Drabaren o tèksto!

So kamav te aresav?

And-jekh Tate milajesqo palal mezmèri, star amala, gelindoj k-i škòla, *sborizen*:

– Me semas o maj lacho fotbalosqo *khelutno*, phenel o Sami barikanes, pašasaindoj!

E chaja, i Ana thaj i Maria, dikhle karing o Sami bare jakhança, zanindoj kaj na sas kadja sar phenel vov.

– Na zanav so te phenav me tuqe, tha` manqe na fal manqe kaj sas kada. Pakav ke vi tu zanes kadaja buti - *kodolesqe* asandân vi tu kana phendân ke tu san o maj lacho. Çaçes si? puçhel i Maria.

O Sami pašasal thaj phenel:

– Pherasesqe phendem, va! zanav but mišto kaj o Florin si o maj lacho fotbalosqo *khelutno* mașkar e chave. Na maj dikhlem kasavo lacho *khelutno* numaj k-o televizoro.

– Ačh, mo! phenel o Florin lazaveça, mukhindoj tele o sero.

– *Mangav* tut šukar te na maj keres kadaja buti Florine!a, phenel i Ana.

Na si lajav te aves lacho te keres jekh buti kaj čajlöl tut, na-i sosθar te mukhes tele tiro sero. Bezex avilâsas te na keresas khanç kaj t-aves maj lacho. Bezex avilâsas te na gelânas te siklôves maj but palal o fôtbalo. Si te zas k-jekh fotbalosqi ekipa te siklôs e antrenorosθar.

– Misalâqe, dikh ke mirri phen, i Sara, phenel o Sami, laqe *čajlilâs* laqe te citrel gada kanaθar sas tikni. Kerdâs e gadenqe keripnasqi škòla thaj akana si la jekh bikinlin kaj bikinell gada kerde laθar. Voj kerdâs so čajlilâs laqe te kerel maj but.

– Sami, maj inkeres godâqe kana tiri daj xalâs pes e Saraça kana voj phendâs kaj kamel te zal k-e gadenqe keripnasqi škòla? puçhel o Florin. Tiri daj *darajlâs* kaj avela pharo jekhe chajaqe te zal k-i škòla and-o fôros. Numaj cira vrâmaθar *šandârdâs* pes tiri daj thaj dâs pes sâma ke na sas la sosθar te daral vaș i Sara. Voj kerdâs so čajlilâs la te kerel thaj sas lachi kerindoj kodola buti; siklilâs k-i škòla thaj areslâs so kamlâs voj.

– Man` čajlôlas man` te aresav gilavno, sar o Connect-R, phenel o Sami.

– Va! avelas mišto! phenel i Maria. Gilabes kada šukar.

– Čajlöl man but te gilabav, phenel o Sami.

– Si te zas kana maj barôs k-i škòla, and-o fôros, te siklôves kothe e rajenθar te gilabes laches, palal e lila, phenel i Maria. Te na mukhes konikas te kerel tut te avel tut lajavo te keres so čajlöl tut maj but. Te si manuša kaj phenen tuqe kaj na trebal te aves gilabavno, vi te zanen kaj san but lacho, te zanes kaj kodola na kamen tiro *miștipen*.

E chave xakârde pen and-jekh buti: savorro chavo trebal te godisarel pes so zanel thaj čajlöl les maj but te kerel, te zal k-i škòla te siklöl maj but, te aresel so kamel vov.

Tu so zanes te keres maj mišto? So čajlöl tut te keres maj but? So čajlôlas tut te areses? So trebal te keres kaj te areses so kames? Kadala si puçhimata kaj trebal te amboldes lenθe kaj te aves loșalo and-o tiro zivipen.

(palal i Noemi Kordovân)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• sborizen - vakăren, mothoven, phenen, den duma (vorbesc, discută)• kodolesqe - vaś kodoja, sosθar ke (deoarece, pentru că, fiindcă)• khelutno – khelitòri (jucător)• mangav tut – rugiv tut, rugisarav tut (te rog)	• ćajlilās laqe – plăcăjlās laqe (i-a plăcut)• darajlās – traśajlās (s-a temut/speriat)• fòros – diz (oraș)• śandărdās pes - sas bi daraqe/ traśaqe (s-a liniștit)• miştipen – lačhipen (binele)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Ce doresc să devin?

Într-o după-amiază caldă de vară, patru prieteni, mergând la școală, discută.

– Eu am fost cel mai bun jucător de fotbal, spune Sami mândru, zâmbind!

Fetele, Ana și Maria, s-au uitat cu ochi mari către Sami, știind că nu era a fost așa cum spune el.

– Nu știu ce să-ți spun, dar mie nu mi se pare că a fost așa. Cred că și tu știi acest lucru

– de aceea ai râs și tu când ai zis că tu ești cel mai bun. Așa e? întreabă Maria.

Sami zâmbește și spune:

– În glumă am spus, da, știu foarte bine că Florin este cel mai bun jucător de fotbal dintre băieți. Nu am mai văzut jucător atât de bun, doar la televizor.

– Taci, măi! spune rușinat Florin, lăsându-și capul în jos.

– Te rog frumos să nu mai faci așa ceva Florin, spune Ana.

Nu e rușine să fii bun la ceva ce îți place, nu ai de ce să îți pleci capul. Păcat ar fi dacă nu ai face nimic pentru a fi mai bun. Ar fi fost păcat să nu mergi să înveți mai mult despre fotbal. Trebuie să mergi la o echipă de fotbal să înveți de la antrenor.

– De exemplu, uită-te la sora mea, Sara, spune Sami, ei i-a plăcut să deseneze haine de când a fost mică. A urmat școala de designer vestimentar și acum are un magazin unde vinde haine făcute de ea. Ea a făcut ce i-a plăcut ei să facă mai mult.

– Sami, mai ții minte când mama ta s-a certat cu Sara când ea a spus că vrea să meargă la școala de designer vestimentar? întreabă Florin. Mamei tale i-a fost frică că îi va fi greu unei fete să meargă la școală în oraș. Numai că, după puțină vreme, mama ta s-a liniștit și și-a dat

seama că nu a avut de ce să se teamă pentru Sara. Ea a făcut ce i-a plăcut ei să facă și era bună făcând acel lucru; a învățat la școală și a ajuns ce și-a dorit.

– Mie mi-ar plăcea să ajung cântăreț, ca și Connect-R, spune Sami.

– Da, ar fi bine! spune Maria. Cânti așa de frumos!

– Îmi place foarte mult să cânt, spune Sami.

– Trebuie să mergi când vei fi mai mare la școală, în oraș, să înveți acolo de la profesori să cânti bine, după cărți, spune Maria. Să nu lași pe nimeni să te facă să îți fie rușine să faci ceea ce îți place ție mai mult. Dacă sunt oameni care îți spun că nu trebuie să fii cântăreț, chiar dacă știi că ești foarte bun, să știi ca aceia nu îți vor binele.

Copiii s-au pus de acord asupra unui lucru: fiecare copil trebuie să se gândească ce știe și ce îi place cel mai mult să facă, să meargă la școală să învețe mai mult, să ajungă ce-și dorește.

Tu ce știi să faci mai bine? Ce îți place să faci cel mai mult? Ce ți-ar plăcea să ajungi? Ce trebuie să faci să ajungi ceea ce îți dorești? Acestea sunt întrebări la care trebuie să răspunzi ca să fii bucuros în viață.

(după Noemi Cordovan)

4. Palal kas0e vakărel pes and-o dino tèksto?

✚ *And-o dino tèksto vakărel pes palal star amala.*

5. Palal save profèsie vakăren e chave?

✚ *E chave vakăren palal e avutne profèsie: fotbalosqo khelno, e gadenqo keripen, gilavno.*

6. Ke save pučhimata trebal de amboldas kana kamas te alosaras amari profèsia?

✚ *Kana kamas te alosaras amari profèsia, trebal te dikhas te çajlöl amen vaj na, so zanglimata trebal amenqe thaj savi škòla trebal te keras.*

7. Tume so patân: Si importanto i edukàcia kana alosaras jekh profèsia? Sos0ar?

✚ *Kana alosaras amari profèsia, trebal te alosaras te phiras k-i škòla, te agorisaras o licèvo thaj i fakultèta save si len jekh phandlipen e profesiaça savi ame kamas la.*

1.4. Kamav te aresav siklărno!

1. Drabaren o tèksto!

Kamav te aresav siklărno!

Sas jekhvar jekh éhavo eŧta beršenqo. Les sasas les kale bala, bare thaj kale jakha, thule phovă. Les sasas les jekh kovlo *vak* thaj jekh úkar asaipen. Na kamelas te phenel khanć; vakărelas nùmaj atunć kana sas pućhlo. Vov sasas *kanutno*, godăver thaj amalikano. Sas les duj vasta, duj punre, duj jakha, duj kana, panz naja jekhe vastesŧe, sas jekh éhavo sar orsavo éhavo. Sathaj, vov sas jekh cıra verver. Kadava éhavo, o Mădălin, gelăs vaş jekhtovar k-i škòla. Sasas lesqe cıra dar sosqe vov na sas k-i xurdelin thaj vov cí zanglăs sar si k-i škòla. Vov asundăs pesqe amalenŧar so k-i škòla *irinel* pes, drabarel pes, *rangărel* pes...

Nakhlăs jekh éhon, nakhlăs duj, nakhlăs maj but... o éhavo zalas thaj avelas školaŧar. E éhavesqi daj kamelas so laqo éhavo te zal školaŧe te siklöl lil, te avel loşalo and-e pesqo trăjo. I daj dikhlăs so o éhavo si *ruşlo* thaj pućhlăs les sar pućhelas les savorre dëseseŧe:

– Mirro éhavo, so kerdăn tu adës školaŧe?

– Rangărdem, daje, kheldem man, xramosardem thaj drabardem. Xramosardem maj but sar iz.

Thaj o éhavo phendăs e dajaqe k-o şird loşalo so vov rangărdăs, xramosardăs thaj kheldăs pes, akana na maj xakărdăs pes i loş and-e lesqo vak. I daj lăs săma kadaja butăŧe thaj palem pućhlăs les:

– Mirro éhavo, sosŧar sanas ruşlo kana phendăn so tu drabardăn školaŧe?

O éhavo aćhilăs jekh cıra, dikhlăs and-e pesqe dajaqe jakha thaj phendăs lokhes:

– Daje, mirri siklărni si laćhi, tha` sosŧar ma *mothovel* voj kadă sar vi ame mothovas khere? Me cí xatărav so voj phenel. Sar te siklövav me te drabarav kana me cí xatărav la?

I daj dikhindoj and-e éhavesqe jakha, na zanglăs so te amboldel le éhavesqe. Palal cıra vaxt, i daj arakhlăs pesqe lava thaj phendăs:

- Mirro éhavo, tiri siklărni si gaži, voj cí zanel amari rromani éhib. Tire školaŧe na si rromane siklărne. Te kames te vastdes avere éhaven, sar san tu, trobal te zas školaŧe te areses tu siklărno thaj te mothoves rromanes e éhavença. Kames tu kadaja buti?

– Va, kamav, avelas mişto te zas k-i škola thaj *te xakăres* so phenen kodola kaj siklăren tut. *Me ka zav* školaŧe te aresav siklărno rromane éhibăqo.

(palal i Noèmi Kordovàn)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• vak – glăso (glas)	• ruślo – xolăriko (supărat, trist, abătut)
• kanutno - savo kandel (ascultător, docil)	• mothovel - vakărel, del duma, sborizel (vorbește)
• irinel - xramosarel, kalărel (scrie)	• te xakăres - te xătăres (să înțelegi)
• rangărel – farbisarel (colorează)	• me ka zav - me zava (eu voi merge)

3. Ambolden o tēksto gazikanes!

Doresc să devin profesor!

A fost odată un băiat de șapte ani. Avea păr negru, ochi mari și negri, sprâncene groase. Avea o voce moale și un zâmbet frumos. Nu dorea să spună nimic; vorbea doar atunci când era întrebat. Era ascultător, deștept și prietenos. Avea două mâini, două picioare, doi ochi, două urechi, cinci degete la o mână, era un copil ca oricare altul. Totuși, era puțin diferit. Acest băiat, Mădălin, a mers pentru prima dată la școală. Îi era puțin frică, deoarece el nu a frecventat grădinița și el nu știa cum este la școală. El auzise de la prietenii săi că la școală se scrie, se citește, se colorează...

A trecut o lună, au trecut două, au trecut mai multe ... băiat mergea și venea de la școală. Mama băiat dorea ca fiul ei să meargă la școală să învețe carte, să aibă o viață fericită. Mama a observat că băiețelul este supărat și l-a întrebat cum îl întreba în fiecare zi:

- Băiețelul meu, ce ai făcut astăzi la școală?

- Am colorat, mamă, m-am jucat, am scris și am citit. Am scris mai mult decât ieri.

Dacă la început, Băiat era bucuros când îi spunea mamei ce a colorat, ce a scris și că s-a jucat, acum nu s-a mai simțit bucuria în glasul lui. Mama a observat acest lucru și l-a întrebat din nou:

- Băiatul meu, de ce ai fost supărat când mi-ai spus ce ai citit?

Băiatul a tăcut puțin, s-a uitat în ochii mamei sale și a spus încet:

- Mamă, învățătorea mea este bună, dar de ce nu vorbește așa cum vorbim noi acasă?

Eu nu înțeleg ce spune ea! Cum să învăț să citesc când eu nu o înțeleg?

Mama, privindu-l pe copil în ochi, nu a știut ce să-i răspundă copilului. După câteva momente, mama și-a găsit cuvintele și a spus:

- Băiatul meu, învățătoarea ta este gagie, ea nu știe limba noastră rromani. În școala ta nu sunt profesori rromi. Dacă dorești să ajuți pe alți copii cum ești tine, trebuie să mergi la școală să ajungi tu profesor și să vorbești limba rromani cu ei. Dorești tu acest lucru?

- Da, doresc, ar fi bine să mergi la școală și să înțelegi ce spun cei care te învață. Eu voi merge la școală pentru a deveni profesor de limba rromani!

(după Noemi Cordovan)

4. Sar sas o čhavo kadava tekstosθar?

✚ *Le čhaves andar kadava tèksto sasas les kale bala, bare thaj kale jakha, thule phovă. Les sasas les jekh kovlo vak thaj jekh šukar asaipen.*

5. Sar akharel kadale čhaves?

✚ *Le čhavesqo anav si Mădălin.*

6. Sosθar kamelas i daj te 3al laqo čhavo ka-i škòla?

✚ *E čhavesqi daj kamelas so laqo čhavo te 3al školaθe te siklòl lil, te avel lošalo and-e pesqo tràjo.*

7. Sosθar sas o čhavo xolăriko?

✚ *O čhavo sas rušlo kodolesqe ke vov na xatărelas sa so vekărelas lesqi siklărni. Lesqi rajni vakărelas gazikanes, haj vov na zanelas te vakărel mišto nùmaj and-i rromani čhib.*

8. So phendăs i daj pesqe čhavesqe?

✚ *I daj phendăs e čhavesqe so lesqe školaθe na si siklărne save te den duma rromanes, haj kana vov kamel, d-aști te aresel vov siklărno thaj te vakărel rromanes e čhavorrença.*

9. Kamel o čhavo te aresel siklărno? Sosθar?

✚ *Va, o čhavo kamel te aresel siklărno kaj te vastdel avere rromane siklövnen.*

10. So trebal te kerel o čhavo te aresel siklărno?

✚ *Kaj te aresel siklărno, o čhavo trebal te phirel k-i škòla thaj te agorisarel pesqe stùdie.*

1.5. Rekapitulàcia

1. Xramosaren and-o ćuće than i vokàla „i” vaj i paškonsonànta „j”!

raša__	tr__n	momel__
__calo	fam__l__a	phaba__lin
__ekh	__zdral	t__kno

2. Xramosaren and-o ćuće than i konsonànta „x” vaj „h”!

__ancĩ	__asarel	ć__inipen
__al	__o__avno	ra__ami
mo__ton	k__erorro	tira__a

3. Činen jekhe liniàcia o alav savo na si xramosardo laćhes!

zumi – žumi	ziràfa – žiràfa	zuket - žuket
zungalo - žungalo	žal - žal	janel - žanel
mùžika – mùžika	žamutro - žamutro	zoralo - žoralo
zèleno - žèleno		

4. Keren po jekh propozìcia e vortogramenća: „and-i”, „ka-e”, „p-o”, „na-i”, „d-ašti”!

i vortogràma	i kerdi propozìcia
and-i	
ka-e	
p-o	
na-i	
d-ašti	

5. Phenen kana si ćaće vaj na e propozìcie:

i dini propozìcia	si ćaći vaj na
O lèksiko si kerdo andar savorre lava save si and-jekh ćhib.	
And-o bazutno vokabulàro si regionalismură.	
I silàba si i bazutni unitèta e vokabularosqi.	
E alaves si les jekh fòrma thaj jekh ander/ koncinùto.	
E ašunimata den i fonetikani fòrma e lavenqi.	

7. Xramosaren 5 alava save si andar o bazutno vokabulàro thaj 3 alava save si andar o sekundàro vokabulàro!

alava andar o bazutno vokabulàro	alava andar o sekundàro vokabulàro
	
	
	
	
	

8. Sikaven sode grafème thaj sode ašunimata si and-o svàko alav: *terno*, *kham*, *zukul*, *raklă*, *phabaj*!

o alav	e grafemenqo gin	e ašunimatenqo gin
 <i>terno</i>		
 <i>kham</i>		
 <i>zukul</i>		
 <i>raklă</i>		
 <i>phabaj</i>		

9. Xramosaren po duj alava save te avel len:

o mangipen	e alava	
 duj grafème thaj duj ašunimata		
 štar grafème thaj trin ašunimata		
 šov grafème thaj šov ašunimata		

10. Arakhen e avutne alavenqe sinonimură: *del duma*, *trašal*, *rušlo*!

o dino alav	o sinonimo
 <i>del duma</i>	
 <i>trašal</i>	
 <i>rušlo</i>	

11. Arakhen e alavenqe antonimură: *ćăcipen*, *bokhalo*, *merel*!

o dino alav	o antonimo
 <i>ćăcipen</i>	
 <i>bokhalo</i>	
 <i>merel</i>	

1.5. Rekapitulàcia

1. Xramosaren and-o ćúco than i vokàla „i” vaj i paškonsonànta „j”!

raśaj	trín	momeli
icalo	família	phabajlin
jekh	izdral	tikno

2. Xramosaren and-o ćúco than i konsonànta „x” vaj „h”!

xancĩ	xasarel	ćhinipen
xal	xoxavno	raxami
moxton	kherorro	tiraxa

3. Činen jekhe liniața o alav savo na si xramosardo laćhes!

zumi – zumi	ziràfa – žiràfa	zukul - zukel
zungalo - zungalo	žal - žal	janel - žanel
mùžika – mùzika	žamutro - žamutro	zoralo - žoralo
zèleno - žèleno		

4. Keren po jekh propozìcia e vortogramența: and-i, ka-e, p-o, na-i, d-ašti!

i vortogràma	i kerdi propozìcia
and-i	<u>And-i</u> kadaja škòla siklòven vi rroma vi gaze.
ka-e	Von dikhen <u>ka-e televizòrură</u> maj but dokumentàrură.
p-o	I mùca sovel <u>p-o sovthan</u> , haj o zukel khelel pes.
na-i	Les <u>na-i les</u> dòsta love te kinel pesqe jekh telefòno.
d-ašti	Vov <u>d-ašti te rodel</u> p-o internèto i siklilì poezia.

5. Phenen kana si ćaće vaj na e propozìcie:

I dini propozìcia	si ćaći vaj na
O lèksiko si kerdo andar savorre lava save si and-jekh ćhib.	si ćaći
And-o bazutno vokabulàro si regionalismură.	na si ćaći
I silàba si i bazutni unitèta e vokabularosqi.	na si ćaći
E alaves si les jekh fòrma thaj jekh ander/ koncinùto.	si ćaći
E ašunimata den i fonetikani fòrma e lavenqi.	si ćaći

6. Xramosaren 5 alava save si andar o bazutno vokabulàro thaj 3 alava save si andar o sekundàro vokabulàro!

alava andar o bazutno vokabulàro	alava andar o sekundàro vokabulàro
✚ skamin	✚ ćacàripen
✚ šero	
✚ žal	✚ berand
✚ phabaj	
✚ šax	✚ gutup

7. Sikaven sode grafème thaj sode ašunimata si and-o svàko alav: *terno, kham, žukel, raklă, phabaj*!

o alav	e grafemenqo gin	e ašunimatenqo gin
✚ terno	5 grafème	5 ašunimata
✚ kham	4 grafème	3 ašunimata
✚ žukel	5 grafème	5 ašunimata
✚ raklă	5 grafème	6 ašunimata
✚ phabaj	6 grafème	5 ašunimata

8. Xramosaren po duj alava save te avel len:

o mangipen	e alava	
✚ duj grafème thaj duj ašunimata	✚ vi	✚ te
✚ štar grafème thaj trin ašunimata	✚ phen	✚ kher
✚ šov grafème thaj šov ašunimata	✚ darano	✚ ambrol

9. Arakhen e avutne alavenqe sinonimură: *del duma, trašal, rušlo*!

o dino alav	o sinonimo
✚ del duma	✚ vakărel, sborizel, mothovel
✚ trašal	✚ daral
✚ rušlo	✚ xolăme

10. Arakhen e alavenqe antonimură: *ćacipen, bokhalo, merel*!

o dino alav	o antonimo
✚ ćacipen	✚ xoxavipen
✚ bokhalo	✚ ćajlo
✚ merel	✚ živel, traisarel

1.6. Evaluàcia

1. Xramosaren and-o ćúćo than i vokàla „i” vaj i paškonsonànta „j”!

ra__	patr__n
__vend	šošo__
__ekhtomilaj	deśudu__

2. Xramosaren and-o ćúćo than i konsonànta „x” vaj „h”!

__aben	ć__ib
p__andel	__o__avipen
__otèlo	p__ralorro

3. Thon po jekh trebutno alav pašal e dine vortogràme. Keren e arakhle sintagmença po jekh propozìcia!

i vortogràma	o trebutno alav	i kerdi propozìcia
and-o		
ka-i		
p-e		

4. Xramosaren 3 alava save si andar o bazutno vokabulàro thaj 3 alava save si andar o sekundàro vokabulàro! Phenen so sikaven kadala alava!

alava andar o bazutno vokabulàro	so sikaven e alava	alava andar o sekundàro vokabulàro	so sikaven e alava

5. Sikaven sode grafème thaj sode ašunimata si and-o svàko alav!

o alav	e grafemenqo gin	e ašunimatenqo gin
 grast	 grafème	 ašunimata
 khelel	 grafème	 ašunimata
 žanel	 grafème	 ašunimata
 tikno	 grafème	 ašunimata
 barărel	 grafème	 ašunimata
 lil	 grafème	 ašunimata

6. Arakhen e avutne alavenqe sinonimură!

o dino alav	o sinonimo
 rugil	
 pustik	
 duma	

7. Arakhen e alavenqe antonimură!

o dino alav	o antonimo
 tiknărel	
 sano	
 muršikano	

1.6. Evaluàcia

1. Xramosaren and-o cúco than i vokàla „i” vaj i paškonsonànta „j”!

✚ raj	✚ patr <i>in</i>
✚ ivend	✚ šošoj
✚ jekhtomilaj	✚ dešuduj

2. Xramosaren and-o cúco than i konsonànta „x” vaj „h”!

✚ xaben	✚ éhib
✚ phandel	✚ xoxavipen
✚ hotèlo	✚ phralorro

3. Thon po jekh trebutno alav pašal e dine vortogràme. Keren e arakhle sintagmença po jekh propozìcia!

i vortogràma	o trebutno alav	i kerdi propozìcia
✚ and-o	✚ fòros	✚ <u>And-o</u> kadava <u>fòros</u> ziven but manuša.
✚ ka-i	✚ daj	✚ Von zan e luludănça <u>ka-i daj</u> .
✚ p-e	✚ éanga	✚ Vov inkerel e vasta <u>p-e éanga</u> .

4. Xramosaren 3 alava save si andar o bazutno vokabulàro thaj 3 alava save si andar o sekundàro vokabulàro! Phenen so sikaven kadala alava!

alava andar o bazutno vokabulàro	so sikaven e alava	alava andar o sekundàro vokabulàro	so sikaven e alava
✚ udar	butĩ andar o kher	✚ kovàci	regionalismo
✚ phral	zeno andar i famìlia	✚ ništo	regionalismo
✚ manro	xamata	✚ dılgo	regionalismo
✚ purum	legùma	✚ skànero	zantrikano alav
✚ zukel	zivutro	✚ ampèro	zantrikano alav

4. Sikaven sode *grafème* thaj sode *aşunimata* si and-o svàko alav!

o alav	e grafemenqo gin	e aşunimatenqo gin
 <i>grast</i>	 5 grafème	 5 aşunimata
 <i>khelel</i>	 6 grafème	 5 aşunimata
 <i>zanel</i>	 5 grafème	 5 aşunimata
 <i>tikno</i>	 5 grafème	 5 aşunimata
 <i>barărel</i>	 7 grafème	 8 aşunimata
 <i>lil</i>	 3 grafème	 3 aşunimata

5. Arakhen e avutne alavenqe sinonimură!

o dino alav	o sinonimo
 <i>rugil</i>	 <i>mangel</i>
 <i>pustik</i>	 <i>lil</i>
 <i>dùma</i>	 <i>alav</i>

6. Arakhen e alavenqe antonimură!

o dino alav	o antonimo
 <i>tiknărel</i>	 <i>barărel</i>
 <i>sano</i>	 <i>thulo</i>
 <i>murşikano</i>	 <i>zuvlikano</i>

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE II

Te drabaras thaj te xramosaras rromanes!

2.1. O biliteràro tèksto

- ✚ O afišo/ o plakàto
- ✚ E muršíkane substantivură: i klasifikàcia
- ✚ O artíkulo vaś e muršíkane substantivură
- ✚ Zuvlikane substantivură kerde e sufiksoça –ni

2.2. I buzni thaj le trin buznorre

- ✚ E zuvlikane substantivură: i klasifikàcia
- ✚ O artíkulo vaś e zuvlikane substantivură
- ✚ E diminutivură

2.3. I čhib rromani

- ✚ I pašnavni/ o adžektivo: i klasifikàcia
- ✚ I ginavni/ o numeràlo

2.4. O čorro rrom thaj o barvalo gazo

- ✚ E muršíkane substantivură: o kèzo akuzativo

2.5. O Župiter Borkoj – O baśavno

- ✚ E zuvlikane substantivură: o kèzo akuzativo

2.5. Rekapitulàcia

2.7. Evaluàcia

2.1. O biliteràro tèksto

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• lisăme – bişandini (furtunoasă, agitată)• themutno – naţionalo (naţional)• bokolörri - jekh tikni bokoli/ tūrta (turta)• stadörri - dikhlorro, kotorro (batic, scufiță)	• şerutno – dirèktoro (director)• godornalo – kordinatòro (coordonator)• boldimos - amboldipen, nakhavipen e tekstosqo (traducere)• neviaripe - adaptàcia, lačharipen (adaptare)

1. Savo si o anav e teatrosqe peisaqo andar o opralutno afişo?

✚ O anav e tătrosqe piesaqo si „Jekh răt lisăme”.

2. Kon organizisarel o khelipen kadaja piesaqo?

✚ Kadaja peisaqo khelipen organizisarel les i Asociàcia Amphitheatrrom thaj o Tătro Maska.

3. Kana thaj kaj khelel pes i pièsa?

✚ I pièsa kheldās pes p-o 15 septembra 2010, k-o Tătro Maska.

4. Kon khelel and-i kadaja pièsa?

✚ And-i kadaja pièsa khelen: o Rudolf Moca, o Marcel Costea, o Sorin-Sandu Aurel, i Zita Moldovan, o Mădălin Mandin vi o Dragoş Dumitru.

5. Savo si o anav le CD-vosqo andar o afişo savo si and-i čači rig?

✚ Le CD-vosqo anav si „Le paramičă čhavorrimasqe.”

6. Kon akalavdās kadava CD-vo?

✚ O CD-vo sas ankalavdo kaθar o Themutno Cèntro vaś i Kultūra le Rromenqi.

7. Sode paramiča anderărel o CD-vo?

✚ P-o kadava CD-vo si panz paramiča.

8. Ambolden gazikanes e anava le paramičenqe save si p-o CD-vo?

✚ O amboldipen le paramičenqo and-i rumunikani čhib si: Capra cu trei iezi, Turta fermecată, Punguța cu doi bani, Scufița Roșie, Ursul păcălit de vulpe.

9. Kon kerdās o amboldipen thaj i adaptàcia e paramičanqi?

✚ O amboldipen thaj i adaptàcia e paramičanqi sas kerde kaθar o raj Tache Lepădatu.

2.2. I buzni thaj le trin buznorre

1. Drabaren o tèksto!

I buzni thaj le trin buznorre

O paramicàri:

– Pa o plaj, p-o maj éaralo,
And-jekh kher dudumalo
Anglal, beśelas jekh buzni
Kaj sas la buznorre trin:
Jekh baro - maj xutǎvdo
O maśkarutno - dilorro
Thaj ... o tiknorro,
kaj sas les jekh bersorro.

I buzni:

.....
Tume śukar and-o kher beśen,
Avri, ni jekh tumenθar te na inklel,
Nić o udar tume te na putren
Ži kana mirro vak na aśunen:
„– Trin śingorrealen, trin buznorrealen,
La dajaqe o udar putaren,
Kë i daj anel tumenqe
Patrinǎrrǎ - and-ěl vuśta“
.....

O ruv:

„– Trin śingorrealen, trin buznorrealen,
La dajaqe o udar putaren,
Kë i daj anel tumenqe
Patrǎrrǎ - and-ěl vuśta“
.....

O tiknorro buzno:

– Na-i amare dajaqo vak!
Phrala, o udar na putar,
Aver žigǎnia śaj te avel!
Pesqo vak si thulo, aver!
Garavel pes! Si o kirvo ruv!
Na-i amare dajaqo vak, śun!
.....

O ruv:

„– Trin śingorrealen, trin buznorrealen,
La dajaqe o udar putaren,
Kë i daj anel tumenqe
Patrǎrrǎ - and-ěl vuśta“
.....

O baro buznorro thaj o maśkarutno buzno:

– Si amari daj, i daj amari si,
Kaj anel amenqe xaben, voj si!
.....

O tikno buzno:

– Vaj so maj bari xoli,
Merasa me thaj i dajorri!
.....

I buzni:

– Maxrime aj xoxavno so san
Ruvea, mirre čhaven xalǎn!
Dikhesa tu so tuqe kerav!
.....

O paramicàri:

O ruv tholas, bokhalo,
Xalǎs, pilǎs, sas lośalo
Thaj, sar tholas vov kadǎ,
Pelǎs p-i jag, p-ěl angara!
.....

O ruv:

Ah, ah - phenelas vov zurales -
Phabon mirre pirre, tu či dikhes?
Thaj so dukh, thaj so tatipen!
Phabon me bala thaj me dume!
Phabovav me thaj, dikh, merav,
Devla, khanći ni maj dikhav!
Buznie, me tumen kamav,
Na mekhen man te merav!

I buzni:

– Haj, le buznorren *te risparas* len,
Ni jekh var ame te na bistras len,
Aven savorença te xas aj te pias,
Ke le ruvesθar ame akana *xastras*.

O paramicări:

– Kuć čhavalen, siklōven!

Sosθar and-o zivipen
Si te śunen le maj baren
Thaj lenqe lava laće!

Te von, le maj barorre,
Śunenas e dajaqe dume,
Von amença *athe* sasas,
Živipnasθar lośajlenas!

Thaj kadă o ruv lias pesqi potîn thaj le buzna khelde penqe lośaθar ke xastrajle le ruvesθar, le kirvesθar.

(i rumunikani adaptăcia si kerdi kaθar i Elēna Nùikă; o rromano amboldipen si kerdo kaθar o Oktaviān Bonkulèsku)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• o plaj - o kîmpo, plăjo (câmp, deal)	• pirre – punre (picioare)
• xutăvdo - kaj xutel but, ćajlol les te khelel pes (săltăreț)	• te risparas - te liparas (să pomenim, să menționăm)
• žigània - živutro (animal, vîetate)	• xastras - skăpisaras (scăpăm)
• maxrime - biužo, žungalo (spurcat, necurat)	• athe - kathe (aici)

3. Ambolden o tēksto gazikanes!

Capra cu trei iezi

Povestitorul:

– Pe dealul cel ierbos,
Într-o casă dovelecească
Demult, locuia o capră
Care avea trei iezișori:
Unul mare – săltăreț (năzdrăvan)
Cel mijlociu – prostuț (mocofan)
Și... cel mic,
Care avea un anișor.

Capra:

.....
Voi să stați frumos în casă,
Afară, niciunul dintre voi să nu iasă,
Nici ușa să n-o descuiți
Până glasul meu nu-l auziți:
„– Trei iezi, cucuieți,
Ușa mamei descuieti,
Că mama v-aduce vouă
Frunzulițe-n buze.”
.....

Lupul:

„– Trei iezi, cucuieți,
Ușa mamei descuieți,
Că mama v-aduce vouă
Frunzulițe-n buze.”

.....

Iezișorul cel mititel:

– Nu-i glasul mamei noastre!
Frate, ușa să nu o deschizi,
Altă lighioană poate să fie!
Glasul lui este gros, altu-i!
Se ascunde! Este cumătrul lup!
Ascultă, nu este glasul mamei noastre!

.....

Lupul:

„– Trei iezi, cucuieți,
Ușa mamei descuieți,
Că mama v-aduce vouă
Frunzulițe-n buze.”

.....

Iezișorul cel mare și cel mijlociu:

– Este mama noastră, Mama noastră-i,
Care ne aduce mâncare, ea este!

.....

Iezișorul cel mititel:

– Vai, ce supărare/ nenorocire mare,
Voi muri eu și mămuca!

.....

Capra:

– Spurcat și mincinos ce ești
Lupule, pe copiii mei i-ai mâncat!
O să vezi ce îți voi face!

.....

Povestitorul:

Lupul înfuleca flămând,
A mâncat, a băut, era bucuros
Și, cum înfuleca el așa,
A căzut în foc, pe jar!

Lupul:

Ah, ah – striga tare el-
Îmi ard tăpile, tu nu vezi?
Și ce durere, și ce căldură!
Îmi arde părul și spinarea!
Ard eu și, uite, mor,
Doamne, nu mai văd nimic!
Capră, eu vă iubesc,
Nu mă lăsați să mor!

Capra:

– Hai, pe iezi să-i pomenim,
Niciodată să nu-i uităm,
Veniți cu toții să mâncăm și să bem,
Că de lup acum scăpăm.

Povestitorul:

– Dragi copii, voi învățați!
De ce în viață
Trebuie să-i ascultați pe cei mari
Și de cuvintele lor!

Dacă ei, cei mărișori,
Ascultau vorbele mamei,
Erau acum cu noi,
De viață se bucurau!

*Și așa lupul și-a luat răsplata, iar caprele
au jucat de bucurie că au scăpat de
cumătrul lup.*

*(Adaptarea în limba română realizată de
Elena Nuică; Traducerea în limba
rromani: Octavian Bonculescu)*

4. Kaj beșelas i buzni?

✚ *I buzni beșelas p-jekh éaralo plaj, and-jekh dudumalo kher.*

5. Kazom buznorre sasas la buznă?

✚ *La buznă sasas la trin buznorre.*

6. Sar sasas e trin buznorre?

✚ *O baro buznorro sasas xutăvno, o mașkarutno sas dilorro, haj le tikne buznorres sas les jekh berșorro.*

7. Kaj gelăs i buzni and-jekh dīves?

✚ *And-jekh dēs i buzni gelăs te anel lenqe xaben.*

8. So phendăs i buzni e trin buznorrenqe kana gelăs kheral?

✚ *Kana gelăs kheral, i buzni phendăs le buznorrenqe te na putren o udar zi kana na avela voj thaj gilabela lenqe.*

9. Kon avilăs ka-o udar?

✚ *O ruv avilăs k-o udar.*

10. So kerdăs o ruv te šaj te gilabel maj sanes?

✚ *Kaj te gilabel maj sanes, o ruv skucosardăs pesqe danda.*

11. Kon putardăs o vudar e ruvesqe?

✚ *O baro buznorro thaj o mașkarutno buznorro putarde le ruvesqe o udar.*

12. Kas xalăs o ruv?

✚ *O ruv xalăs le bare thaj le mașkarutne buznorren.*

13. Sar kerdăs pesqe i buzni éacipen?

✚ *I buzni kerdăs jekh xīv, kerdăs jag laθe, kerdăs xaben thaj akhardăs le ruves te xal. O ruv xalăs, pilăs thaj kana sas lesqe i lùmja maj kuć, pelăs and-i jag thaj mulăs.*

2.3. I rromani éhib

1. Drabaren o tèksto!

I éhib rromani

1. Amari chib rromani

Si li jekh gugli gili!

Si li i éhib gilabadi,

Gilabadi andar o gi.

2. Si li sumnakaj *or* kham,

Si li i éhib so maj súkar!

Jekh awgin so maj gugli!

Jekh rajni so maj lachi!

3. Kon *del lav* rromano

Si les o tràjo sar jekh suno!

Anda-l sawore khera,

Anda-l sawore fòrură

Sawore te akharen

Ke mukhle amen le gaze

Te das duma vi ame!

(palal i Nikolèta Ćuràru)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

- *si li* - voj si (ea este)
- *or* – vaj (sau, ori)
- *awgin* – avdîn (miere)

- *del lav* - del duma, mothovel, vakărel (vorbește)
- *tràjo* - zivipen (viață, trai)
- *sawore* – savorre (toți, toate)

3. Ambolden o tèksto găzikanes!

1. Limba noastră rromani

Este o limbă dulce!

Este o limbă cântată,

Cântată din suflet.

2. Este aur sau soare,

Este limba cea mai frumoasă,

Este mierea cea mai dulce,

Este cea mai bună doamnă!

3. Cine vorbește rromani

Are viața ca un vis!

Din toate casele,

Din toate orașele

Pe toți să îi chemați

Că ne-au lăsat gageii

Să vorbim și noi rromani!

(după Nicoleta Ciuraru)

4. Sar si i čhib rromani?

- + *I čhib rromani si: sar jekh gugli gili, si jekh gilabadi čhib, si sar o sumnakaj thaj o kham, si sar i avgin, si sar jekh lači rajni, si i maj šukar čhib.*

5. Sar si o tràjo e manuśesqo kaj del duma rromanes?

- + *Kon vakărel rromanes si les o tràjo sar jekh suno. Amaro suno trebal te avel kaj te vakăras rromanes orkana thaj orkaj.*

6. Sosθar akharen savorre rromen?

- + *Savorre rroma si akharde, kodolesqe ke, e gaze mukhen le rromen te den duma rromanes.*

7. Savi rig andar i poezia čajlöl tut maj but? Sosθar?

- + *Manqe čajlöl manqe maj but i trinto stròfa, sosqe, kathe, si akharde savorre rroma te den duma rromanes.*
- + *Plaçal manqe but e anglutne duj stròfe and-e save sikavel pes amenqe sar si amari rromani čhib.*

2.4. O éorro rrom thaj o barvalo gazo

1. Drabaren o tèksto!

O éorro rrom thaj o barvalo gazo

Sas jekhvar jekh éorro rrom savo na zanelas so te kerel kaj te aresel vi vov barvalo sar pesqo *perutno*, o gazo. *And-ekh* dës, o gazo phendäs e éorre rromesqe.

– Aşun, rroma, te kames te areses vi tu barvalo sar me, bikin sa so si tut kherese thaj 3a k-o Bukurëşti, ke na *bute vrămae* si te areses barvalo.

O gazo phendäs kadala bută asajpnaça. O rrom, kaj delas pativ pesqe perutnesqe, kerdäs so phendäs o gazo: bikindäs sa so sas les, vaş jekh mija lei, thaj geläs k-o Bukurëşti. Kothe, *arakhadiläs* jekhe barvale thaj but zangle manuşeça. O rrom phendäs lesqe sosar aviläs vov k-o Bukurëşti.

O butzanglo thaj barvalo manuş puçhläs e rromes:

– Sode love si tut?

– Si man jekh mija lei, phendäs o rrom.

– 3anes vareso? Kamav te dikhav sode san godăver. Me thav jekh mija lei thaj tu thos tiri mija lei; thav tuqe jekh puçhipen thaj, te 3anes *te des palpale lav* k-o puçhipen, tirre si e love te na 3anes, atunc xasardăn.

– Mişto, phenel o rrom, te aşunav o puçhipen!

– Kaj si o buriko e phuvăqe?

– Kathe, telal tiri khur, phenel o rrom. Te na patäs, 3a te dikhes!

O butzanglo manuş kaj na şaj te 3al te dikhel e phuvăqo buriko, phendäs e rromesqe:

– Mişto, kadă si, phenel o barvalo manuş. Akana thav tuqe aver puçhipen. Te 3anes te des man palpale lav, me dav tut duj mije, te na 3anes, xasares tire duj mije.

– Mişto, phenel o rrom. Te aşunav vi o dujto puçhipen.

– Sode si kaar i Kali Derăv 3i k-i Loli Derăv? 3anes te phenes?

– 3anav, phenel o éorro rrom, nič maj but, nič maj *frimi* sode si kaar i Loli Derăv 3i k-i Kali Derăv. Te na patäs, 3a te dikhes.

– Mişto, phenel o barvalo manuş, kadă si; kathe si tire duj mije.

– Raja, akana kamav te thav vi me tuqe duj puçhimata. Te 3anes, lies mirre ştar mije, si tire, te na, des man tu ştar mije.

– Mişto, phenel o barvalo manuş. Te aşunav e puçhimata!

– Sar akharel mirre perutnes savo phendäs manqe te avav k-o Bukurëşti ke avava barvalo?

– Na zanav sar akharel les. Kathe si tut star mije; akana si tut oxto mije. Akana phen manqe vi o dujto pučhipen!

– Sar akharel e rašajes save *boladās* man?

– Nić ke kadava pučhipen na zanav te dav palpale lav. Akana si tut dešusov mije lei.

– Čačes te phenav tuqe, nić me na zanav sar akharel les, phenel o rrom.

O rrom lās pesqe love thaj gelo k-o *diz* te kinel pesqe grasta, guruvnă, bakră, bale thaj kindās pesqe duj rromane vurdona.

Areslo khere, vov rodās pesqe jekh šukar čhaj thaj kerdās baro rromano abāv. Akana vov areslo barvalo rrom.

O perutno, savo phendās le rromesqe te ȝal k-o Bukurēsti, avilās lesθe te pučhel les:

– Mirro kuć phral, phen manqe so kerdān te areslān kadā barvalo, ke me asajpnasθe phendem tuqe te bikines sa so si tut thaj te ȝas k-o Bukurēsti.

– Mirre!a perutne!a, me naisarav tuqe vaś o laćho lav kaj dān man, ke adēs areslem barvalo. Te kames, ker vi tu so kerdem me, šaj te avel vi tut i baxt savi sas man.

O barvalo perutno, e maj barvale rromesqo, gelo khere thaj bikindās sa so sas les pašal o kher thaj gelo k-o Bukurēsti. Kathe k-o Bukurēsti, o ȝazo patāndās ke e ȝukela phiren e šingença and-i porik thaj e bale e čurăça k-i korr thaj *sekon* ȝeno, savo si bokhalo, činel pesqe te xal.

Areslo k-o Bukurēsti, o barvalo ȝazo lās te xal thaj te piel e amalença. Na but vrămaθe vov aćhilo bi lovenqo thaj bi amalenqo. Vov avilo palpale khere.

O sasto gav asandās lesθar ke so kerdās vov ke areslās andar barvalo ćorro thaj so kerdās o rrom ke areslās andar ćorro barvalo.

Na ker khonikasqe xiv, ke šaj te peres tu and-i laθe!

(palal o Jonel Kordovan)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinȝarde lava!

• perutno - manuś kaj beśel paš varekasθe (vecin)	• te des palpale lav - te amboldes (să răspunzi)
• and-ekh - and-jekh (într-un, într-o)	• frimi - xancă, cîra, zălaga (puțin)
• sode - kazom, kozom, kabor, kobor (cât, câtă, câți, câte)	• Derăv - baro pani kaj ȝas milajesθe te nangövas (Mare)
• arakhadilās – maladilās (s-a întâlnit)	• boladās - boldās (e tikne čhaves kaj e khangeri) (a botezat)
• bute vrămaθe - bute vaxtesθe (la mult timp, după multă vreme)	• diz – fîros (oraș, târg, piață)
	• sekon - sarkon, fiesavo (fiecare)

3. Ambolden o tēksto gāzikanes!

Rromul cel sărac și gagiul cel bogat

A fost odată un rrom sărac care nu știa cum să facă să ajungă și el bogat precum vecinul său, gagiul. Într-o zi, gagiul i-a zis rromului sărac:

- Auzi, rromule, dacă vrei să ajungi și tu bogat ca mine, vinde tot ce ai în casă și du-te la București, că nu după multă vreme poți ajunge bogat.

Gagiul a spus aceste lucruri zâmbind. Rromul, care i-a dat crezare vecinului său, a făcut ce i-a zis gagiul: a vândut tot ce a avut pentru o mie de lei și a mers la București. Acolo, s-a întâlnit cu un om bogat și foarte înțelept. Rromul i-a spus de ce a venit el la București.

Omule cel înțelept și bogat l-a întrebat pe rrom:

- Câți bani ai?

- Am o mie de lei, a zis rromul.

- Știi ceva? Vreau să văd cât ești de înțelept. Eu pun o mie de lei și tu pui mia ta de lei; îți pun o întrebare și, dacă știi să răspunzi la întrebare, banii sunt ai tăi dacă nu știi, atunci ai pierdut.

- Bine, zise rromul, să aud întrebarea!

- Unde este buricul pământului?

- Aici, sub călcâiul tău, zice rromul. Dacă nu crezi, du-te să vezi!

Atotștiutorul om care nu poate să meargă să vadă buricul pământului, i-a zis rromului:

- Bine, așa este, zice omul cel bogat. Acum îți pun o altă întrebare. Dacă știi să-mi răspunzi, îți dau două mii, dacă nu, pierzi cele două mii.

- Bine, zice rromul, să aud și a doua întrebare!

- Cât este de la Marea Neagră până la Marea Roșie? Știi să spui?

- Știu, zice rromul sărac, nici mai mult, nici mai puțin cât este de la Marea Roșie până la Marea Neagră. Dacă nu crezi, du-te să vezi!

- Bine, zice omul bogat, așa este; aici îți sunt cele două mii!

- Domnule, acum vreau să-ți pun și eu două întrebări. Dacă știi, îmi dai cele patru mii, bani sunt ai tăi, dacă nu, îmi dai tu patru mii.

- Bine, zice omul bogat. Să aud întrebarea.

- Cum îl cheamă pe vecinul meu care mi-a spus să vin la București că voi deveni bogat?

- Nu știu cum îl cheamă. Aici ai patru mii; acum ai opt mii. Acum spune-mi și a doua întrebare!

- Cum îl cheamă pe preotul care m-a botezat?

- Nici la întrebarea aceasta nu știu să răspund! Acum ai șaisprezece mii de lei.

- Adevărat să-ți spun, nici eu nu știu cum îl cheamă, zice rromul.

Rromul și-a luat banii și a mers la piață să-și cumpere cai, vaci, oi, porci și și-a cumpărat două căruțe rrome.

Ajuns acasă, el și-a căutat o fată rromă frumoasă și a făcut o frumoasă nuntă rromă. Acum a ajuns un rrom bogat.

Vecinul, care i-a zis rromului să meargă la București, a venit la el și l-a întrebat:

- Fratele meu scump, spune-mi ce ai făcut să ajungi așa bogat, că eu în derâdere ți-am zis să vinzi tot ce ai și să mergi la București.

- Vecinul meu, îți mulțumesc pentru sfatul pe care mi l-ai dat, că azi am ajuns bogat! Dacă vrei, fă și tu ce am făcut eu, poate ai și tu norocul pe care l-am avut eu.

Vecinul bogat, al rromului cel mai bogat, a mers acasă și a vândut tot ce a avut pe lângă casă și a mers la București. Acolo, la București, gagiul a crezut că umblă câinii cu covrigi în coadă și porcul cu cuțitul la gât și fiecare om, care este flămând, își taie și mănâncă.

Ajuns în București, gagiul cel bogat a început să mănânce și să bea cu prietenii. Nu după multă vreme a rămas fără bani și fără prieteni. A venit înapoi acasă.

Întreg satul a râs de el ce a făcut că a ajuns din bogat sărac și ce a făcut rromul că a ajuns din sărac bogat.

Nu săpa groapa nimănui că poți cădea tu în ea!

(după Ionel Cordovan)

4. Kasθar si o vakāripen anda kadava klasaço kotor?

✚ *Anda kadava klasaço kotor vakārel pes palal jekh ćorro rrom thaj jekh barvalo gaço.*

5. Sar sas o rrom?

✚ *O rrom sas ćorro.*

6. Tha` o gaço?

✚ *O gaço sas barvalo.*

7. So phendās o gaço e rromesqe te kerel kaj te aresel barvalo?

✚ *O gaço phendās e rromesqe te bikinel sa so si les thaj palal te 3al k-o Bukurèsti.*

8. Kaj gelās o rrom?

✚ *O rrom gelās k-o Bukurèsti.*

9. Kaça maladilās o rrom ka-o Bukurèsti?

✚ *O rrom maladilās jekhe barvale thaj butzangle manușeça.*

10. Sode pućhimata thovdās o butzanglo manuș e rromesqe?

✚ *O butzanglo manuș thovdās e rromesqe duj pućhimata.*

11. Sode pućhimata thovdās o rrom e but 3angle manușesqe?

✚ *O rrom thovdās e butzangle manușesqe duj pućhimata.*

12. So kindās o rrom kaθar i diz?

✚ *O rrom kindās andar o diz: grasta, guruvnā, bakre, bale thaj duj rromane vurdona.*

13. So kerdās o rrom kana areslās khere?

✚ *Kana areslās khere, o rrom kerdās baro rromano abāv.*

14. So phendās o rrom pesqe perutnesqe?

✚ *O rrom phendās pesqe perutnesqe ke naisarel lesqe vaș e laće alava thaj, kana kamel, te kerel vi vov sakadā sar kerdās vov.*

15. Kaj gelās e rromesqo perutno?

✚ *E rromesqo perutno gelās ka-o Bukurèsti.*

16. Sar avilās palpale e rromesqo perutno kaθar o Bukurèsti?

✚ *E rromesqo perutno avilās palpale bilovenqo.*

17. So siklāripen šaj cirdas andar kadava tèksto?

✚ *Andar kadava teksto šaj te siklōvas ke na trebal te asas varekasθar thaj te kamas lesqo nasulipen. And-o 3ivipen si importanto vi i baxt, tha' vi i godi.*

2.5. O bašavno

1. Drabaren o tèksto!

O bašavno

Sas jekhvar jekh čhavo saves akharelas les Samir. Kana kerdās eŧa berša, o Samir gelās k-i škòla. Lesqi *dej* kindās lesqe lilenqo gonorro, štartorre thaj angarno, xurāvdās les e neve *gadorreça* thaj vastesθar angerdās les ȓi k-e školaqo vudar.

I phuri daj, lesqi māmī, akhardās les laθe thaj pal` so phendās jekh drabaripen dās les jekh purano ruputno lovorro te avel les baxt thaj te avel les but lošalipen k-i škòla.

Ka-o šird, sas lesqe cīra maj phares te xatārel pes e kolavere siklōvnença.

Na xancīvar vov maj *xastralas* p-o jekh rromano lav, tha' kana i siklārni vaj lesqe amala pučhenas les „so phendān?” vov sig rodelas te amboldel gazikanes, te lačharel pesqi doś.

Lokhes, lokhes, o Samir lās te kamel but i škòla thaj o siklāripen, tha' sas les jekh pharimos. Sar inklenas avri anθar i škòla, o Iòno, lesqo kolègo, širdelas te *cingardel* palal lesθe :

„– O rrom, o rrom!”

Adēs kadja, texara kadja, vi aver amala cīngardenas sar o Iòno:

„– O rrom, o rrom!”

Aśundās vi i siklārni thaj but xolāriko cipisardās lenθe; thaj vi sikavdās lenqe ke na si šukar te phenen kadja; ke vi le rroma sar vi aver nācie si sa manuša thaj savorre si sajekh. But phendās lenqe i siklārni palal e rroma thaj lenqe kulturaqe barvalimata, tha' o Iòno sar kana cī šunelas.

Vov thaj aver sa cīngardenas :

„– O Rrom, o rrom !” Tha', akana, o Samir cī maj dikhelas lenθe.

Akana, jekhe kurkeça anglal o Krācūno, i siklārni phenel:

– ȓanen ke k-o agor e beršesqo savorre sam but lošale kana aven e ivendesqe baredīvesa. Amari klāsa, sar vi aver andar i škòla, sam akharde k-o teàtro te baredīvesaras, te gilabas šukar sar siklilām k-i škòla, thaj o Phuro Krācūno anela amenqe vareso *dinimata*.

K-i škòla e tikne siklōvne gilabenas p-o jekh cāsò p-o dēs jekhe muzikaqe siklārneça, savo bašavelas lença anθar i skripka.

Akana, jekhe dēseça anglal so te ȓan k-o teàtro, avel i siklārni thaj phenel bute xolāça:

– Texara gilabena korkorre, o raj o siklărno cí maj ástíl te avel e skripkaça, si les jekh pharimos. Tha`, te zanen, maj phenel voj, te gilabena súkar so loáalo avela o Phuro.

O Samir bešel thaj godísarel pes, palem maj bešel, maj godísarel thaj daraça phenel:

– Rajnie, siklărnie, te kamela o Phuro, ástiv te avav me te bašavav anθar i skripka mirre amalença?

I rajni pašasal thaj phenel:

– Te zanes te bašaves andar i skripka, me pučhava e Phures, sar te na?

Texarinăθar, o Samir andás i skripka, thaj *barikano* bašavdás e rajnáqe jekh gili.

I rajni sunel les thaj pučhel les:

– Sosθar cí phendăn vi manqe zi akana ke tu zanes te bašaves kadja súkar? O Phuro ažukerel te sunel tut!

Lesqe amala pučhen vi von:

– Kaθar zanes tu te bašaves kadja súkar? Kaj siklilăn?

O čhavorro amboldel:

– Amenθe, e romenθe, anθ-e savorre famílie si po jekh bašavno. Me siklilem mirre dadesθar lesqe skripkaça, thaj te maj barōvav xancí kinela vi manqe jekh nevi skripka!

K-o teàtro, lenqi klása lăs o jekhto than, thaj o Phuro dás savorren but guglimata thaj *khelnorre*.

Pal` duj-trin dësa, i siklărni avel k-i škòla thaj phenel:

– Dikhen, e Phures čajlăs les but sar bašavdás tumaro kolègo, o Samir, thaj *bičhaldás* lesqe jekh nevi skripka sar dinipen. Dikhen la!

Pal` xancí vaxt, maj pučhel.

– Kon maj zanel te bašavel kadja súkar? Tu na zanes Ionea, pučhlăs i rajni *pusavindoj* les e jakhença.

– Na, na,...cí zanav!

Andar kodova dës konik cí maj cipisardás *pal`* o Samir „o rrom”, von phenen lesqe akana „o bašavno”. Akana, siklile vi lesqe amala ke, varekana, e manuša, vi maj but e siklōvne, si sajekh, von si, jekhtones, čhavorre. |

(*palal o Žufter Borkoj*)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• dej – daj (mamă)	• barikano - godísarindoj ke vov si but importànto (mândru)
• gadorreça – gadença (cu haine/îmbrăcăminte)	• khelnorre – khelimata (jucării)
• na xancivar – butvar (de multe ori, adeseori)	• pal` - palal (după, apoi)
• xastralas – skăpisarelas (scăpa)	• bičhaldás – tradás (a trimis)
• cingardel – cipisarel (strigă)	• pusavindoj - dikhindoj vòrta (privind drept/ către)
• dinimata – dărură (daruri, cadouri)	

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Lăutarul

A fost odată un băiat pe care îl chema Samir. Când a împlinit șapte ani, Samir a mers la școală. Mama lui i-a cumpărat ghiozdan, caiete și creioane, l-a îmbrăcat cu hăinuțe noi și l-a dus de mână până la ușa școlii.

Mama cea bătrână, bunica lui, l-a chemat la ea și după ce a spus un descântec, i-a dat un bănuț vechi din argint pentru să aibă noroc și multă bucurie la școală.

La început, i-a fost puțin mai greu să se înțeleagă cu ceilalți elevi.

Nu de puține ori el mai scăpa câte un cuvânt rrom, iar când învățătoarea sau colegii lui îl întrebau „ce ai spus?” el repede căuta să răspundă în română, să-și repare greșeala.

Încet, încet, lui Samir începu să-i placă mult școala și învățătura, dar avea o problemă. Cum ieșeau din școală, Ion, colegul său, începea să strige după el:

„– Rromul, rromul!”

Azi așa, mâine așa, și alți colegi strigau ca Ion:

„– Țiganul, țiganul!”

A auzit și învățătoarea și foarte supărată i-a certat; și le-a arătat că nu e frumos să spună așa, căci și rromii, ca și alte nații, sunt tot oameni și toți sunt la fel. Învățătoarea le-a spus multe lucruri despre rromi și despre bogățiile culturii lor, dar Ion ca și cum nu auzea.

El și alți colegi strigau în continuare:

„– Țiganul, țiganul!”, dar, acum, Samir nu-i mai băga în seamă.

Acum, cu o săptămână înainte de Crăciun, învățătoarea spune:

– Știți că la sfârșit de an cu toții suntem foarte bucuroși când vin sărbătorile de iarnă.

Clasa noastră, ca și altele din școală, suntem invitați la teatru să sărbătorim, să cântăm frumos cum am învățat la școală, iar Moș Crăciun ne va aduce ceva cadouri.

La școală, micuții elevi cântau câte o oră pe zi cu un profesor de muzică, care cânta cu ei la vioară.

Dar, cu o zi înainte să meargă la teatru, vine învățătoarea și spune cu multă supărare:

– Mâine veți cânta singuri, domnul profesor nu mai poate veni cu vioara, are o problemă. Dar, să știți, mai spune ea, dacă veți cânta frumos Moșul va fi foarte bucuros.

Samir stă și se gândește, iar mai stă, se mai gândește și spune cu frică:

– Doamna învățătoare, dacă va vrea Moșul, pot să vin eu să cânt la vioară cu prietenii mei?

Învățătoarea zâmbește și spune:

– Dacă știi să cânti la vioara, eu îl voi întreba pe Moșul, cum să nu?
De dimineață, Samir a adus vioara, și mândru i-a cântat doamnei o melodie.
Doamna îl ascultă și îl întrebă:
– De ce nu mi-ai spus și mie până acum că tu știi să cânti atât de frumos? Moșul așteaptă să te audă!
Colegii lui întreabă și ei:
– De unde știi să cânti așa de frumos? Unde ai învățat?
Băiețelul răspunde:
– La noi, la rromi, în fiecare familie este câte un lăutar. Eu am învățat de la tatăl meu cu vioara lui, și când mai cresc puțin îmi va cumpăra și mie o vioară nouă!
La teatru, clasa lor a luat locul întâi, iar Moșul le-a dat tuturor multe dulciuri și jucării.
După două-trei zile, învățătoarea a venit la școală și le-a spus:
– Vedeți, Moșului i-a plăcut mult cum a cântat colegul vostru, Samir, și i-a trimis o vioară nouă ca dar. Uitați-o!
După puțin timp, mai întrebă:
– Cine mai știe să cânte așa frumos? Tu nu știi Ion, a întrebat învățătoarea privindu-l în ochi.
– Nu, nu, ... nu știu!
Din acea zi nimeni nu a mai strigat după Samir „țiganul”, ei îi spuneau acum „lăutarul”. De atunci, au învățat și colegii lui că oamenii, și cu atât mai mult elevii, sunt egali, ei sunt, în primul rând copii.

(după Jupiter Borcoi)

4. Kasθar si o vakāripen anda kadava klasaḡo kotor?

✚ *Anda kadava tēksto vakārel pes palal jekh čhavo kaj akharelas les Samir.*

5. So kindās e Samirosqe pesqi daj aj pesqo dad?

✚ *E dada e Samirosqe kinden lesqe lilenqo gonorro, štartorre, angarno, thaj neve gadorra.*

6. So phendās thaj so dās le Samirosqe pesqi māmī?

✚ *I phuri māmī phendās jekh drabaripen thaj dās les jekh purano रुपutno lovorro te avel les baxt thaj te avel les but lośalipen k-i škòla.*

7. Sosθar sas maj phares le Samirosqe k-i škòla?

✚ *K-o šird sas maj phares le Samirosqe kodolesqe ke vov vakārelas rromanes thaj k-i škòla trebalas te del dūma gazikanes.*

8. Sar čingardelas o Iòno palal o Samir?

✚ *O Iòno čingardelas palal o Samir „O rrom, o rrom!”.*

9. So kerdās i siklārni le Ionoča?

✚ *I rajni cipisardās karing o Iòno thaj phendās lesqe vi lesqe kolengurenqe ke na si šukar te vakāren kadja.*

10. So phendăs i siklărni anglal o Krăcuno pesqe siklövnenqe?

+ I rajni phendăs e čhavorrenqe so lenqi klăsa si akhardi k-o teătro te gilabel thaj o Phuro Krăcuno anela lenqe vareso dinimata.

11. Sosθar trobalas te gilaben von kòrkorre ka-o teătro?

+ Von trebal te gilaben kòrkorre ka-o teătro, kodolesqe ke o siklărno savo gilabelas lença k-i skripka n-aști te maj zal lença.

12. So phendăs o Samir pesqe siklărănqe?

+ O Samir phendăs e siklărănqe ke šaj te avel vov pesqe skripkaça te gilabel k-o teătro.

13. Sar sas e Samirosqe amala kana ašunden les ke bašavel?

+ Kana ašunden ke o Samir zanel te bašavel k-i skripka, lesqe kolègură ačhile putarde mujeça.

14. Sar sas k-o teătro?

+ K-o teătro lenqi klăsa lias o jekhto than.

15. So bičhaldăs o Phuro e Samirosqe?

+ O Phuro bičhaldăs le Samirosqe jekh nevi skripka.

16. Sosθar na maj cipisardăs konik palal o Samir „o rrom”?

+ E kolègură le Samirosqe na maj cipisarde palal lesθe „o rrom”, kodolesqe ke von line săma ke siklărănqe alava thaj dikhle so vov si jekh but lačho bašavno k-i skripka.

17. So siklövipen šaj cirdas andar kadava tèksto?

+ Andar kadava tèksto trebal te siklövvas so k-i škòla savorre zene sam siklövne, čhavorre thaj na trebal te keras diferènca palal amari etnìa.

+ K-i škòla thaj and-i societèta trebal te phiravas amen šukar savorrença, te avas amalikane thaj te na keras diskriminàcia.

2.6. Rekapitulàcia

1. Thon o definìto thaj o bidefinìto artìkulo anglal e avutne muršíkane navnă vaś o jekhipen thaj o butipen, palal o dino modèlo: *phral, gono, pòdos, ćacìpen, sastri, muj*.

o muršíkano alav	o definìto artìkulo		o bidefinìto artìkulo	
	jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
<i>phral</i>	<i>o phral</i>	<i>e phrala</i>	<i>jekh phral</i>	<i>nìšte phrala</i>
<i>gono</i>				
<i>pòdos</i>				
<i>ćacìpen</i>				
<i>sastri</i>				
<i>muj</i>				

2. Thon o definìto thaj o bidefinìto artìkulo anglal e avutne zuvlikane navnă vaś o jekhipen thaj o butipen, palal o dino modèlo: *dori, ćhaj, bori, phen, duma, rroj, ćik*.

o zuvlikano alav	o definìto artìkulo		o bidefinìto artìkulo	
	jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
<i>dori</i>	<i>i dori</i>	<i>e doră</i>	<i>jekh dori</i>	<i>nìšte doră</i>
<i>ćhaj</i>				
<i>bori</i>				
<i>phen</i>				
<i>duma</i>				
<i>rroj</i>				
<i>ćik</i>				

3. Keren e zuvlikane navnă, utilizisarindoj o sufikso „-ni”, kaθar e avutne muršíkane navnă: *xer, rrom, śośoj*.

✚ <i>grast + ni > grastni</i>	✚ <i>rrom + ></i>
✚ <i>xer + ni ></i>	✚ <i>śośoj + ></i>

4. Keren e diminutivură kaθar e avutne navnă: *ćhaj, phen, ćhavo, dad, dės*.

✚ <i>daj + orri > dajorri</i>	✚ <i>ćhavo + orro ></i>
✚ <i>ćhaj + orri ></i>	✚ <i>dad + orro ></i>
✚ <i>phen + ></i>	✚ <i>dės + ></i>

5. Keren i klasifikàcia e avutne pašnavnânqe palal e siklile kritèrie: *barvalo, kuć, bordo, terno, zèleno, lùngo, lolo, godăver, melalo, gàlbeno*.

e tipikane rromane pašnavnă		e pašnavnă line avere čhiběŋθar	
buxle	tang	pašbuxle	tang
 <i>baro</i>	 <i>nasul</i>	 <i>žilto</i>	 <i>gri</i>
			
			
			
			

6. Xramosaren lavenča e avutne kardinàla ginavnă: 8, 14, 22, 35, 78, 147.

o gin xramosardo cifrenča	o gin xramosardo grafemenča
 8	
 14	
 22	
 35	
 78	
 147	

7. Keren e ordinàla ginavnă kaθar e avutne kardinàla ginavnă: 5, 11, 49, 60, 200.

o gin xramosardo cifrenča	o kardinàlo numeràlo	o ordinàlo numeràlo
 5		
 11		
 49		
 60		
 200		

8. Thon ka-o nominatìvo thaj ka-o akuzatìvo (jekhipen thaj butipen) e avutne navnă: *lil, maćho, balval, rakli*.

o pućhipen	o kèzo	„lil”		„maćho”	
		o jekhipen	o butipen	o jekhipen	o butipen
kon?/ so?	Nominatìvo				
kas?/ so?	Akuzatìvo				

o pućhipen	o kèzo	„balval”		„rakli”	
		o jekhipen	o butipen	o jekhipen	o butipen
kon?/ so?	Nominatìvo				
kas?/ so?	Akuzatìvo				

2.6. Rekapitulàcia

1. Thon o definìto thaj o bidefinìto artìkulo anglal e avutne muršíkane navnă vaś o jekhipen thaj o butipen, palal o dino modèlo: *phral, gono, pòdos, éacípen, sastri, muj*.

o muršíkano alav	o definìto artìkulo		o bidefinìto artìkulo	
	jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
<i>phral</i>	<i>o phral</i>	<i>e phrala</i>	<i>jekh phral</i>	<i>nìste phrala</i>
<i>gono</i>	<i>o gono</i>	<i>e gone</i>	<i>jekh gono</i>	<i>nìste gone</i>
<i>pòdos</i>	<i>o pòdos</i>	<i>e pòdură</i>	<i>jekh pòdos</i>	<i>nìste pòdură</i>
<i>éacípen</i>	<i>o éacípen</i>	<i>e éacímata</i>	<i>jekh éacípen</i>	<i>nìste éacímata</i>
<i>sastri</i>	<i>o sastri</i>	<i>e sastră</i>	<i>jekh sastri</i>	<i>nìste sastră</i>
<i>muj</i>	<i>o muj</i>	<i>e muja</i>	<i>jekh muj</i>	<i>nìste muja</i>

2. Thon o definìto thaj o bidefinìto artìkulo anglal e avutne zuvlikane navnă vaś o jekhipen thaj o butipen, palal o dino modèlo: *dori, éhaj, bori, phen, dùma, rroj, éik*.

o zuvlikano alav	o definìto artìkulo		o bidefinìto artìkulo	
	jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
<i>dori</i>	<i>i dori</i>	<i>e doră</i>	<i>jekh dori</i>	<i>nìste doră</i>
<i>éhaj</i>	<i>i éhaj</i>	<i>e éhaja</i>	<i>jekh éhaj</i>	<i>nìste éhaja</i>
<i>bori</i>	<i>i bori</i>	<i>e boră</i>	<i>jekh bori</i>	<i>nìste boră</i>
<i>phen</i>	<i>i phen</i>	<i>e phenă</i>	<i>jekh phen</i>	<i>nìste phenă</i>
<i>dùma</i>	<i>i dùma</i>	<i>e dùme</i>	<i>jekh dùma</i>	<i>nìste dùme</i>
<i>rroj</i>	<i>i rroj</i>	<i>e rroja</i>	<i>jekh rroj</i>	<i>nìste rroja</i>
<i>éik</i>	<i>i éik</i>	<i>e éika</i>	<i>jekh éik</i>	<i>nìste éika</i>

3. Keren e zuvlikane navnă, utilizisarindoj o sufikso –ni, kaθar e avutne muršíkane navnă: *xer, rrom, śośoj*.

 <i>grast</i> + ni > <i>grastni</i> <i>xer</i> + ni > <i>xerni</i>	 <i>rrom</i> + ni > <i>rromni</i> <i>śośoj</i> + ni > <i>śośojni</i>
---	---

4. Keren e diminutivură kaθar e avutne navnă: *éhaj, phen, éhavo, dad, dēs*.

 <i>daj</i> + orri > <i>dajorri</i> <i>éhaj</i> + orri > <i>éhajorri</i> <i>phen</i> + orri > <i>phenörri</i>	 <i>éhavo</i> + orro > <i>éhavorro</i> <i>dad</i> + orro > <i>dadorro</i> <i>dēs</i> + orro > <i>dēsorro</i>
--	---

5. Keren i klasifikàcia e avutne pašnavnânqe palal e siklile kritèrie: *barvalo, kuć, bordo, terno, zèleno, lùngo, lolo, godăver, melalo, gàlbeno*.

e tipikane rromane pašnavnă		e pašnavnă line avere čhiběŋar	
buxle	tang	pašbuxle	tang
✚ <i>baro</i>	✚ <i>nasul</i>	✚ <i>žilto</i>	✚ <i>gri</i>
✚ <i>barvalo</i>	✚ <i>kuć</i>	✚ <i>zèleno</i>	✚ <i>bordo</i>
✚ <i>terno</i>	✚ <i>godăver</i>	✚ <i>lùngo</i>	
✚ <i>lolo</i>		✚ <i>gàlbeno</i>	
✚ <i>melalo</i>			

6. Xramosaren lavenča e avutne kardinàla ginavnă: 8, 14, 22, 35, 78, 147.

o gin xramosardo cifrenča	o gin xramosardo grafemenča
✚ 8	✚ <i>oxto</i>
✚ 14	✚ <i>dešuštar</i>
✚ 22	✚ <i>biš thaj duj</i>
✚ 35	✚ <i>trănda thaj panz</i>
✚ 78	✚ <i>eftavardeš thaj oxto</i>
✚ 147	✚ <i>jekh šel štarvardeš thaj eŋta</i>

7. Keren e ordinàla ginavnă kaŋar e avutne kardinàla ginavnă: 5, 11, 49, 60, 200.

o gin xramosardo cifrenča	o kardinàlo numeràlo	o ordinàlo numeràlo
✚ 5	✚ <i>panz</i>	✚ <i>panzto</i>
✚ 11	✚ <i>dešujekh</i>	✚ <i>dešujekhŋto</i>
✚ 49	✚ <i>štarvardeš thaj enă</i>	✚ <i>štarvardeš thaj enăto</i>
✚ 60	✚ <i>šovvardeš</i>	✚ <i>šovvardešto</i>
✚ 200	✚ <i>duj šela</i>	✚ <i>duj šelato</i>

8. Thon ka-o nominatìvo thaj ka-o akuzatìvo (jekhipen thaj butipen) e avutne navnă: *lil, mačo, balval, rakli*.

o pučhipen	o kèzo	„lil”		„mačo”	
		o jekhipen	o butipen	o jekhipen	o butipen
kon?/ so?	Nominatìvo	<i>o lil</i>	<i>e lila</i>	<i>o mačo</i>	<i>e mače</i>
kas?/ so?	Akuzatìvo	<i>o lil</i>	<i>e lila</i>	<i>e mačhes</i>	<i>e mačhen</i>

o pučhipen	o kèzo	„balval”		„rakli”	
		o jekhipen	o butipen	o jekhipen	o butipen
kon?/ so?	Nominatìvo	<i>i balval</i>	<i>e balvală</i>	<i>i rakli</i>	<i>e raklă</i>
kas?/ so?	Akuzatìvo	<i>i balval</i>	<i>e balvală</i>	<i>e raklă</i>	<i>e raklăn</i>

2.7. Evaluàcia

1. Thon o definìto thaj o bidefinìto artìkulo ka e avutne muršíkane navná vaś o jekhipen thaj o butipen: *lil*, *maćho*, *fòros*.

o muršíkano alav	o definìto artìkulo		o bidefinìto artìkulo	
	jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
 <i>lil</i>				
 <i>maćho</i>				
 <i>fòros</i>				

2. Thon o definìto thaj o bidefinìto artìkulo ka e avutne zuvlikane navná vaś o jekhipen thaj o butipen: *piri*, *daj*, *famìlia*.

o zuvlikano alav	o definìto artìkulo		o bidefinìto artìkulo	
	jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
 <i>piri</i>				
 <i>daj</i>				
 <i>famìlia</i>				

3. Keren e zuvlikane navná, utilizisarindoj o sufikso „-ni”, kaθar e avutne muršíkane navná: *raj*, *grast*, *guruv*.

 <i>rrom</i> + <i>ni</i> > <i>rromni</i>	 <i>grast</i> + >
 <i>raj</i> + >	 <i>guruv</i> + >

4. Thon po jekh trebutno substantivo pašal e dine adžektivură. Keren e arakhle sintagmença po jekh propozìcia.

o dino adžektivo	o trebutno substantivo	i kerdi propozìcia
 <i>baro</i>		
 <i>bari</i>		
 <i>bare</i>		
 <i>bare</i>		

5. Keren e ordinàla ginavnă kaθar e avutne kardinàla ginavnă: 5, 11, 68.

o gin xramosardo cifrença	o kardinàlo numeràlo	o ordinàlo numeràlo
 5		
 11		
 68		

6. Thon ka-o nominatìvo thaj ka-o akuzatìvo (jekhipen thaj butipen) e avutne navnă: phral, daj.

o substantivo „phral”

o pučhipen	o kèzo	„phral”	
		o jekhipen	o butipen
kon?	Nominatìvo		
kas?	Akuzatìvo		

o substantivo „daj”

o pučhipen	o kèzo	„daj”	
		o jekhipen	o butipen
kon?	Nominatìvo		
kas?	Akuzatìvo		

2.7. Evaluàcia

1. Thon o definìto thaj o bidefinìto artìkulo ka e avutne muršíkane navná vaś o jekhipen thaj o butipen: *lil, maćho, fòros*.

o muršíkano alav	o definìto artìkulo		o bidefinìto artìkulo	
	jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
 <i>lil</i>	o lil	e lila	jekh lil	nìšte lila
 <i>maćho</i>	o maćho	e maće	jekh maćho	nìšte maće
 <i>fòros</i>	o fòros	e fòrură	jekh fòros	nìšte fòrură

2. Thon o definìto thaj o bidefinìto artìkulo ka e avutne zuvlikane navná vaś o jekhipen thaj o butipen: *piri, daj, famìlia*.

o zuvlikano alav	o definìto artìkulo		o bidefinìto artìkulo	
	jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
 <i>piri</i>	i piri	e piră	jekh piri	nìšte piră
 <i>daj</i>	i daj	e daja	jekh daj	nìšte daja
 <i>famìlia</i>	i famìlia	e familie	jekh famìlia	nìšte familie

3. Keren e zuvlikane navná, utilizisarindoj o sufikso „-ni”, kaθar e avutne muršíkane navná: *raj, grast, guruv*.

 <i>rrom</i> + ni > <i>rromni</i>	 <i>grast</i> + ni > <i>grastni</i>
 <i>raj</i> + ni > <i>rajni</i>	 <i>guruv</i> + ni > <i>guruvni</i>

4. Thon po jekh trebutno substantivo pašal e dine adžektivură. Keren e arakhle sintagmença po jekh propozìcia.

o dino adžektivo	o trebutno substantivo	i kerdi propozìcia
 <i>baro</i>	 <i>fòros</i>	 <i>Amen si amen jekh śukar vi baro fòros.</i>
 <i>bari</i>	 <i>bar</i>	 <i>Anda laqi bari bar si but legùme.</i>
 <i>bare</i>	 <i>fòrură</i>	 <i>And-i ekskùrsia me dikhlòm but bare fòrură.</i>
 <i>bare</i>	 <i>bară</i>	 <i>Anda amaro gava si but bare bară.</i>

5. Keren e ordinàla ginavnă kaθar e avutne kardinàla ginavnă: 5, 11, 68.

o gin xramosardo cifrença	o kardinàlo numeràlo	o ordinàlo numeràlo
✚ 5	✚ <i>panʒ</i>	✚ <i>panʒto</i>
✚ 11	✚ <i>deśujekh</i>	✚ <i>deśujekh</i> <i>to</i>
✚ 68	✚ <i>šovardeś thaj oxto</i>	✚ <i>šovardeś thaj oxtoto</i>

6. Thon ka-o nominatìvo thaj ka-o akuzatìvo (jekhipen thaj butipen) e avutne navnă: *phral*, *daj*.

o substantìvo „phral”

o pučhipen	o kèzo	„phral”	
		o jekhipen	o butipen
kon?	Nominatìvo	<i>o phral</i>	<i>e phrala</i>
kas?	Akuzatìvo	<i>e phrales</i>	<i>e phralen</i>

o substantìvo „daj”

o pučhipen	o kèzo	„daj”	
		o jekhipen	o butipen
kon?	Nominatìvo	<i>i daj</i>	<i>e daja</i>
kas?/	Akuzatìvo	<i>e daja</i>	<i>e dajan</i>

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE III

O éhavorripen

3.1. E ruvesqo dromorro

- ✓ O kèzo genitìvo e mursíkane substantivurenqo

3.2. O phakhvazvalo thaj i kurung

- ✓ O kèzo genitìvo e zuvlikane substantivurenqo

3.3. O kurko

- ✓ E adžektivură ka-o nominatìvo thaj k-o akuzatìvo

3.4. Kolinda – O Kostikă Băcălan

- ✓ E adžektivură avile andar e genitivosqe fòrme

3.5. Mirri érxen

- ✓ O pronòmbro ka-o nominatìvo thaj k-o akuzatìvo

3.6. E éhavesqe xakaja

- ✓ O zenutno pronòmbro ka-o nominatìvo
- ✓ O zenutno pronòmbro ka-o akuzatìvo
- ✓ O zenutno pronòmbro ka-o datìvo

3.7. Mirri daj

- ✓ O zenutno pronòmbro ka-e savorre kèzură

3.8. Rekapitulàcia

3.9. Evaluàcia

3.1. E ruvesqo dromorro

1. Drabaren o təksto!

E ruvesqo dromorro

Sas jekhvar duj amala. E duj amala sunden ke anθ-o baro veś kaθar o agor e gavesqo, butanglal, jekh but barvalo manuś *angaravdāsas* jekh *mandīn*, thaj but vaxt pala' kodoja, but manuśa rodine la tha' ċi aštiline te arakhen la.

Maj sūdāsas pes ke le but love si *armandine* tha' konik ċi maj godīsarelas pes kadalaθe. Sar o veś sas *daravno*, e amala zanas varekana khethanes te kiden xuxura, te anen kašta tha' maj but te roden i mandīn ke „Bare manuśa thaj barvale avasa!” - phenenas von.

Akana, and-jekh dēs, rodindoj von xuxura, xasaren o drom thaj phiren, thaj phiren zi rāti bi te aştin te inklen andar o veś. Vi *khine*, vi bokhale thon pen von tele te *zinzon pen* thaj lel len i līndri.

Jekh kotor rătăθe ušten thaj so te dikhes?

Paše lenθar pala' jekh kašt, dikhelas pes jekh khelavali dud.

– So te avel? pučen pen e rroma.

Darāça, lokhes, lokhes, paşon thaj *ačhen bimujesqo*: anglal lenθe jekh moxton. *Īto*, ěl duj amala putaren o moxton; thaj, ċačipnasθe, i but rodini mandīn sas anglal lenθe.

E dudāθe e ċhonutosqe ankalaven von te dikhen e *zlaga*, e angrustika thaj but love, savorre somnakutne. Sar sas, sar na sas, tha' amari paramiçi phenel ke o Iòno ċi maj reslās khere.

O Buraj, o kolaver amal, avilās khere sar kana khanć na sas.

Nakhlās jekh dēs, duj thaj i romni thaj o ċhavo e Jonosqe len te pučen, te roden les tha' *khanćesqe*. O Buraj na thaj na, ci dikhlās les, ci zanel lesθar .

But vaxt pala kodoja o ċhavo e Ionosqo phirdās rovindoj te rodel pesqe dades tha' ci maj araklās les, nić sūdās khanć lesθar.

Kadja, nakhlās o milaj, o ivend thaj, dikh, o berś. O kolaver amal, o Buraj vazdāsas pesqe jekh şukar kher, kindāsas guruvnā thaj lače grasta, vurdon nevo thaj lokhes areslās jekh barvalo manuś and-o gav.

E rroma dikhenas tha' godīsarelas ke vov si lačo butārno, kerel buti savorro dēs thaj kodolesqe si les vi love. Konik ċi zanelas sar ke rāti rătăθar les ċi maj sas les līndri. Sar phandelas e jakha delas suno jekh baro ruv *strafinale* jakhença savo rodelas te mudarel les.

Gelās o Buraj bute drabarnānθe, e raşajenθe, k-i khangeri tha' kadale zungale sunesθar ċi *xastralas*.

Jekhe berśesθe, pal' kadala butā, jekhe barediveseθe, k-o Devlesqo Uçaripen, kana savorre rroma kidenas pen khethanes and-jekh perutno gav te keren baro khelipen, vakārimata, te gilaben, te başaven, telārdās vi o Buraj and-o vurdon maj bute rromença.

Avri, sas milaj, tato, jekh rrom phenel:

– Te zas p-o drom andar o veś ke si *učhal*, zanav me jekh dromorro lačo, ke p-o baro drom aresas maj phares, thaj vi ěl grasta ċi maj aştin tatipnasθar.

Žan so žan, tha' o Buraj či maj delas duma, khanć. Jekh p-avereshe, p-o mașkar e veșesqo, ka-e *dromorrenqo trușul*, xutel e vurdoneshar jekh truj.

Den pen tele e rroma te lačharen o vurdon, tha' achen thaneshe sar e *barresqe kile*: anglal lenhe jekh ruv, baro sar jekh gurutvorro, thaj vi maj but lesqe jakha dudale sas sar i jag.

Sas but rroma zorale thaj, butivar, bidaraqe, tha' akana či astinas nič te maj ankalaven jekh lav. O ruv avilās paś o Buraj, dikhlās leshe xanci thaj kerdās pes bidikhlo.

Kana aviline penqe zorăhe, e rroma kerdine penqe trușul; thaj vi maj but, kana dikhlina karing o Buraj, savesqe vasta sasas melale rateshar bi te avel chindo vaj malavdo.

Atoska, o Buraj, izdraindoj, phendās e romenqe sar jekhe berseça palal, korădo e somnakutne lovenhar, lās len thaj nașlās bi te maj ațukărel pesqe amales. Čacipnashe, ke vi vov inklistās phares andar o veș, tha' či maj dikhlās palal vi pala o Iono.

E rroma, palal lenqi kris, mukhle vi les anθ-o veș thaj konik či maj vakărdās leça *nivar*.

Palal xanci vaxt o Buraj telărdās anhar o gav thaj konik či žanel kaj vov gelo. Vi adēs o dromorro andar o veș si *anavime* “e ruvesqo dromorro” thaj vov anel amenqe godi ke nivar či trebui te bikinas amare amalen, pal' sar phenen e phure, kadava *bezex* si maj baro sar si o meripen.

(palal o Župter Borkoj)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprințarde lava!

• angaravdāsas – garavdāsas (se ascunse)	• khanćesqe - bi respinasqo (degeaba)
• mandin - jekh garavdo barvalipen (comoară)	• strafinale - dudale, sar i jag (sculptori, strălucitori)
• armandine - save sas armandine, drabarde (blestemați)	• xastralas – skăpisarelas (scăpa)
• daravno - savo daravel tut (înfricoșător)	• uçal - o than kaj na marel o kham (umbră)
• khine - phagerde, chinde (obosiți)	• dromorrenqo trușul - o than kaj malaven pen maj but droma (răscruce de drumuri)
• zinzon pen - zinzăren pen, bešen zinzărde (să se odihnească, să se întindă)	• barresqe kile - barresqe țile, xamba, stûbură (stană de piatră)
• achen bimujesqo - na maj phenen khanć (rămân muți, fără glas)	• nivar – ničvar (niciodată)
• ito – sigo (repede)	• anavime – anavărde (denumit)
• zlaga – cenă (cercei)	• bezex – doș (păcat, vină)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Drumulețul lupului

A fost odată doi prieteni. Cei doi prieteni au auzit că în pădurea mare de la marginea satului, demult, un om foarte bogat ascunsese o comoară și mult timp după aceasta, mulți oameni au căutat-o, dar n-au putut s-o găsească.

Se mai auzise că acei bani mulți sunt blestemați și nimeni nu se mai gândea la aceștia. Cum pădurea era înfricoșătoare, prietenii mergeau întotdeauna împreună să culeagă ciuperci, să aducă lemne, dar mai mult să caute comoara că „Oameni mari și bogați vom deveni!” – spuneau ei.

Acum, într-o zi, căutând ei ciuperci, pierd drumul și umblă, și umblă până seara fără să poată să iasă din pădure. Și obosiți, și flămânzi se pun ei pe jos să se odihnească și îi ia somnul.

La un moment din noapte se ridică și ce să vezi?

Lângă ei, după un copac, se vedea o lumină jucăușă.

- Ce să fie? se întreabă rromii.

Cu teamă, încet, încet se apropie și rămân fără grai: în fața lor un cufăr. Repede, cei doi prieteni deschid cufărul și, într-adevăr, mult căutata comoară era în fața lor.

La lumina lunii scot ei să vadă cercei, inele și mulți bani, toate din aur. Cum a fost, cum n-a fost, dar povestea noastră spune că Ion nu a mai ajuns acasă.

Burai, celălalt prieten, a venit acasă ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

A trecut o zi, două și nevasta și băiatul lui Ion încep să întrebe, să-l caute, dar în zadar. Burai nu și nu, nu l-a văzut, nu știa de el.

Mult timp după aceasta copilul lui Ion a umblat plângând să-și caute tatăl, dar nu l-a mai găsit, nici n-a mai auzit nimic de el.

Așa, a trecut vara, iarna și, uite, anul. Celălalt prieten, Burai și-a construit o casă frumoasă, își cumpărase vaci și cai buni, căruță nouă și, cu timpul, a ajuns un om bogat în sat.

Rromii vedeau, dar gândeau că el este un om harnic, muncește în fiecare zi și de aceea are și bani. Nimeni nu știa că seară de seară el nu a mai avut somn. Cum închidea ochii visa un lup mare cu ochi strălucitori care căuta să-l omoare.

A mers Burai la multe vrăjitoare, la popi, la biserică, dar de acest vis urât n-a scăpat.

La un an, de la aceste lucruri, la o sărbătoare, la Înălțarea Domnului, când toți rromii erau adunați într-un sat vecin să facă un bal mare, să vorbească, să cânte, a mers și Burai într-o căruță cu mai mulți rromi.

Afară, era vară, cald, un rrom zice:

- Să mergi pe drumul din pădure că este umbră, știu eu o potecă bună, că pe drumul principal am ajunge mai greu și chiar și caii nu mai pot de căldură.

Merg ce merg, dar Burai n-a mai vorbit nimic. Una peste alta, la mijlocul pădurii, la răscruce de drumuri, sare o roată de la căruță.

Se dau jos rromii să repare căruța, dar rămân locului ca și stana de piatră: în fața lor un lup, mare cât un vițel și mai mult, ochii lui erau luminoși ca și focul.

Au fost mulți rromi puternici și, de multe ori, fără frică, dar acum nu mai puteau nici măcar să scoată un cuvânt. Lupul a venit lângă Burai, l-a privit puțin și s-a făcut nevăzut.

Când și-au recăpătat puterile, rromii și-au făcut cruce; și mai mult, s-au uitat spre Burai, ale cărui mâini erau murdare de sânge fără să se fi tăiat sau lovit.

Atunci, Burai, tremurând, le-a spus rromilor cum cu un an înainte, orbit de banii de aur, i-a luat și a fugit fără să-l mai aștepte pe prietenul său. Într-adevăr, că și el a ieșit greu din pădure, dar n-a mai privit înapoi și după Ion.

Rromii, după legea lor, l-au lăsat și pe el în pădure și nimeni n-a mai vorbit cu el niciodată.

După puțin timp Burai a plecat din sat și nimeni nu știe unde a mers. Și azi poteca din pădure este denumită „drumulețul lupului” și ea ne aduce aminte că niciodată nu trebuie să ne vindem prietenii, după cum zic bătrânii, acest păcat este mai mare decât moartea.

(după Jupter Borcoi)

4. Kasθar si o vakāripen anda kadava klasaḡo kotor?

✚ Anda kadava klasaḡo kotor si o vakāripen palal duj amala: o Buraj thaj o Jono thaj palal aver rroma.

5. So aśunde e duj amala?

✚ E duj amala aśunden ke and-o baro veś kaθar o agor e gavesqo, butanglal, jekh but barvalo manuś angaravdāsas jekh mandîn.

6. Kaj gele and-jekh dēs e duj amala?

✚ And-jekh dēs, e duj amala gele and-o veś te kiden xuxurra.

7. So arakhle von?

✚ Von arakhle jekh moxton.

8. So sas and-o moxton?

✚ *And-o moxton sas zлага, angrustika thaj but sovnakutne love.*

9. Kon amboldăs pes khere?

✚ *Khere amboldăs pes nùmaj o Buraj.*

10. Kon rodelas e Jonos?

✚ *I rromni thaj o čhavo e Jonosqe line te pučhen, te roden les, tha' khančesqe.*

11. So kerdăs o Buraj maj palal?

✚ *O Buraj vazdăsas pesqe jekh šukar kher, kindăsas guruvnă thaj lačhe grasta, vurdon nevo thaj, lokhes, areslăs jekh barvalo manuś.*

12. So godīsarenas e rroma e Burajesθar?

✚ *E rroma godīsarenas ke vov si lačho butărno, kerel buti savorro dės thaj kodolesqe si les vi love.*

13. So dikhelas and-o suno o Buraj?

✚ *And-o suno, o Buraj dikhelas jekhe bare ruves strafinale jakhença savo rodelas te mudarel les.*

14. Kaj gele maj but rroma ka-e Devlesqo Učaripen?

✚ *Ka-e Devlesqo Učaripen, maj but rroma gele and-jekh perutno gav te keren baro khelipen, vakărimata, te gilaben vi te baśaven.*

15. Kaθar gele von and-o perutno gav?

✚ *Kana von gele and-o perutno gav nakhle andar jekh veś, kodolesqe ke kothe sas učhalin.*

16. So dikhle von and-o veś?

✚ *And-o veś, von dikhle jekhe ruves, savo sas baro sar jekh guruvorro.*

17. So kerde e rroma palal lenqi kris?

✚ *Palal lenqi kris, e rroma mukhle vi le Burajos and-o veś thaj konik či maj vakărdăs leça nivar.*

18. So kerdăs o Buraj maj palal?

✚ *O Buraj telărdăs andar o gav thaj konik či zanel kaj vov gelo.*

19. Soça godīsaren tumen ke sas dośalo Buraj?

✚ *O Buraj sias dośalo, kodolesqe ke vov mukhlăs pesqe amales and-o veś thaj gelo khere kòrkorro e mandinaça. Vov trebalas te phenel o čacipen la familiaqe le Jonosqe.*

20. So siklōvipen šaj cirdas andar kadava tèksto?

✚ *Andar kadaja paramiçi d-ašti te siklōvas ke nijekhvar na trebal te bikinias amare amalen, palal sar phenen e phure: kadava bezex si maj baro sar si o meripen.*

3.2. O phakhvazvalo thaj i kurung

1. Drabaren o tèksto!

O phakhvazvalo thaj i kurung

Jekh *phakhvazvalo* xurălas opral jekh bakrăŋqo *čhund*. Vov kamelas te čorel jekh bakrorro. E bakre xanas čar. Andar jekh, o *phakhvazvalo telărdăs* andar e čerosqo uçipen vòrta karing jekhe bakrorresqe. Xudăs les punrenθar thaj gelo leça.

Jekh *kurung*, savi dikhlăs so kerdăs o *phakhvazvalo*, godīsardăs so si lokhes te čorel vi voj jekhe bakrorres. I *kurung telărdăs* vi voj zorales andar e čerosqo uçipen vòrta opral jekhe bakrorresqe. Nùmaj, kana te vazdel e bakrorres opre, voj ačhili e šereça and-e bakrorresqo *poštın*, kadă so voj n-aštisardăs te xurăl kothar.

O bakrări, kana dikhlăs la kurunga and-e barkrörresqo poštınörro, xudăs la thaj čhindăs laqe phaka. Palal kodoja, dinăs la pesqe čhavenqe te khelen pen laça. E čhavorre, lošale, pučhle e dades:

- Dadea, savo si o anav kadaja čiriklăqo?

- Akana jekh časo, amboldel o bakrări, voj patăndăs so si *phakhvazvalo*, tha` akana si te del pesqi sâma so si nùmaj jekh čorrörri *kurung*.

Kana e čhavorre šunde so phendăs o dad, line te asan.

Anglal te keres vareso, kaj te na keres tut asajpnasθar, ginav tire zoră!

(palal o Esòp – o amboldipen thaj i adaptăcia and-i rromani čhib kerde kaθar o Joněl Kordovàn)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>phakhvazvalo</i> - o vùlturos (vultur)	• <i>vòrta</i> - sa anglal, direct (drept)
• <i>čhund</i> - maj but bakre, jekh kidimos bakrenqe (ciurdă)	• <i>kurung</i> - koràngos, jekh kali čirikli (cioară)
• <i>telărdăs</i> - gelăs, gelo (a plecat)	• <i>poštın</i> - e bakrorresqe bala (blană)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Vulturul și cioara

Un vultur zbură deasupra unei turme de oi. El dorea să fure un miel. Oile pășteau. Dintr-odată, vulturul se repezi din înălțimea cerului drept către un miel. L-a apucat de picioare și a plecat cu el.

O cioară, care văzuse ce făcuse vulturul, s-a gândit că este ușor să fure și ea un miel. Cioara se repezi și ea din înălțimea cerului drept spre un miel. Doar că, atunci când a vrut să

ridice mielul, cioara rămase cu capul agățat de blana mielului, așa că nu reuși să zboare de acolo.

Când văzu ciobanul cum se zbate cioara în blana mielului, a prins-o, i-a tăiat aripile. După aceea a dat-o copiilor săi să se joace cu ea. Bucuroși, copiii l-au întrebat pe tata:

- Tată, care este numele acestei păsări?

- Acum un ceas, răspunde păstorul, ea se credea vultur, dar acum trebuie să-și dea seama că nu-i decât o biată cioară.

Când copiii au auzit ce a spus tatăl, au început să râdă.

Înainte de a face ceva, ca să nu te faci de râs, măsoară-ți puterile.

(după Esop, traducerea și adaptarea în limba rromani realizate de Ionel Cordovan)

4. Kasθar si o vakāripen anda kadava klasaḡo kotor?

✚ And-o kadava tēksto vakārel pes palal jekh phakhvaḡvalo, jekh kurung thaj jekh bakrāri pesqe familiaḡa.

5. So kerelas o phakhvaḡvalo?

✚ O phakhvaḡvalo xurālas opral jekh bakrānḡo ḡhund.

6. So ḡordās vov?

✚ O phakhvaḡvalo ḡordās jekhe bakrorres.

7. So kerdās i kurung?

✚ I kurung kamlās te ḡorel vi voj jekhe bakrorres.

8. Kon astardās la kurunga?

✚ I kurung sas astardi le bakrāresθar.

9. So kerdās o bakrāri la kurungaḡa?

✚ O bakrāri xudās la kurunga, ḡhindās laqe phaka, palal kodoja dinās la pesqe ḡhavenqe te khelen pen laḡa.

10. So phendās o dad pesqe ḡhavorrenqe?

✚ O dad phendās pesqe ḡhavorrenqe so akana jekh ḡaso, voj patāndās so si phakhvaḡvalo, tha` akana si te del pesqi sāma so si nūmaj jekh ḡorrōrri kurung.

11. So siklōvipen šaj cirdas andar kadava tēksto?

✚ Andar kadava tēksto trebal te siklōvas ke: anglal te keras vareso, kaj te na keras amen asaipnasθar, trebal te ginavas amare zorā.

3.3. O kurko

1. Drabaren o tèksto!

O kurko

Efta luludă
Efta phenă vi phrala
Sode kames *te mapines* len.
Sar si jekh si vi kolaver.
Níc maj tikni vaj tikno,
Níc maj učí vaj učo,
Andar i bar kana kides len
Inklel tuqe anglal o Lujdives.
Dikhlól pala` lesθe o Marcidives.
Sigărel la i Tetradi,

Inkalavel o séro maj palal,
Aver luludí, o Žojdives.
I Paraštuj palal bešel
Maj palal aver dives: o Sàvato.
O kurko, and-o baro našipen,
Gätisardäs pes baredivesesθar
Thaj i bar, savi barărel len,
O Kurko akharel pes.
(*lini andar i rivista „Rromane ćerxenörră”*
vi adaptisardi kaθar o Jonel Kordovàn)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

- *te mapines* – te dikhe sode si bare (să măsoari)
- *gätisardäs* – anglalkerdäs, khonzardäs (s-a gătat, s-a îmbrăcat)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Săptămâna

Șapte flori
Șapte frați și surori
Cât ai vrea să le măsoari,
Cum e una-i și cealaltă
Nici mai mică sau mic,
Nici mai înaltă sau înalt,
Din grădină când le-aduni,
Îți apare-n față Luni
Marți apare după ea,
O zorește Miercurea.

Scoate capul mai apoi,
Floarea următoare, Joi.
Vinerea în spate-i stă,
Apoi alta, Sâmbătă.
Duminica-n fugă mare,
S-a gătit de sărbătoare.
Iar grădina ce le crește,
Săptămâna se numește.
(*preluată și adaptată de Ionel Cordovan*
din revista „Steluțe rrome”)

4. Sar si e luludă?

✚ *E luludă si phrala thaj phenă. Von si jekh sar kolaver.*

5. Sar akharel le luludăn?

✚ *E luludă si e kurkesqe dīvesa: Lujdīves, Marcidīves, Tetradi, Žojdīves, Paraštuj, Sāvato thaj Kurko.*

6. Sar akharel la bară and-e save barōn e eſta luludă?

✚ *O anav e barăqo and-i savi barōn e eſta luludă si: o Kurko.*

7. Vaś so khonzarel pes o kurko?

✚ *O Kurko gātisardās pes baredīvesesθar.*

3.4. O Kostikă Băcălan – Kolinda

1. Drabaren o təksto!

O KOSTIKĂ BĂCĂLAN **(bijando and-o berś 1948)**

O Kostikă Băcălan, rromano folkloristo thaj etnològo, si bijando and-o berś 1948, ka-o 24 jùnio, and-o gav Kimpuri-Surdük, o žudèco Hunedoàra.

Lesqo dad sas jekh kovać kaj na zanelas lil thaj lesqi dej sas butärni ka-i phuv. Penqe čavorres dine les ka-i škòla. Le gaze, kaj avenas lesθe, ka-o dad, butăça, pučenas les: „Sosqe na sikaves le čavorres te kerel buti e sastreça, Ròmane?” Vov phenelas lenqe: „Murro čavo na aresela te likhărel sastra, sar manθe!”

Sode sas čavorro, tholas kan k-ël paramića, kaj motholas lesqe pesqi mămı, i Băla. Vov zalas ka-e sa folklorikane bută andar o gav: kerenas i Moroleuka anglal i Patradı, phirenas la čerxanăça (le Irozença), la kolindaça („la dubaça”) th.a. O Kostikă, and-e sakadă vrăma, kidăs rumunikano thaj rromano folklòro thaj kerdăs les prinžardo and-ël but thana.

Palal so agorisardăs E Filologiaqi Fakulteta ka-o Kluž-Napòka, and-o berś 1974 la tezaça *Colindatul cu duba în satul Almaș Săliște* [O phiravipen e dubaça and-o gav Almăs Săliște], o Kostikă Băcălan areslo siklărno francuzikane čhibăqo, thaj kerdăs buti ka-e star gavutne škòle pašal lesqo gav.

And-o berś 1999, aresel inspèktoro vaś i rromani čhib anda o žudèco Hunedoàra, kaj thol sa pesqi zor vaś e rromenqi edukàcia.

And-o berś 2002, inklisto lesqo jekh to lil, *Rromane taxtaja/ Nestemate din folclorul rromilor*, and-o fòros Kluž-Napòka, telal o rakhipe e universitarone siklărnesqo, o Geòrge Sărău. Kadava lil si xramosardo duje čhiběñθe; kathar si ankaladino o təksto *I kolinda*.

O dujto lil, sa duje čhiběñθe, bučhol *O ges thaj i răt/ Întuneric și lumină*. Kothar sas lino o təksto: „Le muleça p-o grast”, bută so si čaće, păcime lesqe dadesθar and-o Dujto Marimos.

O Kostikă Băcălan, jekh rrom kaj barilo maśkar le gaze, ačhilo adēs jekh kòrkorro rrom kaj del duma rromanes and-e pesqo gav, thaj na bisterdăs kaθar telărdăs. Lesqo dı si sa o vaxt karing le roma.

KOLÌNDA

Ušten, ušten, mo, rromalen,

Te dikhën so éi dikhlen:

E Marià *telärdäs*,

Se o fôro woj phirdäs

Thaj *lākāšo* éi-arakhläs.

Nùma-ëk *grăždo* žungalo,

Žungalo thaj šilalo,

K-o agor le gavesqo.

Kana othe arësläs,

Îto-nθe-l cănga peläs

Thaj le Isusos kërdäs.

(palal o Kostikă Băcălan)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

- *telärdäs* – gelăs (a mers, a plecat)
- *lākāšo* - o than kaj bešen thaj soven e manuša (lăcaș)
- *grăždo* - o than kaj bešen ël živutre (grajd)

3. Ambolden o tēksto gazikanes!

Costică Bățălan (născut în anul 1948)

Costică Bățălan, folclorist și etnolog rrom, s-a născut în anul 1948, la 24 iunie, în satul Câmpuri-Surduc, în județul Hunedoara.

Tatăl său era fierar care nu știa carte, iar mama lui era agricultoare. Pe copilul lor l-au trimis la școală. Nerromii, care veneau la tatăl lui, cu lucru, îl întrebau: „De ce nu-l înveți și pe băiat să lucreze cu fierul, Roman?”. El le spunea: „Băiatul meu nu va ajunge să lucreze fierul ca mine!”.

Cât era copil, asculta poveștile pe care i le spunea bunica sa, Băla. El participa la toate activitățile folclorice din sat: organizau Moroleuca înainte de Paște, umblau cu steaua (Irozii), cu colinda („cu duba”) ș.a. Costică, în tot acest timp, a cules folclor românesc și rrom și l-a făcut cunoscut în multe locuri.

După ce a absolvit Facultatea de Filologie din Cluj-Napoca, în anul 1974, cu teza *Colindatul cu duba în satul Almaș Săliște*, Costică Bățălan a devenit profesor de limba franceză și a predat în patru școli de la țară, aproape de satul său natal.

În anul 1999, devine inspector pentru limba rromani în județul Hunedoara, unde și-a pus toată pueterea pentru educația rromilor.

În anul 2002, a apărut prima sa carte, *Rromane taxtaja/ Nestemate din folclorul rromilor*, în orașul Cluj-Napoca, sub îndrumarea profesorului universitar, Gheorghe Sarău. Această carte a fost scrisă în două limbi, de unde este extras textul *I kolinda*.

A doua carte, tot în ediție bilingvă, se intitulează *O ges thaj i răt/ Întuneric și lumină*. De acolo a fost preluat textul: „*Le muleța p-o grast/ Cu mortul pe cal*”, fapte care sunt reale, trăite de tatăl său în cel de-Al Doilea Război Mondial.

Costică Bățălan, un rrom care a crescut printre gageii, a rămas singurul rrom care vorbește rromani în satul său, și nu a uitat de unde a plecat. Sufletul său este mereu spre rromi.

Colindă

Sculați-vă, sculați-vă, măi, rromilor
Să vedeți ce n-ați văzut:
Maria a plecat,
Tot orașul l-a umblat
Dar lăcăș nu a aflat.
Doar un grajd urât,

Urât și friguros,
La marginea satului.
Când acolo a ajuns,
Repede-n genunchi căzu
Și pe Isus L-a născut.
(după Costică Bățălan)

4. Kaj gelăs i Maria?

✚ *I Maria gelăs and-jekh fòros.*

5. So arakhlăs voj?

✚ *Voj arakhlăs nùmaj jekh zungalo thaj šilalo grăždo.*

6. Kas biandăs voj?

✚ *Voj bijandăs le Rajes le Isusos.*

7. So barodives si kana kerdilăs o Isus?

✚ *Kana kerdilăs o Isùs, ame baredivesaras o Krećuno.*

8. Keren jekh xramosaripen palal e Ivendesqe Baredivesa!

✚ *Savorre zene ka-e Ivendesqe Baredivesa bešen and-e penqi fàmilia.*

✚ *E manuša keren dinimata jekh kolaveresqe.*

✚ *E čhave thaj e terne zan e kolindaça.*

✚ *E Ivendesqe Baredivesa si maj šukar atùnc kana avri del o iv.*

3.5. Mirri ćerxen

1. Drabaren o təksto!

Mirri ćerxen

Manglem Devlesθar jekh luludǎ,
Dinās manqe jekh bar.

Manglem Devlesθar jekh ilo
Thaj dinās manqe jekh kher.

Manglem Devlesθar godăveripen
Thaj dinās manqe jekhe pāpos.
Manglem Devlesθar zor

Thaj vov kerdās man baro.

Me zanav ke andar sa so me mangava
Žutisarela man mirri ćerxen
Savi dikhel opral manθe aj arakhel man!
(*lini thaj adaptisardi andar i rivista*
„Rromane ćerxenörră” kaθar o Jonel
Kordovān)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

- *žutisarela* – vastdela, dela vast (va ajuta, va sprijini)
- *ćerxeni* – ćerxan, ćerxaj (stea)

3. Ambolden o təksto gazikanes!

Steaua mea

Am cerut de la Dumnezeu o floare
Mi-a dat o grădină.

Am cerut de la Dumnezeu o inimă
Și mi-a dat o casă.

Am cerut de la Dumnezeu înțelepciune
Și mi-a dat un bunic.

Am cerut de la Dumnezeu putere
Și m-a făcut mare.

Eu știu că în tot ce voi cere
Mă va ajuta steaua mea
Care veghează asupra mea.
(*preluată din revista „Steluțe rrome” și*
adaptată de Ionel Cordovan)

4. So manglās o čhavo/ i čhaj e Devlesθar?

✚ *O čhavo manglās e Devlesθar jekh luludǎ, jekh ilo, godăveripen vi zor.*

5. Kon žutisarela e čhaves/ e čhaja?

✚ *Le čhaves a žutisarela les o Devel andar lesqi ćerxan.*

6. Tut si tut jekh ćerxan?

✚ *Va, man si man jekh ćerxen savi arakhel manθar.*

7. Kaj si voj?

✚ *Mirri ćerxan si opre and-o ćeros thaj grižisarel manθar.*

3.6. E čhavesqe xakaja

1. Drabaren o təksto!

E čhavesqe xakaja

Śundem kă si man *biginde xakaja*,
Tha` me som tikno thaj na śaj te *xaćarav* len.
Si man o xakaj te živav, te dikhav suno,
Si man o xakaj te khelav man, te *zilabav* vi te khelav.

Maj žanav kă vaś manqe votisardăś pes jekh lègia
Kanikasθar vi nićkana te na avav kuślo,
Evropaqo čhavo sikavel pes kă avav
Tha` vaś kadaja me so kampel te žanav?

Na thovav manqe pućhimata, k-akana avel mirri daj
Thaj savorre *lămurinen* pen sar si.
Kadă si sa o vaxt kana na xatărav vareso,
E bute laćhipnaća thaj aźukăripnaća, phenel manqe voj.
(lini vi daptisardi andar i rivista „*Rromane ćerxenōrră*” kaθar o Jonel Kordovă)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• biginde - save na śaj aven ginavde,
save na si len gin (nenumărate)	• xaćarav – xatărav (înțeleg)
• xakaja - so śaj te keras bi te pokinas,
ćacimata (drepturi)	• zilabav – gilabav (cânt)
	• lămurinen pen – dudăren pen (se
lămuresc, se clarifică)

3. Ambolden o təksto gazikanes!

Drepturile copilului

Am auzit că am drepturi nenumărate,
Dar eu sunt mic și nu pot să le înțeleg.
Am dreptul să trăiesc, să visez,
Am dreptul să mă joc, să cânt și să dansez.

Mai știu că pentru mine o lege s-a votat

De nimeni și nicicând să nu fiu agresat.

Copil al Europei se pare c-am să fiu

Dar pentru asta eu ce trebuie să știu?

Nu-mi fac probleme, căci vine mama acum

Și le lămurește pe toate, ce și cum

C-așa e-ntodeauna când nu înțeleg ceva,

Cu multă bunătate și răbdare îmi vorbește ea.

(preluată din revista „Steluțe rrome” și adaptată de Ionel Cordovan)

4. So xakaja si le chaves?

✚ *Le chaves si les a avutne xakaja: te zivel, te dikhel suno, te khelel pes, te gilabel, te khelel thaj aver.*

5. Kasqo chavo sikavel pes ke avela o chavo?

✚ *O chavo avela e Evropaqo chavo.*

6. Sosθar na thol pesqe o chavo pučhimata?

✚ *O chavo na kerel pesqe pučhimata, kodolesqe ke lesqi daj vastdel lesqe thaj sikavel les e bizangle bută.*

7. Tut so xakaja si tu?

✚ *Man thaj savorre chaven andar i lùmja si amen sajekh xakaja: te zivav, te avel man jekh familia, te siklövav k-i škòla, te avel man jekh kher, te avel man amala, te khelav man thaj but aver kasave xakaja.*

3.7. Mirri daj

1. Drabaren o tèksto!

Mirri daj

Avilă o *pašmilaj*,
Akana si *trintonaj*!
Akana si oxtoto dîves,
Phen tu, phrala, so dikhes?

Mirri daj man barardă,
Thaj šukar man siklărdă,
Te siklövav, te kerav
So and-i lùmă si šukar.

Phen čhavea !
Phen tu, phrala !
So si and-o oxtoto dîves?
Si o dîves kaθar i daj!

Daje, me, tut kamav
Thaj palal tiro alav phirav,
Ke tu dăn man živipen
Andar tiro lačhipen.

Mirri daj si daj gugli,
Si li jekh lači rajni,
Si li sumnakaj *or* kham!
Si li daj so maj šukar!

Akana ke si tiro dîves,
Anglal tuθe kamav te bešav
Te phenav tuqe: „Kamel tut mirro dî!”
Thaj te dav tut jekh luludî.
(palal o Jonèl Kordovàn)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>pašmilaj</i> - anglo milaj, jekhtomilaj
(primăvara)	• <i>si li</i> - voj si (ea este)
• <i>trintonaj</i> - e trinto beršesqo čhon
(martie)	• <i>or</i> – vaj (ori, sau)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Mama mea

Primăvara a sosit
Martie acum s-a ivit
8 Martie este acum
Spune, frăţioare, ce vezi tu?

Spune copilule!
Spune tu frate!
Ce este în a opta zi?
Ziua mamei îi!

Mama mea este o mamă dulce,
Este o doamnă binevoitoare,
Este ca aurul și soarele!
Este cea mai bună mamă!

Mama mea m-a crescut
Și frumos m-a educat,
Să învăț, să înfăptuiesc
Ce în lume este bine.

Mamă, eu te iubesc!
Și după vorba ta mă port,
Căci tu mi-ai dat viață
Prin bunătatea ta.

Acum, că este ziua ta,
Înaintea ta vreau să stau
Și să îți spun că „Te iubește sufletul meu!”
Și o floare să-ți ofer.
(după Ionel Cordovan)

4. Palal savo bersivaxt vakărel pes and-i poezia?

✚ And-i poezia vakărel pes palal o pašmilaj. Kadale bersivaxtesqo anav maj si: o anglomilaj, o jekhtomilaj vaj o ternomilaj.

5. So dîves si kana si oxtoto trintonaj?

✚ Kana si Oxtoto Trintonaj si o Dîves e Dajaqo.

6. Sar si e çhavesqi daj?

✚ E çhavesqi daj si: jekh gugli daj, jekh laçhi rajni, sar o sovnakaj thaj o kham, i maj şukar daj.

7. Sosθar o çhavo kamel pesqe daja?

✚ O çhavo kamel pesqe daja kodolesqe kaj voj barărdăs les şukar thaj siklărdăs les e maj laçhe bută.

8. So phenel o çhavo pesqe dajaqe?

✚ O çhavo phenel e dajaqe ke kamel la thaj vov phiravel pes palal laqo alav.

9. So dinipen andăs o çhavo pesqe dajaqe?

✚ O çhavo phendăs pesqe dajaqe so lesqo ilo kamel la thaj dinăs la jekh luludî.

10. Savi rig andar i poezia çajlöl tumen maj but? Sosθar?

✚ Man çajlöl man e poeziaqi rig and-i savi o çhavo sikavel sar si lesqi daj.

✚ Aver şukar rig e poeziaqi si kodoja kaj o çhavo sikavel sosqe kamel pesqe daja.

✚ Sa kadă, plaçal man i palutni strôfa and-i savi o çhavo phenel so lesqo ilo kamel la daja.

3.8. Rekapitulàcia

1. Thon e dine navnă ka-e kèzură nominatìvo, akuzatìvo thaj genitìvo!

o kèzo	o pučhipen	„raj”		„bori”	
		jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
Nominatìvo	kon?				
Akuzatìvo	kas?				
Genitìvo	kasqo?				
	kasqi?				
	kasqe?				
	kasqe?				

o kèzo	pučhipen	„dand”		„piri”	
		jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
Nominatìvo	so?				
Akuzatìvo	so?				
Genitìvo	sosqo?				
	sosqi?				
	sosqe?				
	sosqe?				

2. Thon e avutne sintàgme ka-e kèzură nominatìvo, akuzatìvo thaj genitìvo!

„o tikno grast”

o kèzo	pučhipen	jekhipen	butipen
Nominatìvo	kon?		
Akuzatìvo	kas?		
Genitìvo	kasqo?		
	kasqi?		
	kasqe?		
	kasqe?		

„i godăver daj”

o kèzo	pučhipen	jekhipen	butipen
Nominatìvo	kon?		
Akuzatìvo	kas?		
Genitìvo	kasqo?		
	kasqi?		
	kasqe?		
	kasqe?		

3. Thon i zenutni sarnavni „me” ka e kèzură: nominativo, akuzativo thaj dativo!

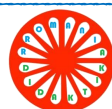
o kèzo	pučhipen	o pronòmbro
Nominativo	kon?	
Akuzativo	kas?	
Dativo	kasqo?	

4. Thon e sarnavnă andar e avutne propozicie ka o dativo!

	Mirro dad dās (<i>me</i>)	jekh lolo lil.
	Tiri phen anel (<i>tu</i>)	jekh manro.
	I čhaj phenel (<i>vov</i>)	vareso.
	O raklo kinel (<i>voj</i>)	śukar luludă.
	E siklărne mangle (<i>ame</i>)	jekh lil.
	O kak bikindās (<i>tume</i>)	jekh parno grast.
	I rajni kamlās (<i>von</i>)	but baxt thaj sastipen.

5. Thon e trebutne sarnavnă anda o tabèlo!

o kèzo	jekhipen				butipen		
	o zeno				o zeno		
	I-to	II-to	III-to		I-to	II-to	III-to
Nom.	me		vov				
Akuz.		tut			amen	tumen	
Dat.				laqe			lenqe

3.8. Rekapitulàcia

1. Thon e dine navnă ka-e kèzură nominatìvo, akuzatìvo thaj genitìvo!

o kèzo	o pučhipen	„raj”		„bori”	
		jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
Nominatìvo	kon?	o raj	e raja	i bori	e boră
Akuzatìvo	kas?	e rajes	e rajen	e boră	e borăn
Genitìvo	kasqo?	e rajesqo	e rajenqo	e borăqo	e borănqo
	kasqi?	e rajesqi	e rajenqi	e borăqi	e borănqi
	kasqe?	e rajesqe	e rajenqe	e borăqe	e borănqe
	kasqe?	e rajesqe	e rajenqe	e borăqe	e borănqe

o kèzo	o pučhipen	„dand”		„piri”	
		jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
Nominatìvo	so?	o dand	e danda	i piri	e piră
Akuzatìvo	so?	o dand	e danda	i piri	e piră
Genitìvo	sosqo?	e dandesqo	e dandenqo	e pirăqo	e pirănqo
	sosqi?	e dandesqi	e dandenqi	e pirăqi	e pirănqi
	sosqe?	e dandesqe	e dandenqe	e pirăqe	e pirănqe
	sosqe?	e dandesqe	e dandenqe	e pirăqe	e pirănqe

2. Thon e avutne sintăgme ka-e kèzură nominatìvo, akuzatìvo thaj genitìvo!

„o tikno grast”

o kèzo	o pučhipen	jekhipen	butipen
Nominatìvo	kon?	o tikno grast	e tikne grasta
Akuzatìvo	kas?	e tikne grastes	e tikne grasten
Genitìvo	kasqo?	e tikne grastesqo	e tikne grastenqo
	kasqi?	e tikne grastesqi	e tikne grastenqi
	kasqe?	e tikne grastesqe	e tikne grastenqe
	kasqe?	e tikne grastesqe	e tikne grastenqe

„i godăver daj”

o kèzo	o pučhipen	jekhipen	butipen
Nominatìvo	kon?	i godăver daj	e godăver daja
Akuzatìvo	kas?	e godăvere daja	e godăvere dajan
Genitìvo	kasqo?	e godăvere dajaqo	e godăvere dajanqo
	kasqi?	e godăvere dajaqi	e godăvere dajanqi
	kasqe?	e godăvere dajaqe	e godăvere dajanqe
	kasqe?	e godăvere dajaqe	e godăvere dajanqe

3. Thon i zenutni sarnavni „me” ka e kèzură: nominativo, akuzativo thaj dativo!

o kèzo	o pučhipen	o pronòmbro
Nominativo	kon?	 <i>me</i>
Akuzativo	kas?	 <i>man</i>
Dativo	kasqo?	 <i>manqe</i>

4. Thon e sarnavnă andar e avutne propozicie ka o dativo!

 Mirro dad dās (<i>me</i>) <u><i>manqe</i></u> jekh lolo lil.
 Tiri phen anel (<i>tu</i>) <u><i>tuqe</i></u> jekh manro.
 I čhaj phenel (<i>vov</i>) <u><i>lesqe</i></u> vareso.
 O raklo kinel (<i>voj</i>) <u><i>laqe</i></u> šukar luludă.
 E siklărne mangle (<i>ame</i>) <u><i>amenqe</i></u> jekh lil.
 O kak bikindās (<i>tume</i>) <u><i>tumenqe</i></u> jekh parno grast.
 I rajni kamlās (<i>von</i>) <u><i>lenqe</i></u> but baxt thaj sastipen.

5. Thon e trebutne sarnavnă anda o tabèlo!

o kèzo	jekhipen				butipen		
	o zeno				o zeno		
	i-to	ii-to	iii-to		i-to	ii-to	iii-to
Nom.	<i>me</i>	<i>tu</i>	<i>vov</i>	<i>voj</i>	<i>ame</i>	<i>tume</i>	<i>von</i>
Akuz.	<i>man</i>	<i>tut</i>	<i>les</i>	<i>la</i>	<i>amen</i>	<i>tumen</i>	<i>len</i>
Dat.	<i>manqe</i>	<i>tuqe</i>	<i>lesqe</i>	<i>laqe</i>	<i>amenqe</i>	<i>tumenqe</i>	<i>lenqe</i>

3.9. Evaluàcia

1. Thon e dine navnă ka-e kèzură nominatìvo, akuzatìvo thaj genitìvo!

o kèzo	o pučhipen	„phral”		„éhaj”	
		jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
Nominatìvo	kon?				
Akuzatìvo	kas?				
Genitìvo	kasqo?				
	kasqi?				
	kasqe?				
	kasqe?				

2. Thon i zenutni sarnavni „me” ka e kèzură: nominatìvo, akuzatìvo thaj datìvo!

o gin/ o kèzo	o nominatìvo	o akuzatìvo	o datìvo
jekhipen	✚	✚	✚
butipen	✚	✚	✚

3. Thon e trebutne sarnavnă anda o tabèlo!

o kèzo	jekhipen				butipen		
	o zeno				o zeno		
	I-to	II-to	III-to		I-to	II-to	III-to
Nom.							
Akuz.							
Dat.							

4. Keren p-o jekh propozìcia e zenutne pronombrurença palal e indikàcie dine and-i jekhto kolòna!

k-o kèzo	k-o zeno	k-o gin	i fòrma	i kerdi propozìcia
nominatìvo	I-to	butipen	✚	✚
akuzatìvo	II-to	butipen	✚	✚
datìvo	III-to	butipen	✚	✚

5. Ker propozìcie and-e save te utilizisares e pronombrosqe fòrme ka-o akuzatìvo kèzo kana sikaven i posèsia!

o zeno	o gin	i fòrma	i kerdi propozìcia
I-to	jekhipen	✚ man si man	✚
II-to		✚	✚
III-to		✚	✚
I-to	butipen	✚	✚
II-to		✚	✚
III-to		✚	✚

3.9. Evaluàcia

1. Thon e dine navnă ka-e kèzură nominativo, akuzativo thaj genitivo!

o kèzo	o puchipen	„phral”		„chaj”	
		jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
Nominativo	kon?	o phral	e phrala	i chaj	e chaja
Akuzativo	kas?	e phrales	e phralen	e chaja	e chajan
Genitivo	kasqo?	e phralesqo	e phralenqo	e chajaqo	e chajanqo
	kasqi?	e phralesqi	e phralenqi	e chajaqi	e chajanqi
	kasqe?	e phralesqe	e phralenqe	e chajaqe	e chajanqe
	kasqe?	e phralesqe	e phralenqe	e chajaqe	e chajanqe

2. Thon i zenutni sarnavni „tu” ka e kèzură: nominativo, akuzativo thaj dativo!

o gin/ o kèzo	o nominativo	o akuzativo	o dativo
jekhipen	✚ tu	✚ tut	✚ tuqe
butipen	✚ tume	✚ tumen	✚ tumenqe

3. Thon e trebutne sarnavnă anda o tabèlo!

o kèzo	jekhipen				butipen		
	o zeno				o zeno		
	I-to	II-to	III-to		I-to	II-to	III-to
Nom.	me	tu	vov	voj	ame	tume	von
Akuz.	man	tut	les	la	amen	tumen	len
Dat.	manqe	tuqe	lesqe	laqe	amenqe	tumenqe	lenqe

4. Keren p-o jekh propozicia e zenutne pronombrurença palal e indikàcie dine and-i jekhto kolòna!

k-o kèzo	k-o zeno	k-o gin	i fòrma	i kerdi propozicia
nominativo	I-to	butipen	✚ ame	✚ <u>Ame</u> kamas te zas lença kaj e kinimata.
akuzativo	II-to	butipen	✚ tume	✚ <u>Tume</u> vastden lenqe te vazden o kher.
dativo	III-to	butipen	✚ von	✚ <u>Von</u> si amare lache siklărne.

5. Ker propozicie and-e save te utilizisares e pronombrosqe fòrme ka-o akuzativo kèzo kana sikaven i posèsia!

o zeno	o gin	i fòrma	i kerdi propozicia
I-to	jekhipen	✚ man si man	✚ Man si man but paramičenqe lila.
II-to		✚ tut si tut	✚ Tut si tut jekh poezienqo lil.
III-to		✚ les si les	✚ Les si les jekh šukar phiravipen.
I-to	butipen	✚ amen si amen	✚ Amen si amen jekh šukar fàmilia.
II-to		✚ tumen si tumen	✚ Tumen si tumen tikne gava.
III-to		✚ len si len	✚ Len si len jekh purani història.

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE IV

KASØAR SO SIKLÖVAS?

4.1. I maj gugli pherr

✚ E gramatikàlo kategorìe le verbosqe

4.2. E rroma

✚ O indikativò mòdo: o akanutno vaxt

4.3. O Geòrge Saräu

4.4. Romane gilă

✓ O indikativò mòdo: o avutno vaxt

4.5. O phuro siklövno savo gelo školaþe

✓ O konžunktivò mòdo

✓ O indikativò mòdo: o imperfèkto

4.6. O gonorro duje lovença

✓ O indikativò mòdo: o nakhlo vaxt

4.7. O kamipen

✓ I intonàcia

✓ I pučhutni-relativò sarnavni

4.8. Le muleça p-o grast (I)

✓ O substantivò: o kèzo sociativ-instrumentàlo

4.9. Le muleça p-o grast (II)

✓ I sintàksa

4.10. Rekapitulàcia

4.11. Evaluàcia

4.1. I maj gugli pherr

1. Drabaren o tèksto!

I maj gugli pherr

Sasas jekhvar jekh phuro rrom saves sas les trin éhave: o Stadiano, o Kälino thaj o Samir. And-jekh ges akhardäs len thaj phendäs lenqe:

– Éhavalen me sem akana phuro. Tume san terne, thaj palal so me merava tume ačhena, thaj si *mùsaj* te prinžaren i lùmja. Kodolesqe dava varesaves po jekh gonorro lovença. Žan and-i lùmja thaj roden i maj kuć thaj maj gugli *pherr*. Kodolesqe savo anela la manqe, dava les sa mirro barvalipen.

Le éhave line le love thaj telärden *waresavo* and-i trin verver lumăqe riga te roden i maj kuć thaj maj gugli pherr. Palal trin berša *irisarden* savorre penqe dadesøe.

O Stadiano andäs jekh drakh, phenindoj ke andar savorre pherra opral i phuv kadaja si o maj gugli.

O Kälino phendäs pesqe dadesqe:

– Palal manøe i maj kuć pherr si kodola save arakhen pen nùmaj and-e varesode thema. Vov andäs pherra kaj na si and-e lenqo them: kokosesqe akhora, portokäle, kurmåle, banàne.

Palal, o phuro iril pes karing o Samir thaj pućhel les:

– Tha` tu, éhavea, so andän manqe? Sosøar irisardän tut e éuće vastença?

– Si éačes, dadea, ke irisardøm man éuće vastença, phenel o Samir, tha` e love so dän man na dem len p-e pherra, dem len te xramosarav man k-i škòla. Trin berša me sa siklilem. Le pherra so kidem na dikhen pen hodolesqe ke von si and-o mirro ilo thaj mirri godĩ. Patäv, dadea, ke kadala si e maj kuć pherra...

O dad lošardöl thaj phenel:

– Tu andän manqe e maj kuć pherra. Na si maj kuć pherra and-i sa i lùmja sar o siklärpen.

(palal o Žufter Borkoj)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinžarde lava!

• <i>mùsaj</i> - savo kampil/ trebal kerdo orso kondiciaça (obligatoriu)	• <i>waresavo</i> - sarkon, sekon, svàko, fitesavo (fiecare)
• <i>pherr</i> – frùkto (fruct)	• <i>irisarden</i> - avilen palpale (s-au întors)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Cel mai dulce fruct

Era odată un rrom bătrân care avea trei copii: Stadian, Călin și Samir. Într-o zi, i-a chemat la el și le-a zis:

– Copiilor, acum, eu sunt bătrân. Voi sunteți tineri, iar după ce voi muri, voi veți rămâne singuri și este nevoie să cunoașteți lumea. Astfel, îi voi da fiecăruia dintre voi câte un săculeț cu bani. Mergeți în lume și căutați cel mai scump și mai dulce fruct. De aceea, acelaia care mi-l va aduce, îi voi da toată averea mea.

Copiii au luat banii și au plecat fiecare în cele trei părți lumii, să caute cel mai scump și mai dulce fruct. După trei ani, s-au întors cu toții la tatăl lor.

Stadian a adus un ciorchine de strugure, spunând că, dintre toate fructele de pe pământ, acesta este cel mai dulce.

Călin i-a spus tatălui său:

– După părerea mea, cele mai scumpe fructe sunt acelea care se găsesc doar în câteva țări. El i-a adus fructe care nu se găsesc în țara lor: nuci de cocos, portocale, curmale și banane.

La urmă, bătrânul se întoarce spre Samir și îl întreabă:

– Dar tu, băiete, ce mi-ai adus? De ce te-ai întors cu mâinile goale?

– Este adevărat, tată, că m-am întors cu mâinile goale, spune Samir, dar banii pe care mi i-ai dat nu i-am cheltuit pe fructe, i-am plătit să mă înscriu la școală. Trei ani eu am tot studiat. Fructele ce le-am cules nu se văd, deoarece acestea sunt în inima și în mintea mea. Cred, tată, că acestea sunt cele mai scumpe fructe...

Tatăl se bucură și spune:

– Tu mi-ai adus cele mai scumpe fructe. Nu există fructe mai scumpe în toată lumea, decât este învățătura.

(după Jupter Borcoi)

4. Kasθar si o vakāripen anda kadava klasaqo kotor?

✚ Anda kadava klasaqo kotor si o vakāripen palal jekh phuro rrom saves sas les trin čhave.

5. Kaj tradās o phuro pesqe čhaven?

✚ O phuro tradās pesqe čhaven te zan and-i lùmă.

6. So ande e čhave palal trin berša?

✚ Palal e trin berša o Stadiano andās pesqe dadesqe drakha, o Kălino andās lesqe kòkososqe akhora, portokàle, kurmalè vi banàne, haj o Samir avilās e čuće vastenča.

7. Savo čhavo kerdās pesqe dades te lošardöl? Sosθar?

✚ O Samir kerdās pesqe dades te lošardöl, sosθar vov pokindās e love save xudās/ astardās len pesqe dadesθar kaj te zal k-i škòla.

8. So siklövipen šaj cirdas andar kadava tèksto?

✚ Andar kadava tèksto siklòvas so i maj gugli pherr si i edukàcia. I maj importànto buti andar amaro živipen trebal te avel i škòla/ o siklāripen/ i edukàcia.

4.2. E rroma

1. Drabaren o tèksto!

E rroma

Butivar amen pučas:
Kon sam thaj *katar* avas?
Kon p-i phuv amen *muklās*?
Ges thaj răt sa te phiras...

O Del mukhlās e rromen
Sa i lùmja te phiren.
Veste, kaj zas, vi kaj avas
Sa rromanes te vakāras!

Va! O Del kadja muklās,
Rromalen, sa te phiras
Thaj kaj zas vi kaj avas,
Ame sa te gilabas!

P-āl gava, kana *tradas*
Sa rromanes gilabas.
Lovorre but ame kidas...
E gažen te drabaras.

Dikh! xutel o kham opre,
Ušten mirre čavorre!
Parne grasta thon k-o vurdon,
Te zas p-o amaro drom!

Den iva thaj brišinda
Sa lošale si o rroma.
And-i càxra bašaven
Lenqe čhaven barāren.
(*palal o Žufter Borkoj*)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>katar</i> – kaθar (de unde)	• <i>veste</i> - save na si phangle, slòbodo (liberi)
• <i>amen muklās</i> – mukhlās (ne-a lăsat)	• <i>tradas</i> - zas (mergem)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Rromii

De multe ori ne-am întreat:
Cine suntem și de unde venim?
Cine pe pământ ne-a lăsat?
Zi și noapte să tot umblăm...

Da, Dumnezeu așa a lăsat!
Rromilor, tot să umblăm!
Pe unde mergem și de unde venim,
Noi mereu să cântăm!

Uite! Soarele răsare pe cer,
Se trezesc copilașii mei!
Cai albi pun la căruță,
Să mergem pe drumul nostru!

Prin sate, când trecem,
Tot în rromani cântăm.
Mulți bănuți noi strângem...
Pe gagei să-i vrăjim.

Dumnezeu i-a lăsat pe rromi
Toată lumea să o umble.
Liberi, unde mergem și unde venim
Tot în rromani să vorbim!

De ninge sau de plouă
Tot bucuroși sunt rromii.
În corturi cântă
Copiii și-i cresc.
(de Jupter Borcoi)

4. So pučhas amen butvar?

✚ *Butvar ame pučhas amen: kon sam thaj kaθar avas?*

5. So mukhlās o Devel?

✚ *O Del mukhlās kaj e rroma te phiren sa o vaxt andar savorri lùmă.*

6. Sosθar zan e rroma p-o drom?

✚ *E rroma zan p-o drom kodolesqe ke von sas phirutne. Maj anglal von phirenas andar gav, gavesθe te roden penqe buti, te ankalaven penqo manro.*

7. So keren e rroma kana den iva thaj brišinda?

✚ *Kana den iva thaj brišinda, e rroma si lošale and-i càxra, bašaven, thaj barären penqe čhaven.*

8. Savi rig andar i poezia éajlöl tumen maj but? Sosθar?

✚ *Man éajlöl man maj but i štarto stròfa, kodolesqe so, kathe, o poèto sikavel amenqe so e rroma andar i savorri lùmă vakären rromanes.*

✚ *Plačal man vi i dujto stròfa, and-i savi sikavel pes amenqe ke o Del mukhlās le rromen te phiren and-i savorri lùmja thaj te gilaben sa o vaxt.*

4.3. O Geòrge Saräu

1. Drabaren o tèksto!

O Geòrge Saräu (bijando and-o berś 1956)

O Geòrge Saräu si bijando and-o 21 Grastonaj/ Štartonaj, and-o gav Segarcea Vale andar o žudèco Teleorman. Anda o berś 1983 agorisardās i Fakulteta vaś e Avrikane Čhibă thaj Literatùre.

Sar studènto vov lias kotor bute milajenqe školanthe: anda o berś 1980 (and-i Bulgària) ka-e milajesqi škòla vaś i bulgarikani čhib thaj literatùra; anda o berś 1981 (and-i Hungària) ka-e kùrsură vaś i hungarikani čhib thaj literatùra. Avri kadale čhibănthe, vov maj siklilās korkorro i hispanikani, i germanikani thaj i rromani čhib.

I rromani čhib siklilās la korkorro, tromalisardo e universitarone siklärnenθar Geòrge Mihăilă, Emil Vrabie thaj Joana Prioteasa. Anda o berś 1983, rodindoj niște lila, ka-e Akademiaqi Biblioteka, arakhlās jekh xramosaripen palal e roma thaj i rromani čhib, kaθar o Jean Vailant, and-i savi sas jekh tikni gramatika e rromane čhibăqi thaj jekh tikno alavări. Palal kadava lil vov siklilās korkorro rodindoj informăcie vi avere lilenθe.

Palal so agorisardās i fakulteta, sas siklărno vaś i rusikani čhib ka-i Škòla gin 2 thaj ka-i Škòla gin 3 andar o fòros Satu Mare/ Baro Gav. Maj palal, and-o berś 1984, zal ka-o Bukurèsti, sar siklărno vaś i rusikani čhib thaj amboldări vaś i bulgarikani, i hungarikani thaj i rusikani čhib.

Andar o berś 1990, kerel buti ka-e Edukaciaqo Ministèro ka-i Dirèkcia vaś Maškarthemutne Relăcie.

Maškar e berśa 1991-1994, si siklărno rromane čhibăqo ka-i Normălo Škòla. Anda o vaxt jekh maj 1991 – 30 grastonaj 1998 si vi metodisto vaś i rromani čhib ka-e Edukaciaqo Ministèro.

Andar o berś 1998 (1 maj), si konsilièro vaś i rromani čhib thaj vaś e roma ka-e Edukaciaqo Ministèro.

Vov lăs e doktorosqo titùlo and-i filologia e tezaça „E arcičarenqo dialèkto andar i Rumùnia”, inkerdi ka o 28 septèmbro 1998, ka-i Fakulteta vaś e Avrikane Čhibă thaj Literatùre andar o Bukurèsti, telal o sikavipen e universitarone siklärnăqo, Lùcia Wald.

Anda o oktòbro 1992, kaj lesqi iniciativa putardās pes ka-i Fakulteta vaś e Avrikane Čhibă thaj Literatùre andar o Bukurèsti jekh fakultativo kùrso vaś i rromani čhib. Kadava kùrso sas o jekhto universitàro kùrso e rromane čhibăqo andar i Rumùnia.

Anda o universitàro berś 1997/1998 kaj lesqe phirimata, sas kerdi ka-i Fakulteta vaś e Avrikane Čhibă thaj Literatùre andar o Bukurèsti i hindikani sèkcia (hindi-rromani). Anda o universitàro berś 1998/1999 putardās pes ka-i Fakulteta vaś e Avrikane Čhibă thaj Literatùre andar o Bukurèsti i sèkcia vaś i rromani čhib thaj literatùra. Sakadă, anda o berś 2000, vov sas o širditòri thaj o koordinatòro e specializaciaqo „I rromani čhib thaj i literatùra” kaθar O Kolègio CREDIS, siklövipen putardo ka-o durăripen, ka-i Universiteta andar o Bukurèsti.

Širdindoj andar o berś 1999 (and-o fòros Baro Gav/Satu Mare), kerdās svakone berśesθe, po jekh vaj duj milajesqe škòle vaś i rromani čhib. Kothe, sas formisarde/ siklărde terne roma thaj gaze save siklăren e rromane siklövnen i rromani čhib thaj e rromenqi història.

O Geòrge Sarău ankalavdăs/ kerdăs but lila palal e rroma thaj i rromani čhib. Maškar lenŋe si: *Tikno rromano-rumunikano dikcionàro* (1992), *I rromani čhib. Lil vaš e rromane siklărne kaŋar I Normàlo Škòla* (1994), *Tekstonqo lil p-i rromani čhib* (1995, palemdikhlo and-o berša 1999, 2000, 2004 thaj 2005), *Rromano-rumunikano dikcionàro* (1998), *Vakăripnasqo lil and-i rromani čhib* (1999), *E teksturănqo kidipen and-i rromani čhib* (1999), *Rromano-rumunikano dikcionàro* (2000 thaj 2006), *E rromane čhibăqo kûrso* (2000 thaj 2008), *Vakăripnasqo rromano-rumunikano gîdo/sikavno* (2000), *Alfabetizaciaqo lil vaš e baremanuša* (2002) th.a.

O Geòrge Sarău ankalavdăs/ kerdăs vi školutne lila/pustika save si labărde akana and-e škòle: *I rromani čhib thaj i literatûra vaš o jekhto siklövîpnasqo berš* (2005), *I rromani čhib thaj i literatûra vaš o dujto siklövîpnasqo berš* (2005), *I rromani čhib thaj i literatûra vaš o trinto siklövîpnasqo berš* (2005), *I rromani čhib thaj i literatûra vaš o štarto siklövîpnasqo berš* (2006) thaj *I rromani čhib thaj i literatûra vaš o panzto siklövîpnasqo berš* (2007)

O Geòrge Sarău kerdăs but aver importanto bută vaš e rromenqî edukăcia. Vov kerdăs vaš e rromani čhib thaj vaš e rroma so konik na kerdăs: VOV 3IVDISARDĂS I RROMANI ČHIB.

3. Ambolden o tēksto gazikanes!

Gheorghe Sarău (născut în anul 1956)

Gheorghe Sarău s-a născut în 21 aprilie, în satul Segarcea-Vale din județul Teleorman. În anul 1983 a terminat Facultatea de Limbi și Literaturi Străine.

Ca student el a participat la multe școli de vară: în anul 1980 (în Bulgaria) la școala de vară pentru limba și literatura bulgară; în anul 1981 (în Ungaria) la cursurile pentru limba și literatura maghiară. În afară de aceste limbi, el a mai învățat singur limba spaniolă, germană și rromani.

Limba rromani a învățat-o singur, încurajat de profesorii universitari George Mihăilă, Emil Vrabie și Ioana Prioteasa. În anul 1983, căutând niște cărți, la Biblioteca Academiei, a găsit o scriere despre rromi și limba rromani, de Jean Vaillant, în care era o mică gramatică a limbii rromani și un mic dicționar. După această carte el a învățat singur, căutând informații și în alte cărți.

După ce a terminat facultatea, a fost profesor de limba rusă la Școala nr.2 și Școala nr.3 din orașul Satu Mare. Mai târziu, în anul 1984, merge la București, ca profesor de limba rusă și traducător pentru limba bulgară, maghiară și rusă.

Din anul 1990, lucrează la Ministerul Educației, la Direcția pentru Relații Internaționale.

Între anii 1991-1994 este profesor de limba rromani la Școala Normală. În perioada 1 mai 1991- 30 aprilie 1998 este și metodist pentru limba rromani la Ministerul Educației.

Din anul 1998 (1 mai) este consilier pentru limba rromani și pentru rromi la Ministerul Educației.

El a obținut titlul de doctor în filologie cu teza „Dialectul rromilor spoitori din România”, susținută la 28 septembrie 1998, la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine din București, sub îndrumarea profesoarei universitare Lucia Wald.

În octombrie 1992, la inițiativa sa, se deschide la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine din București un curs facultativ de limba rromani. Acest curs a fost primul curs universitar de limba rromani din România.

În anul universitar 1997/1998, la demersurile sale, a fost înființată, la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine din București, secția hindi (hindi-rromani). În anul universitar 1998-1999 s-a deschis la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine din București, secția de limba și literatura rromani. De asemenea, în anul 2000 el a fost inițiatorul și coordonatorul specializării „Limba și Literatura Rromani” de la Colegiul CREDIS, învățământ deschis la distanță, la Universitatea din București.

Începând din anul 1999 (în orașul Satu Mare), a făcut în fiecare an, câte una sau două școli de vară de limba rromani. Acolo, au fost formați tineri rromi și nerromi care predau elevilor rromi, limba rromani și istoria rromilor.

Gheorghe Sarău a scris multe cărți despre rromi și limba rromani. Dintre ele sunt: *Mic dicționar rrom-român* (1992), *Limba rromani. Carte pentru profesorii rromi de la Școala Normală* (1994), *Culegere de texte în limba rromani* (1995, revizuită în anii 1999, 2000, 2004 și 2005), *Dicționar rrom-român* (1998), *Manual de comunicare în limba rromani* (1999), *Culegere de texte în limba rromani* (1999), *Dicționar rrom-român* (2000 și 2006), *Curs de limba rromani* (2000 și 2008), *Ghid de conversație rrom-român* (2000), *Manual de alfabetizare pentru adulți* (2002) și altele.

Gheorghe Sarău a elaborat și manuale care sunt folosite acum în școli: *Limba și literatura rromani pentru anul I de studiu* (2005), *Limba și literatura rromani pentru anul II de studiu* (2005), *Limba și literatura rromani pentru anul III de studiu* (2005), *Limba și literatura rromani pentru anul IV de studiu* (2006), *Limba și literatura rromani pentru anul V de studiu* (2007).

Gheorghe Sarău a făcut multe alte lucruri importante pentru educația rromilor. El a făcut pentru limba rromani și pentru rromi ce nimeni n-a făcut: EL A ÎNSUFLEȚIT LIMBA RROMANI.

1. Kana thaj kaj bijandilo o Geòrge Sarău?

✚ O Geòrge Sarău si bijando and-o 21 Grastonaj/ Štartonaj, and-o gav Segarčea Vale andar o žudèco Teleorman.

2. Savi fakultèta agorisardăs o Geòrge Sarău and-o berś 1983?

✚ O Geòrge Sarău agorisardăs anda o berś 1983 i Fakultèta vaś e Avrikane Čhibă thaj Literatùre.

3. Kaj save milajesqe škòle lias kotor o Geòrge Sarău sar studènto?

✚ Sar studènto, vov lias kotor bute milajenqe školanθe: anda o berś 1980 (and-i Bulgària) ka-e milajesqi škòla vaś i bulgarikani čhib thaj literatùra; anda o berś 1981 (and-i Hungària) ka-e kùrsură vaś i hungarikani čhib thaj literatùra.

4. Save čhibă siklilăs kòrkorro o Geòrge Sarău?

✚ O Geòrge Sarău siklilăs korkorro i hispanikani, i germanikani thaj i rromani čhib.

5. Kon tromalisardăs les te siklòvel i rromani čhib?

✚ I rromani čhib siklilăs la tromalisardo e universitarone siklårnenθar Geòrge Mihăilă, Emil Vrăbie thaj Joana Prioteàsa.

6. Sar siklilās i rromani čhib?

+ I rromani čhib siklilās la kòrkorro, palal so arakhlās k-i Akademiaqi Bibliotèka jekh xramosaripen and-i rromani čhib.

7. Kaj sas siklārno palal so agorisardās i fakultèta?

+ Palal so agorisardās i fakultèta, sas siklārno vaś i rusikani čhib ka-i Škòla gin 2 thaj ka-i Škòla gin 3 andar o fòros Satu Mare/ Baro Gav.

8. Kaj kerdās butī andar o berś 1990?

+ Andar o berś 1990, vov kerdās butī ka-e Edukaciaqo Ministèro ka-i Dirècia vaś Maškarthemutne Relàcie.

9. So kerdās o Geòrge Sarāu maškar e berśa 1991-1994?

+ Maškar e berśa 1991-1994, sas siklārno rromane čhibāqo ka-i Normàlo Škòla.

10. Andar savo berś si konsilièro vaś i rromani čhib thaj vaś e rroma ka-e Edukaciaqo Ministèro?

+ Andar o berś 1998 si konsilièro vaś i rromani čhib thaj vaś e rroma ka-e Edukaciaqo Ministèro.

11. Savi tezaça lās pesqo doktorosqo titùlo?

+ Vov lās e doktorosqo titùlo and-i filologia e tezaça „E arčicarenqo dialèkto andar i Rumùnia”.

12. Savo kùrso putardās anda i oktòbra 1992, ka-i Fakultèta vaś e Avrikane Čhibā thaj Literatùre andar o Bukurèsti?

+ Anda i oktòbra 1992, kaj lesqì iniciativa, putardās pes ka-i Fakultèta vaś e Avrikane Čhibā thaj Literatùre andar o Bukurèsti jekh fakultatìvo kùrso vaś i rromani čhib.

13. And-o savo berś sas kerdi ka-i Fakultèta vaś e Avrikane Čhibā thaj Literatùre andar o Bukurèsti i hindikani sèkcia (hindi-rromani)?

+ Anda o universitàro berś 1997/1998 kaj lesqe phirimata, sas kerdi ka-i Fakultèta vaś e Avrikane Čhibā thaj Literatùre andar o Bukurèsti i hindikani sèkcia (hindi-rromani).

14. Andar savo berś kerdās svakone berśesθe, po jekh vaj duj milajesqe škòle vaś i rromani čhib?

+ Širdindoj andar o berś 1999 (and-o fòros Baro Gav/Satu Mare), kerdās svakone berśesθe, po jekh vaj duj milajesqe škòle vaś i rromani čhib.

15. Save lila xramosarde kaθar o Geòrge Sarāu prinzaren tume?

+ O Geòrge Sarāu ankalavdās but lila palal e rroma thaj i rromani čhib. Maškar lenθe si: Tikno rromano-rumunikano dikcionàro, I rromani čhib. Lil vaś e rromane siklārne kaθar I Normàlo Škòla, Tekstonqo lil p-i rromani čhib, Rromano-rumunikano dikcionàro, Vakāripnasqo lil and-i rromani čhib, E teksturānqo kidipen and-i rromani čhib, Rromano-rumunikano dikcionàro, E rromane čhibāqo kùrso, Vakāripnasqo rromano-rumunikano gido/sikavno th.a.

16. Sosθar si importànto o Geòrge Sarāu vaś e rroma?

+ O Geòrge Sarāu kerdās but aver importànto butā vaś e rromenqi edukàcia. Vov kerdās vaś e rromani čhib thaj vaś e rroma so konik na kerdās: VOV 3IVDISARDÀS I RROMANI ČHIB.

4.4. Rromane gilă

1. Drabaren o tèksto!

Nane còxa

Nane còxa, nane gad,
Na kinel manqe mo dad,
Śaj te zava pal-o rrom
Thaj kinela manqe vov.

Dade, kin manqe *ćenă*,
E *ćenă* sumnakutne,
Na kinesa e *ćenă*,
Na *beśava-nd-ël* *čeja*!

Thaj gelem me and-i bar,
Phaglem luludǎ śukar,
Thovdem la ka-o śero,
Te kames miro ilo!

Loli phabaj

And-o vurdon grëndos nane,
Man *piramni* śukar nane.

R: Loli phabaj la *činava*, hop, hop, hop,
Jekh paś tuqe, jekh paś manqe, hop, hop, hop!
Thaj ra ra raj ra ra raj, hop, hop, hop,
Thaj ra ra ra ra ra raj ra hop, hop, hop!

Lovorre ame kidasa,
Thaj khere ame tradasa

R: Loli phabaj la *činava*, hop, hop, hop,

Sosθar maj si vi dilipen,
So amenθe na-i phralipen

R: Loli phabaj la *činava*, hop, hop, hop,

O ruv e ruves śaj patăl,
O aver e rromes n-aśtil.
(*palal o Geòrge Sarău*)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

- *nane* - na si man (**nu am**)
- *còxa* – fista (**fustă**)
- *ćenă* – zлага (**cercei**)

- *na beśava-nd-ël* – na beśava anda *ël*, beśava maśkar *ël* (**nu voi sta între**)
- *piramni* - phiravni, kamli (**iubită, gagică**)

3. Ambolden o tēksto gazikanes!

N-am fustă

N-am fustă, n-am cămașă,
Nu-mi cumpără tatăl meu,
Poate voi merge după un rrom
Și îmi va cumpăra el.

Tată, cumpără-mi cercei,
Cercei de aur,
De nu-mi vei cumpăra cercei,
Nu voi sta în feciorie.

Și mers-am în grădină
Am rupt o floare frumoasă,
Am pus-o în păr,
Să iubești inima mea!

Măr roșu

În căruța fără fund,
Iubită frumoasă nu am.

R: Măr roșu voi tăia, hop, hop, hop,
Jumătate ție, jumătate mie, hop, hop, hop!
Tai ra ra rai ra ra ra rai, hop, hop, hop,
Taj ra ra ra ra ra rai ra hop, hop, hop!

Bănuți noi vom strânge,
Și acasă vom trimite

R: Măr roșu voi tăia, hop, hop, hop,

De ce mai este și prostie,
Că între noi nu este frăție.

R: Măr roșu voi tăia, hop, hop, hop,

Lup pe lup poate să creadă,
Altul pe rrom, nu.
(după Gheorghe Sarău)

4. Sosθar kamel i čhaj te 3al palal o rrom?

✚ I čhaj kamel te 3al palal o rrom kodolesqe ke na si la còxa vi gad.

5. So mangel i čhaj pesqe dadesθar?

✚ I čhaj mangel pesqe dadesθar sovnakutne cénă.

6. Kaθar thaj sosθar phaglās i čhaj luludī?

✚ I čhaj phaglās i luludī andar i bar thaj čhovdās la ka-o šero.

7. So thaj sosθar čhinela o čhavo?

✚ O čhavo čhinela loli phabaj: jekh paš dela pesqe piramnăqe, haj jekh paš ačhela pesqe.

8. So kamel o čhavo te avel maškar e rroma?

✚ O čhavo kamel kaj maškar e rroma te avel phralipen.

9. Savi gili čajlilās tumen maj but? Sosθar?

✚ Man čajlilās man maj but i gili „Nane còxa”, kodolesqe ke vakārel palal o kamipen.

✚ Plačal man i gili „Loli phabaj”, sosqe and-e laθe vakārel pes vi palal o phralipen savo trebal te avel maškar e rroma.

4.5. O phuro siklövno savo gelo školaθe

1. Drabaren o təksto!

O phuro siklövno savo gelo školaθe

Sas kaj sas... Sas and-jekh gav jekh phuro rrom aj jekh phuri. O óorro phuro na zanelas te xamosarel thaj te drabarel, *odolesqe* ke na sas les i baxt te phirel k-i škòla kana sas tikno. I phuri zanelas lil sar jekh rašaj. Vaš kadaja buti von *xanas pen* butivar.

And-jekh lačo dıves o phuro ašundəs so k-i škòla andar o gav šaj te zal kon kamel, kaj na zanel lil, te siklöl te xamosarel thaj te drabarel. O phuro na phendəs *khajc* e phurəqe thaj ləs te zal školaθe. And-o kadava dıves nakhlo paš i škòla jekh rajikano vurdon savo sas cirdindo nište grastenθar save zanas maj zorales sar i balval. Andar kadava vurdon peləs jekh gonorro lovença.

O phuro, savo zalas školaθe, arakhləs o gonorro e lovença. Vov ləs o gonorro thaj gelo maj dur školaθe. Pal vaj štar çasurə, e raja, arakhle pen khere bi jekhe gonorresqe lovença. Von avile palpale p-o drom kaθar avile khere te roden o gonorro e lovença. Aresle paš i škòla kaj *araxhadile* e phureça, savo avelas školaθar. E raja puçhle e phures:

– Phurea, na dikhlən jekh gonorro lovença?

O phuro, savo arakhləs o gonorro lovença, phendəs:

– Sar te na, ke akana avav kaθar i škòla kaj somas te siklövav te xamosarav thaj te drabarav!

– Kaθar i škòla? Puçhle e raja.

– Va, kaθar i škòla! Phenel o phuro.

Kana ašunde e raja so jekh phuro sas k-i škòla te siklövel te xamosarel thaj te drabarel, godısarde so o phuro si dilo.

E raja dine o drom le grastenqo maj zorales sar jekh to var thaj *bolden pen* palpale khere. Kadă ke o phuro açhilo e gonoreça e lovença.

O phuro na phendəs *khajc* e phurəqe thaj and-e savorro dəs vov zalas k-i škòla.

Palal jekh berś, o phuro zanelas te xamosarel thaj te drabarel. Kaj *gelo* k-i škòla zanglă te xamosarel thaj te drabarel thaj aresləs vi barvalo.

Çhavalen thaj çhajalen, kon zal k-i škòla aresel barvalo na nùmaj e lovença, tha` vi e godăça sar o phuro.

I škòla si jekh çáo barvalipen. Kas si les škòla si les jekh gonorro godăça!

(palal o Jonəl Kordovàn)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• odolesqe - kodolesqe, sosqe, andar kadava ke (de aceea, deoarece)	• arakhadile – maladiile (s-au întâlnit)
• xanas pen - denas pen (se certau)	• bolden pen - avilen palpale (s-au întors)
• khajć – khanć (nimic)	• gelo – gelăs (a mers, a plecat)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Elevul cel bătrân care a umblat la școală

A fost odată ca niciodată... Trăiau odată într-un sat un rrom bătrân și o babă. Sărmanul bătrân nu știa să scrie și să citească, deoarece nu a avut norocul să umble la școală când era mic. Baba știa carte ca un preot. Pentru acest lucru, ei se certau de multe ori.

Într-o bună zi, moșul a auzit că la școala din sat poate să meargă cine vrea, care nu știe carte, să învețe să scrie și să citească. Moșul nu i-a spus nimic babei și a început să umble la școală. În ziua aceea, a trecut pe lângă școală o trăsură domnească care era trasă de niște cai ce mergeau mai repede decât vântul. Din acea căruță a căzut o punguță cu bani.

Moșul, care mergea la școală, a aflat punguța cu bani. El a luat punguța și a mers mai departe spre școală. După cam patru ore, domnii s-au trezit acasă fără punguța cu bani. Ei s-au întors pe drumul pe care au mers acasă să caute punguța cu bani. Au ajuns lângă școală unde l-au întâlnit pe moș care venea de la școală. Domnii l-au întrebat pe bătrân:

– Moșule, nu ai văzut o punguță cu bani?

Moșul, care a găsit punguța cu bani, le-a spus:

– Cum să nu, căci acum vin de la școală unde am fost să învăț să scriu și să citesc!

– De la școală? au întrebat domnii.

– Da, de la școală! spuse moșul.

Când au auzit domnii că un moș a fost la școală să învețe să scrie și să citească, au crezut că bătrânul este nebun.

Domnii au dat bice cailor mai tare decât prima dată și s-au întors la casa lor. Așa că moșul a rămas cu punguța cu bani.

Moșul nu i-a spus nimic babei și în fiecare zi el mergea la școală.

După un an, moșul știa să scrie și să citească. Deoarece a mers la școală știa să scrie și să citească și a devenit și bogat.

Copiilor, cine merge la școală devine bogat nu numai cu banii, ci și cu înțelepciunea, asemenea moșului.

Școala este o adevărată bogăție. Cine are școală are un săculeț cu înțelepciune!

(după Ionel Cordovan)

4. Kon zivelas and-jekh gav?

✚ And-jekh gav zivelas jekh phuro thaj jekh phuri.

5. Sosθar xanas pen o phuro thaj i phuri?

✚ O phuro thaj i phuri xanas pen, kodolesqe kaj i phuri zanelas lil sar jekh raśaj, haj o phuro na zanelas te xramosarel thaj te drabarel.

6. Kaj gelăs o phuro and-jekh dīves?

✚ And-jekh dīves o phuro gelăs k-i škòla.

7. So arakhlăs o phuro p-o drom?

✚ P-o drom karing i škòla, o phuro arakhlăs jekh gonorro lovença.

8. Kasqo sas o gonorro kaj arakhlăs les o phuro?

✚ O gonorro savo arakhlăs les o phuro sas niște rajenqo.

9. So godīsarde e raja kana o phuro phendăs lenqe so vov avel kaθar i škòla?

✚ Kana o phuro phendăs le rajenqe so vov avel kaθar i škòla, kadala phende ke o phuro si dilo.

10. Sar sas o phuro palal jekh berś kaj gelăs k-i škòla?

✚ Palal jekh berś kaj gelo k-i škòla, o phuro zanglăs te xramosarel thaj te drabarel thaj areslăs vi barvalo.

11. So siklōvipen śaj cirdas andar kadava tèksto!

✚ Andar kadava tèksto śaj siklōvas ke: „I škòla si jekh ćáo barvalipen. Kas si les škòla si les jekh gonorro godăça!”

4.6. O gonorro duje lovença

1. Drabaren o tèksto!

O gonorro duje lovença

O phenitòri:

Thaj sas jekh phuro,
Kaj sas les jekh bašno.
Ah, so maj bašno!
So bašelas k-o phuro
Gilab bašneana,
Khel vi tu phureana!

Thaj sas jekh phuri,
Kaj sas la jekh khajni
Savi kerelas anro voj
La phurăthe, an-sevli!
.....

O phuro:

– Mirri phurie, mirro ilo!
De ma' vi man' jekh anro!

I phuri:

–Tuqe, me? Devla, arakh!
Khanikasqe anre éi dav!
Le bašnes mar tu, phurea,
Te kerel tuqe-anro, dilea.

O phenitòri:

P-e phures xoli bari pelăs,
Le bašnes, les vov mardăs,
Aj pe porăthar les cirdăs ;
O bašno, daraθar, vov naślăs
O dromorro les astardăs.
Jekh gonorro xasardo
Aj lesθar sas vazdino
.....

O bašno:

Thov manqe tele jekh bari kàpa,
Andem tuqe guruvnăn, balen, khajnăn,
Să so si tu' trebutnes khere
Avela tut vi sovnakutne love.

O phenitòri:

O phuro, sar i balval,
Liel i kàpa, thol la telal,
Thaj o baro bašno šukar,
Sa nangărdăs e peresθar.
Thaj te dikhes barvalimos!
Devla, užo thagarimos!
I phuri maškar i bar dikhel
Thaj pharolas te merel.
(adaptăcia kerdi palal i Elena Nuikă)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• sevli - o obijèkto and-o savo kidel pes e legume, e frùktură thaj aver bută (coș)	• sovnakutne – somnakutne (din aur, auriți)
• kàpa - i kuri, soça éharavas amen and-o sovthan (pătură, cuvertură)	• phenitòri – vakărno (povestitorul, naratorul)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Punguța cu doi bani

Povestitorul:

Ș-a fost odată un moș,
Care avea un cocoș.
Ah, ce mai cocoș!
Care la bătrân stătea
Cântă cocoșule,
Joacă și tu moșule !

Și-a fost și o babă,
Care o găină avea
Care ouă făcea
Pentru babă-n coș!
.....

Moșul:

– Baba mea, inima meu!
Dă-mi și mie un ou!

Baba:

– Ție, eu? Doamne, ferește!
Nimănui ouă nu pot da!
Moșule, bate-ți cocoșul,
Să îți faci ouă, nepriceputule.

Povestitorul:

Moșul tare supărat a fost,
Pe cocoș el l-a bătut,
Și de pene el l-a tras;
Cocoșul, de frică, a fugit
Drumulețul a apucat.
O punguță pierdută
De el a fost găsită.
.....

Cocoșul:

Întinde-mi jos o pătură mare,
Ți-am adus vaci, porci, găini,
De tot ce ai nevoie acasă
Vei avea și bănuți din aur.

Povestitorul:

Moșul, repede ca vântul,
La pătura, o-ntinde pe jos,
Iar cocoșul cel mare și frumos,
Scoate totul din burtă.
Și să vezi ce bogăție!
Doamne, împărăție pură!
Baba prin gard vede
Și crăpa să moară.

(adaptare după Elena Nuică)

4. Kasθar si o vakāripen anda kadava klasaḡo kotor?

+ Anda kadava klasaḡo kotor vakārel pes palal jekh phuro thaj jekh phuri.

5. So sas le phures?

+ Le phures sas les jekh baśno.

6. Tha` la phurǎ?

+ La phurǎ sas la jekh kaxni.

7. So manglǎs o phuro e phurǎθar?

+ O phuro manglǎs e phurǎθar jekh anro.

8. So phendǎs i phuri e phuresḡe?

+ I phuri phendǎs le phuresḡe ke na del les anre, te ʒal te marel pesḡe baśnes te kerel vi vov anre.

9. Kaj gelǎs o baśno?

+ O baśno gelǎs p-jekh baro drom.

10. So arakhlǎs o baśno?

+ O baśno arakhlǎs jekh gonorro lovença.

11. So phendǎs o baśno e phuresḡe kana avilǎs khere?

+ Kana avilǎs khere, o baśno phendǎs e phuresḡe te zinzarel jekh kǎpa/ parind.

12. Sar sas o phuro palal so avilǎs o baśno khere?

+ Palal so avilǎs o baśno khere, o phuro sas lośalo sosḡe o baśno andǎs lesḡe guruvnǎ, bale, kaxnǎ vi love.

13. So godǎsaren tumen ke phendǎs o phuro e phurǎḡe?

+ O phuro na dinǎs e phurǎḡe khanć. Vov phendǎs laḡe te marel pesḡe kaxnǎ te del la vi voj so dinǎs lesḡe o baśno.

14. Agorisaren i paramići?

+ I phuri mardǎs la kaxnǎ ʒi kana mulǎs.

4.7. O kamipen

1. Drabaren o tèksto!

O kamipen

Jekh purani paramiçi phenel ke varekana, o Del, savo phirelas p-i phuv, akhardăs le manušen te *rigărel* pesqe dinimata. Thaj avile le manuša opral sa i phuv, penqe *selăça*, k-o Devel.

Jekh sel avilăs te mangel barvalipen p-i vâzi, aver sastimos, aver but phuvăqo zinzaripen thaj kadja maj dur. Sarkon sel mangelas vareso.

Pala so o Del rigărdăs sa, dikhlăs dural ke maj aven trin murśa, kale balença, maşkarutne sar uçipen, thaj palal lenqe *podîmata* dikhelas pes ke phirdenas but droma. *Paşarden*, line *lazane* le stadă opral o şero thaj ačhile *bitragavde* anglal o Del.

- Kon san tume kaj aven but palal?
- Sam rroma , Devla!
- Thaj kaj sanas zi akana? Me rigărdem sa!

Ama, dikhindoj o Del ke beşenas kadja lazavde thaj sar zanelas ke si ćorre pučhlăs len maj lokhes:

- So mangimaça aviline?
 - Devla, ame avilăm te mangas tuqe te kames amen.
- Lenqo mangipen ćajlăs le Devles.
- Mišto rromalen phenav ke aştiv te kamav tumen.

Le murśa loşale, naisarde Lesqe, thodine le stadă p-o şero thaj kamlen te telăren.

O Del *ačhavdăs* len:

– Ażukeren xanci. Si man vi vareso vaş tumaro nămo. O jekhito dinipen so dav tumen si jekh şukar thaj gilavni ćhib. Te inkeren laŋe zorales. O dujto dinipen si le but şukar gilă. Von avena kadja şukar ke avena but prinzarde vaş lenqe. O trinto dinipen si jekh şukar them so avela tumaro than. Thaj kadava than avela sa i lùmja. Źan, thaj kamipnaça, te roden o vestipen thaj o živipnasqo şukaripen. Kadava si o kamipen. Ama si vi man jekh kamipen karing tumenŋe: phenen manqe ke kerena *jekhipen*, ke na avena zungalne thaj ke dena vast varekana jekh averesqe. O rroma dine penqo lav k-ăl Devlesqe mangimata, naisarde palem thaj gele.

I paramiçi phenel ke kana von inkerde penqo phenipen sas lenqe mišto, thaj kana bisterde lesŋar but rovine.

(palal o Źufter Borkoj)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>rigărel</i> - del maj but zenenqe, ulavel (împarte)	• <i>lazane</i> - lazavipnaça (cu rușine, sfială)
• <i>selăça</i> – naciaça (cu neamul, nația, etnia)	• <i>bitragavde</i> - ačhindoș thanesθe (nemișcați)
• <i>zinzaripen</i> - baripen, buxlăripen (întindere, suprafață)	• <i>ama</i> - tha` (dar, însă)
• <i>podîmata</i> - pașa, tiraxa (pantofi, încălțăminte)	• <i>ačhavadăs</i> - terdövdăs, inkerdăs len thanesθe (i-a oprit)
• <i>pașarden</i> - aven pașal (s-au apropiat)	• <i>jekhipen</i> – khetanipen (unitate)

3. Ambolden o tøksto gazikanes!

Dorința

O poveste veche spune că, odată, când Dumnezeu umbla pe pământ, i-a chemat pe oameni pentru a le împărți darurile Sale. Și au venit oamenii de pe tot pământul, după neamul lor, la Dumnezeu.

Un popor a venit să ceară câmpuri roditoare, altul sănătate, altul mult teritoriu și așa mai departe. Fiecare popor cerea ceva.

După ce Dumnezeu a împărțit tot, a văzut, în depărtare, că mai veneau trei bărbați, cu păr negru, de statură mijlocie, și, după încălțări, se vedea că au străbătut drum lung. S-au apropiat, și-au luat cu sfială pălăriile de pe cap și au rămas nemișcați în fața Lui Dumnezeu.

- Cine sunteți voi, cei care veniți așa de târziu?

- Suntem rromi, Doamne!

- Și unde ați fost până acum? Eu am împărțit totul!

Dar, văzându-i Dumnezeu că stau așa de rușinați și cum știa că sunt săraci, îi întrebă mai domol:

- Cu ce rugămintă ați venit?

- Doamne, noi am venit să te rugăm să ne iubești.

Rugămintea rromilor I-a plăcut lui Dumnezeu.

- Bine rromilor, Eu spun că pot să vă iubesc.

Bărbații, bucuroși, I-au mulțumit, și-au pus pălăriile pe cap și au vrut să plece.

Dar Dumnezeu i-a oprit:

- Așteptați puțin! Am și ceva pentru neamul vostru. Primul dar pe care vi-l ofer este o limbă frumoasă și melodioasă. Să o iubiți nespun de mult! Al doilea dar sunt cântecele cele mai frumoase. Ele vor fi așa de frumoase, încât veți fi foarte cunoscuți pentru ele. Al treilea dar este o țară minunată, care va fi locul vostru. Și acest loc va fi lumea întreagă! Mergeți și, cu iubire, să căutați libertatea și frumusețea vieții. Aceasta este dorința Mea. Dar am și Eu o rugămintă către voi: promiteți-mi că veți fi uniți, că nu veți fi răi și că vă veți ajuta întotdeauna, unul pe altul. Rromii au promis că vor respecta cerințele Domnului, I-au mulțumit din nou și au plecat.

Legenda spune că atunci când rromii și-au respectat promisiunea au dus-o bine, iar când au uitat de ea, au plâns mult.

(după Jupter Borcoi)

4. Kasθar si o vakāripen anda kadava klasaço kotor?

✚ Anda kadava klasaço kotor si o vakāripen palal o Del thaj palal e rroma.

5. Sosθar akhardās o Del le manušen pesθe?

✚ O Del akhardās le manušen pesθe kaj te rigārel pesqe dinimata.

6. So manglen e manuša kaθar o Del?

✚ Jekh sel avilās te mangel barvalipen p-i vāzi, aver sastimos, aver but phuvāço zinzaripen thaj kadja maj dur. Sarkon sel mangelas vareso.

7. Kon avilās maj palal ka-o Del?

✚ Maj palal, ka-o Del, avile e rroma.

8. So mangle e rroma e Devlesθar?

✚ E rroma mangle e Devlesθar kaj te kamel/ jubisarel len.

9. So maj dās o Del e rromenqe?

✚ O Del maj dinās e rromenqe: jekh šukar thaj gilavni čhib, but šukar gilā thaj jekh šukar them savo si i savorri lùmja.

10. So phenel i paramiç maj dur?

✚ I paramiçi phenel maj dur so kana e rroma inkerde penço phenipen kaj te keren jekhipen mašθar penθe, atunc sas lenqe mišto, thaj kana bisterde lesθar but rovine.

11. So siklōvipen šaj cirdas andar kadava təksto!

✚ Andar kadava təksto, d-ašti te siklōvas ke o Devel dinās amenqe, le rromenqe, e maj kuç dinimata: i rromani čhib, e rromane gilā thaj jekh biagoresqo them.

✚ E Devlesqo mangipen karing e rroma sas kaj von te keren jekhipen maškar penθe.

4.8. Le muleça p-o grast (I)

1. Drabaren o tèksto!

Le muleça p-o grast (I)

Maj *étisardem* varesode lila pal o marimos thaj pale mothodem po vareso munre dadesqe. Wo' kërëlas buki kaj kovaçija thaj tholas kan manthe. Rodavas te kërav vi me buki leça, tha` wo`ci mukhelas man:

– Beş and-ek than kã malaves tut! Naş othar ke phabos, phenelas manqë. Me ci khêlaw manqë kothe. Te kamesa te khêles tuqe, 3a avri, te na, tho o vast p-o lil!

Beşavas *pakiwalo* kaj te na našavel man avri, nùmaj mothovas lesqë and-ël lila pal o marimos *étime* manthar. Tholas vi wo' o kan manthe.

Palal so maj barilem, dem man *gogi* kã wo' tholas kan kaj te kërël man te maj *étisarav* vi aver lila. Kamelas te kërël andar manthe manuś sîkavdo. Anaw manqe godi kã le gaze kaj anenas lesqe bukãqo thaj achenas te kërën buki leça phenenas lesqe:

– „Sosthar ci sikaves vi le chaworës te kërël buki, Romane?”

Wo' *delas anglal*:

– „Mungro écheaw na aresela *te likhârel* sastra sar manthe”!

Kana me phenavas vareso kaj phandelas pe soça phendâsas manqe wo maj anglal, murro dad phenelas maj dur:

– Ingeravas le bobîne kaj le telefônurã le observatorenqe texarin, thaj pala` le duj çâsurã gese ingeravas lenqë xabe...”

– So krenas le observatôrurã, dade?

– Buki importanto! On thonas pen p-jekh than opre, maj paşe, paş-o *inamiko*, te na aven dikhline. Jekh oficëri dikhelas le binokloça kaj si o inamiko thaj so kërël, aver mutholas and-e bateriã p-o telefônò le koordonâte kaðar o oficëri le binokloça kaj te laçharen o cirdipen. Amare tûnurã cirdenas but mišto: thonas le projektîlurã sa le vesteça.

– Thaj na dikhelas len o inamiko?

– Te avilo dikhline, sa i jag sas te avel tradini karing lenthe. Te dikhes so pãcisardem me: And-ek ges, pala` le deşuduj çâsurã, telãrdem le xabeneça ka-l observatôrã. Nakhlem jek` xar afûndo, anklistem p-o plaj, çhute ma and-o vës thaj aţukërdem xancî. Kana dem te anklãw and-o vës, so te dikhës, xaw me ke Dewles, o inamiko dikhlãs man thaj le glònturã *fluierinas* paşa` mungre kana thaj perënas brişind and-el kaşt. Cîrdem man itõ palpale thaj açhilem le përeça ka-i phuw. Kadã kërëlas vi o grast, kaj *lipisajlõsas* manthar. So sas ma kërîmasqo? Te anklãw avri and-o vës? Pale` d-aştin te dikhën ma thaj pale` cîrden pala` manthe. D-aştin te malaven man vi man, vi le grastes... Te amboldaw palpale? Sar te mekhaw le manuşen bokhale...

(palal o Kostikã Băcălan)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>ćetisardem</i> - drabardem (am citit)	• <i>inamiko</i> - biamal, dușmăno (dușman, inamic)
• <i>pakiwalo</i> - (kathe) godăver (cuminte, respectuos)	• <i>xar</i> - bari len (vale)
• <i>dem man gogi</i> – godisardem man (m-am gândit, m-am deșteptat)	• <i>fluierinas</i> - soldas (fluierau)
• <i>delas anglal</i> – amboldelas (răspundea)	• <i>lipisajlōsas</i> - (kathe) thovdās pes pašal..., ćatrajlās (s-a apropiat, s-a lipit)
• <i>te likhărel</i> - (kathe) te marel le sastra, te kerel buti e sastrença (să bată fierul)	

3. Ambolden o tēksto gazikanes!

Cu mortul pe cal (I)

Am mai citit câteva cărți despre război și apoi am povestit câte ceva tatălui meu. El lucra la fierărie și punea urechea la cele spuse de mine. Căutam să lucrez și eu cu el, dar el nu mă lăsa:

- Stai locului, căci te lovești! Fugi de acolo că te arzi, îmi spunea. Eu nu mă joc aici! Dacă vrei să te joci, du-te afară, dacă nu, pune mâna pe carte!

Stăteam cuminte ca să nu mă dea afară, dar îi povesteam din cărțile de război citite de mine. Asculta și el la mine.

După ce am mai crescut, mi-am dat seama că el mă asculta ca să mă facă să citesc și alte cărți. Voia să facă din mine un om învățat. Îmi aduc aminte că neromii care îi aduceau de lucru și rămâneau să lucreze cu el îi spuneau:

- „De ce nu-l înveți și pe băiat să lucreze, Romane?”

El le răspundea:

- „Băiatul meu nu va ajunge să bată fierul ca mine!”

Când eu spuneam ceva care avea legătura cu ceva ce îmi spusese el, tatăl meu zicea mai departe:

- „Dimineața, duceam bobinele pentru telefoanele observatorilor și, după două ceasuri, zilnic, le duceam mâncare...”

- Tată, ce făceau observatorii?

- Lucru important! Se puneau pe un loc înalt, mai aproape de inamic, încât să nu fie văzuți. Un ofițer vedea cu binoclul unde se află inamicul și ce face, altul transmitea prin telefon coordonatele de la ofițerul cu binoclul ca să regleze tirul. Tunurile noastre trăgeau foarte bine: toate proiectilele erau trimise ca și cum le-ai pune cu mâna.

- Și nu-i vedea inamicul?

- Dacă ar fi fost văzuți, întregul foc ar fi fost îndreptat spre ei. Să vezi ce am pățit eu: Într-o zi, după ora doisprezece, am plecat cu mâncarea la observatori. Am trecut o vale adâncă, am urcat pe deal, am intrat în pădure și am așteptat puțin. Când am dat să ies din pădure, ce să vezi, pupa-ți-aș Dumnezeuul tău, inamicul m-a văzut și gloanțele îmi fluierau pe lângă urechi și cădeau ca ploaie deasupra copacilor. M-am tras repede înapoi și am rămas cu burta la pământ. Așa a făcut și calul, care se lipise de mine. Ce mai era de făcut? Să ies afară din pădure? După ar putea să mă vadă și apoi să tragă asupra mea. Ar fi putut să mă nimerească și pe mine, și pe cal... Să fac cale-ntoarsă? Cum să îi las pe oameni flămânzi?...

(după Costică Bățalan)

4. Sosqe lila drabardăsas o éhavo?

✚ *O éhavo drabardăsas lila palal o marimos.*

5. So butĩ kerelas e éhavesqo dad?

✚ *E éhavesqo dad sasas sastrări.*

6. So phenenas e gaze e dadesqe kaθar o éhavo?

✚ *E gaze phenenas e dadesqe te sikavel vi le éhavorres te kerel butĩ e sastreça.*

7. Palal so vakărel o dad e éhaveça?

✚ *O dad vakărdăs e éhaveça palal o maripen.*

8. Kaj gelăs e éhavesqo dad and-jekh dės?

✚ *And-jekh dės, e éhavesqo dad telărdăs le xabeneça ka-e observatòrură.*

9. Sosθar na śaj ingerdăs o dad o xaben pesqe amalenqe?

✚ *O dad na śaj ingerdăs o xaben pesqe amalenqe, kodolesqe ke o inamiko dikhlăs les thaj cirdăs e glonturença karing lesθe.*

10. So godīsaren tume ke kerdăs e éhevesqo dad? Gelăs maj dur vaj avilăs palpale? Sosθar?

✚ *Me patăv so e éhavesqo dad gelăs p-o aver drom vaj maj azukerdăs jekh cira zi kana na maj cirdel pes karing lesθe.*

4.9. Le muleça p-o grast (II)

1. Drabaren o tèksto!

Le muleça p-o grast (II)

Ćhutem man pale` and-o vės thaj lem la p-i aver *mardăli*. Amboldem man palal o plaj thaj maj palal arėslem le xabeneça, kaj sas ċhordino *pašesθe*. O lokotenento phendās:

– Trebujardās te amboldes palpale, na-s te meras ame bokhaθar...

Jek` sergènto, kaj sas leça thaj kaj kamelas te arėsël oficèri, thaj anda kode ċholas pes 3i pašal o inamiko, phendās manqe:

– Soldato!na, kana texara ċi aresesa le xabeneça ka-i vrăma, me daw tut jag mungre vastença!

Phendem:

– Xakărdem, raj!a, kadă si man te keraw.

Maj ingêrdem lesqë xabe` dujwar, trinwar...

And-ek` texarin, o kăpităno kaj zanelas so sas mașkar manθe thaj o sergènto, akhardăs man pesθe thaj phendās manqë.

– De-akanara ċi maj trebul te ingêrës xabe ke „amalesqë”. 3a pala` lesθe thaj an les and-e baterià!

Telărdem. Kana areslem kaj sas wo kerdilăs răt. Mothodine manqë kă o sergènto ċhutăs pes and-o angla e mitralièra. Sas sa *xivărdo*. Maj sas othe soldătură, amala mungrenθar. Phendem lenqe:

– Te kamena te ingeraw les, te thon les tume p-o grast. Me ċi thaw o vast pe lesθe.

Thodine les p-o kalo *samari* thaj phangle les. Me lem e *așfar* and-o vast thaj telărdem.

Kêrdilăs răt kali ke ċi dikhesas o naj. Me, le muleça p-o grast... Jek` ċjunvika dăs te gilabel. Vazdine pen mungre bala p-o șero.

Nakhlem leça jek` paj 3i ka-e ċanga... Le doră kaj sas phanglo lença, putêrdile jek` ċira thaj o mulo areslo le pungrença and-o paj, tha` me ċi thodem o vast te laċharaw les thaj te phandaw les maj mišto.

Areslo and-e baterià phendem kolavre kătanenqe te len les won tele ke man na-i man zor and-e manθe.

– Interesănto paramiç! Phen manqe, dad!e, othe, and-o marimos, ċi zanenas tut ke san rrom, ke tu ċi prințardös, san parno thaj șukar?

Mungro dad ninerisardăs man p-o muj:

– Tu san maj șukar, ċhawa mungro! 3anglôlas pes, sar te na, motholas morro anaw, „Căldăraș”, thaj maj sas po jek ga3o kathar, kătana mança, kaj zanelas man anglal, tha` na-s khanikas khanć othar...

– Othe, anglal o merimos, i bokh thaj le 3uwa, samas sawore sa jek`.

(palal o Kostikă Băcălan)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• mardăli - maripnasqo than, o drom kaj si mardo (cărare)	• xivărdo – puškisardo (ciuruit)
• pașesθe - jekh paș andar (de aproape)	• samari - grast (cal)
	• așfar - i dori savața tradel pes o grast (căpăstru)

3. Ambolden o tēksto gazikanes!

Cu mortul pe cal (II)

Am intrat iarăși în pădure și am luat-o pe altă cărare. Am ocolit dealul și, într-un târziu, am ajuns cu mâncarea, care jumătate se vărsase.

Locotenentul a zis:

- Trebuia să te întorci, n-am fi murit noi de foame...

Un sergent care era cu el și care dorea să ajungă ofițer și de aceea se apropia până lângă inamic, mi-a zis:

- Soldat, dacă mâine nu vei ajunge la timp cu mâncarea te împușc cu mâinile mele!

Eu i-am spus:

- Am înțeles, domnule, așa am să fac!

I-am mai dus mâncare de două, trei ori...

Într-o dimineață, căpitanul, care știa ce a fost între mine și sergent, m-a chemat la el și mi-a zis:

- De acum, nu mai trebuie să-i aduci mâncare „prietenului tău”. Du-te după el și adu-l în baterie!

Am plecat. Când am ajuns unde era el, se înnoptase. Mi s-a spus că sergentul s-a pus în fața mitralieriei inamice. Era tot ciuruit. Mai erau acolo soldați, camarazi de-ai mei. Eu le-am spus:

- Dacă veți vrea să-l duc, să-l puneți voi pe cal! Eu nu pun mâna pe el!

L-au pus pe calul cel negru și l-au legat. Am luat căpăstrul în mână și am plecat.

S-a întunecat că nu-ți mai vedeai degetul. Eu, cu mortul pe cal... O cucuvea începu să cânte. Mi s-a ridicat părul pe cap.

Am trecut cu el o apă până la genunchi... Frânghiile cu care era legat au cedat puțin și mortul a ajuns cu picioarele în apă, dar eu nu am pus mâna să-l aranjez și să-l leg mai bine.

Ajuns în baterie, le-am spus celorlalți soldați să-l ia ei jos că eu nu mai am putere în mine.

- Interesantă poveste! Spune-mi, tată, acolo, în război, nu se știa că ești rrom, că tu nu te deosebești, ești alb și frumos?

Tatăl meu m-a mângâiat pe obraz:

- Tu ești mai frumos, băiatul meu! Se știa, cum să nu, spunea numele meu, „Căldăraș” și mai era câte un nerrom, soldat cu mine, care mă știa dinainte, dar nu interesa pe nimeni acest lucru...

- Acolo, în fața morții, a foamei și păduchilor, eram toți egali!

(după Costică Bățălan)

4. Kaj gelăs e čhavesqo dad?

✚ *E čhavesqo dad gelăs te ingerel o xaben pesqe amalenqe. Kaj te aresel lenθe, vov alosardăs aver drom.*

5. Kon cipisardăs p-e čhavesqo dad?

✚ *Jekh sergènto cipisardăs karing e čhavesqo dad.*

6. So phendăs o sergènto e dadesqe?

✚ *O sergènto phendăs e dadesqe ke kana texara či aresela le xabeneça ka-i vrăma, vov del les jag pesqe vastença!*

7. Sosθar na maj trebalas te ingerel xaben e čhavesqo dad le sergentosqe?

✚ *E čhavesqo dad na maj trebalas te ingerel le sergentosqe xaben sosθar o sergènto mulăs.*

8. Kas ingerdăs e čhavesqo dad p-o grast?

✚ *E čhavesqo dad ingerdăs p-o grast jekhe mule, le sergentos.*

9. Sosθar mulăs o sergènto?

✚ *O sergènto mulăs sosqe vov sas xivărdo e glonturenθar.*

10. E dadesqe amala dikhle avere jakhença e dades? Sosθar?

✚ *Na, e dadesqe amala na dikhle le čhavesqe dades avere jakhença. Kothe, and-o maripen, savorre zene sas jekh.*

11. So siklövipen šaj cirdas andar kadava təksto?

✚ *Andar kadava təksto d-ašti te siklövās ke and-o maripen si but pharo thaj e soldătură keren baro sakrificivo.*

✚ *Sa kadă, maškar e čaće amala na si importanto e manușesqi etnìa.*

4.10. Rekapitulàcia

1. Thon e avutne vèrbură anda e duj kategorìe: *lel, azbal, bilöl, cipil, ćajlöl, ćumidel, dikhel, dandarel, daral, inklöl, izdral, irinel, kandel, kalöl, khandel, khuvel, lolöl, marel, merel*.

bitematikane vèrbură	tematikane vèrbură		
- EL	-AL	-OL/ ŐL	-IL
			
			
			
			
			
			
			
			
			
			
			

2. Thon ka-o mòdo indikativo, o akanutno vaxt e vèrbură: *sikavel, siklölvel thaj siklărel*.

i zenutni sarnavni	o indikativo mòdo, o akanutno vaxt		
	sikavel	siklölvel	siklărel
me			
tu			
vov/ voj			
ame			
tume			
von			

3. Thon i kernavni/ o vèrbo „phenel” ka-o akanutno vaxt, o sintetikano avutno vaxt thaj o analitikano avutno vaxt!

i zenutni sarnavni	o avutno vaxt sintetikani fòrma	o avutno vaxt analitikani fòrma
me		
tu		
vov/ voj		
ame		
tume		
von		

4. Thon e lache fòrme e kernavnăqi „xal” anda o telutno tabèlo!

i zenutni sarnavni	o indikativo mòdo				
	o akanutno vaxt	o avutno vaxt sintetikani fòrma	o avutno vaxt analitikani fòrma	o imperfèkto	o nakhlo vaxt
me					xalem
tu		xasa			
vov/ voj				xalas	
ame	xas				
tume					
von			ka xan		

4.10. Rekapitulăcia

- ✚ Thon e avutne vèrbură anda e duj kategorîe: *lel*, *azbal*, *bilöl*, *cipil*, *ćajlöl*, *ćumidel*, *dikhel*, *dandarel*, *daral*, *inklöl*, *izdral*, *irinel*, *kandel*, *kalöl*, *khandel*, *khuvel*, *lolöl*, *marel*, *merel*.

bitematikane vèrbură	tematikane vèrbură		
- EL	-AL	-OL/ ÖL	-IL
✚ <i>lel</i>	✚ <i>azbal</i>	✚ <i>bilöl</i>	✚ <i>cipil</i>
✚ <i>ćumidel</i>	✚ <i>daral</i>	✚ <i>ćajlöl</i>	
✚ <i>dikhel</i>	✚ <i>izdral</i>	✚ <i>inklöl</i>	
✚ <i>dandarel</i>		✚ <i>kalöl</i>	
✚ <i>irinel</i>		✚ <i>lolöl</i>	
✚ <i>kandel</i>			
✚ <i>khandel</i>			
✚ <i>khuvel</i>			
✚ <i>marel</i>			
✚ <i>merel</i>			

- ✚ Thon ka-o mòdo indikativo, o akanutno vaxt e vèrbură: *sikavel*, *siklövel* thaj *siklärel*.

i zenutni sarnavni	o indikativo mòdo, o akanutno vaxt		
	sikavel	siklövel	siklärel
me	<i>sikavav</i>	<i>siklövav</i>	<i>siklärav</i>
tu	<i>sikaves</i>	<i>siklöves</i>	<i>sikläres</i>
vov/ voj	<i>sikavel</i>	<i>siklövel</i>	<i>siklärel</i>
ame	<i>sikavas</i>	<i>siklövas</i>	<i>siklăras</i>
tume	<i>sikaven</i>	<i>siklöven</i>	<i>siklăren</i>
von	<i>sikaven</i>	<i>siklöven</i>	<i>siklăren</i>

3. Thon i kernavni/ o vèrbo „phenel” ka-o akanutno vaxt, o sintetikano avutno vaxt thaj o analitikano avutno vaxt!

i zenutni sarnavni	o avutno vaxt sintetikani fòrma	o avutno vaxt analitikani fòrma
me	phenav	ka phenav
tu	phenesa	ka phenes
vov/ voj	phenela	ka phenel
ame	phenasa	ka phenas
tume	phenena	ka phenen
von	phenena	ka phenen

4. Thon e lache fòrme e kernavnăqi „xal” anda o telutno tabèlo!

i zenutni sarnavni	o indikativo mòdo				
	o akanutno vaxt	o avutno vaxt sintetikani fòrma	o avutno vaxt analitikani fòrma	o imperfèkto	o nakhlo vaxt
me	xav	xava	ka xav	xavas	xalem
tu	xas	xasa	ka xas	xasas	xalăn
vov/ voj	xal	xala	ka xal	xalas	xalăs
ame	xas	xasa	ka xas	xasas	xalăm
tume	xan	xana	ka xan	xanas	xalen
von	xan	xana	ka xan	xanas	xalen

4.11. Palutni evaluàcia

E dajaqi rromani éhib vi i literatùra

O VI-to siklövipnasqo berś

E siklövnesqo anav thaj angloanav:

I dàta kana si dino o tèsto:

- Vaś o laćho rezolvisaripen e savorre mangimatenqo kaθar *I jekhto rig* thaj kaθar *I dujto rig*, del pes 90 pùnturǎ.
- Del pes ivǎθe 10 pùnturǎ.
- E butǎqo vaxt si 45 minùturǎ.

Del pes o tèksto:

Sas jekhvar jekh éhavo efa berśenqo. Les sas les kale bala, bare thaj kale jakha, thule phovǎ. Les sas les jekh kovlo vak thaj jekh śukar asajpen. Na kamelas te phenel khanć; vakǎrelas nùmaj atunć kana sas pućhlo. Vov sas kanutno, godǎver thaj amalikano. Sas les duj vasta, duj punre, duj jakha, duj kana, pan3 naja jekhe vastesθe, sas jekh éhavo sar orsavo éhavo.

(*Kamav te aresav siklǎrno! - palal i Noèmi Kordovǎn*)

I JEKHTO RIG

(50 pùnturǎ)

E avutne mangimata si kerde palal o dino tèksto. Trujar i grafèma kaj si o laćho amboldipen vaj xramosar and-o ćućo than so mangel pes:

1. E tekstosqo tìtulo thaj o autòro si:

7 pùnturǎ

✚ o tìtulo:

✚ o autòro:

2. Xramosar andar o dino tèksto o kotor kaj sikavel e fizika karakteristike e ćhavesqe.

7 pùnturǎ

.....

.....

3. O amboldino alav vaś o alav *thulo* si: _____

7 pùnturǎ

4. Xramosar jekh zenutno pronòmbro andar o dino tèksto:

7 pùnturǎ

.....

5. And-i propoziția „*Les sas les jekh kovlo vak thaj jekh šukar asajpen.*” si:

a. 1 adžektivo

7 pùntură

b. 2 adžektivură

c. 3 adžektivură

6. Xramosar po jekh substantivo vaš svàko agoripen:

15 pùntură

o agoripen	muršikano substantivo	zuvlikano substantivo
 jekh konsonànta		
 i paškonsonànta j		
 i vokàla i		
 o sufikso -orro/ -orri		
 o sufikso -no/ -ni		

I DUJTO RIG

(40 pùntură)

1. Xramosar grafemença e kardinàla thaj e ordinàla ginavnă:

20 pùntură

i ginavni	i kardinàlo ginavni	i ordinàlo ginavni
 1	 jekh	 jekhto
 5		
 9		
 10		
 13		
 40		

2. Ambolde gazikanes o dino tèksto:

20 pùntură

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4.11. Palutni evaluàcia

E dajaqi rromani éhib vi i literatùra

O VI-to siklövipnasqo berś

E siklövnesqo anav thaj angloanav:

I dàta kana si dino o tèsto:

- Vaś o laćho rezolvisaripen e savorre mangimatenqo andar *I jekh to rig* thaj andar *I duj to rig*, del pes 90 pùnturǎ.
- Del pes ivǎŋe 10 pùnturǎ.
- E butǎqo vaxt si 45 minùturǎ.

Del pes o tèksto:

Sas jekhvar jekh éhavo eŋta berśenqo. Les sas les kale bala, bare thaj kale jakha, thule phovǎ. Les sas les jekh kovlo vak thaj jekh śukar asajpen. Na kamelas te phenel khanć; vakǎrelas nùmaj atunć kana sas pućhlo. Vov sas kanutno, godǎver thaj amalikano. Sas les duj vasta, duj punre, duj jakha, duj kana, panz naja jekhe vastesŋe, sas jekh éhavo sar orsavo éhavo.

(Kamav te aresav siklǎrno! - palal i Noèmi Kordovǎn)

I JEKHTO RIG

(50 pùnturǎ)

E avutne mangimata si kerde palal o dino tèksto. Trujar i grafèma kaj si o laćho amboldipen vaj xramosar and-o ćućo than so mangel pes:

1. E tekstosqo tìtulo thaj o autòro si:

7 pùnturǎ

+ o tìtulo: Kamav te aresav siklǎrno!

+ o autòro: i Noèmi Kordovǎn

2. Xramosar andar o dino tèksto o kotor kaj sikavel e fizika karakteristike e éhavesqe.

7 pùnturǎ

+ *Les sas les kale bala, bare thaj kale jakha, thule phovǎ.*

3. O amboldino alav vaś o alav thulo si: sano

7 pùnturǎ

+ *thulo ≠ sano*

4. Xramosar jekh ženutno pronòmbro andar o dino tèksto:

7 pùnturǎ

+ *ženutne pronòmburǎ: vov, les*

5. And-i propoziția „*Les sas les jekh kovlo vak thaj jekh šukar asajpen.*” si:

a. 1 adžektivo

7 pùntură

b. 2 adžektivură

c. 3 adžektivură

✚ 2 adžektivură: *kovlo, šukar.*

6. Xramosar po jekh substantivo vaš svàko agoripen:

15 pùntură

o agoripen	muršikano substantivo	zuvlikano substantivo
✚ jekh konsonànta	✚ mas	✚ phen
✚ i paškonsonànta j	✚ raj	✚ phabaj
✚ i vokàla i	✚ sastri	✚ bori
✚ o sufikso -orro/ -orri	✚ phralorro	✚ phenörri
✚ o sufikso -no/ -ni	✚ siklărno	✚ grastni

I DUJTO RIG

(40 pùntură)

3. Xramosar grafemenča e kardinàla thaj e ordinàla ginavnă:

20 pùntură

i ginavni	i kardinàlo ginavni	i ordinàlo ginavni
✚ 1	✚ jekh	✚ jekhto
✚ 5	✚ panʒ	✚ panʒto
✚ 9	✚ enă	✚ enăto
✚ 10	✚ deš	✚ dešto
✚ 13	✚ dešutrin	✚ dešutrinto
✚ 40	✚ štarvardeš	✚ štarvardešto

4. Ambolde gazikanes o dino tèksto:

20 pùntură

A fost odată un băiețel de șapte ani. Avea păr negru, ochi mari și negri, sprâncene groase. Avea o voce moale și un zâmbet frumos. Nu dorea să spună nimic; vorbea doar atunci când era întrebat. Era ascultător, deștept și prietenos. Avea două mâini, două picioare, doi ochi, două urechi, cinci degete la o mână, era un copil ca oricare altul.

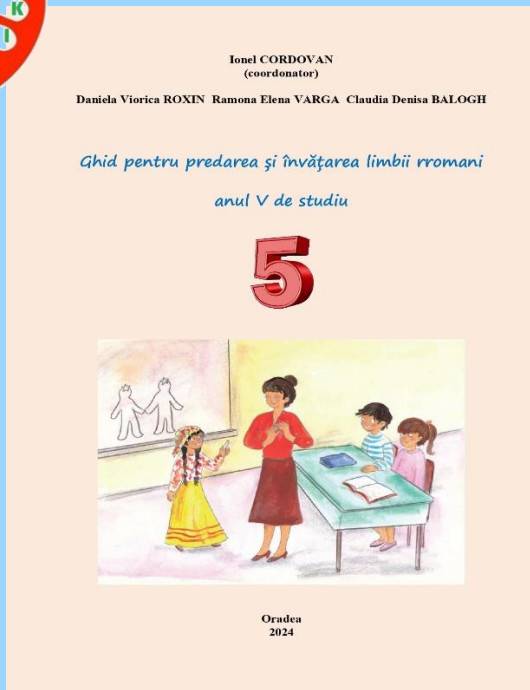
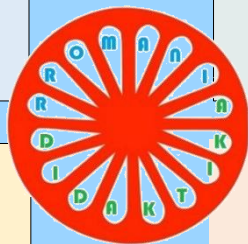
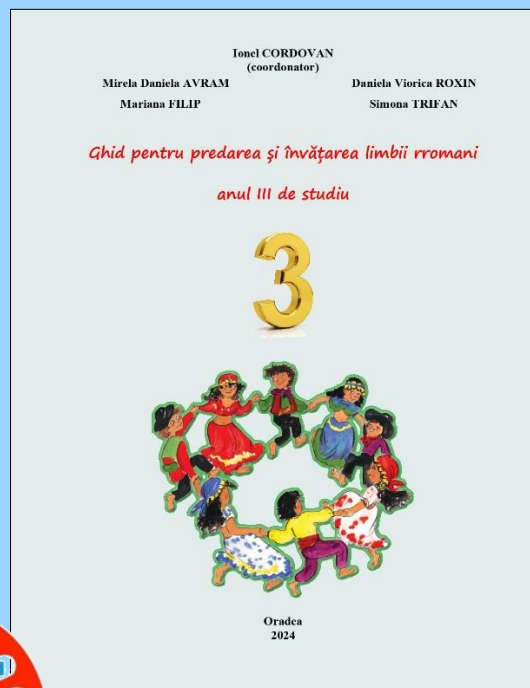

BIBLIOGRAFIE

1. CORDOVAN, Ionel, SARĂU, Gheorghe, BAICU, Mariana, CORDOVAN, Noemi, ROXIN, Daniela, AVRAM, Mirela, 2020, *Ghidul profesorului de limba rromani*, Oradea: Editura Print Expert, 304 p.
2. CORDOVAN, Ionel, SARĂU, Gheorghe, CORDOVAN, Noemi, BAICU, Mariana, 2017, *Ghidul profesorului de limba rromani*, Oradea, Editura Primus, 277 p.
3. CUCOȘ, Constantin (coord.), 1998, *Psihopedagogie pentru examenul de definitivare și grade didactice*, Iași: Editura Polirom.
4. IUCU, Romiță, 2001, *Instruirea școlară*, Iași: Editura Polirom.
5. IUCU, Romiță, MANOLESCU, Marin, 2001, *Pedagogie*, București: Editura Fundației „Dimitrie Bolintineanu”, 332 p.
6. MANOLESCU, Marin, 2002, *Evaluarea școlară - un contract pedagogic*, București: Editura Fundației „Dimitrie Bolintineanu ”, 248 p.
7. NEACȘU, Ion, 1999, *Instruire și învățare*, București: EDP.
8. SARĂU, Gheorghe, CORDOVAN Ionel, CORDOVAN Noemi, 2022, *Limba și literatura maternă rromani. Manual pentru clasa a VI-a. E dajaqi rromani čhib vi i literatūra (pustik vaś i šovto klàsa)*, București: Editura Sigma, 144 p.
9. SARĂU, Gheorghe, 2006, *Dicționar rrom-român*, București: Editura Sigma, 224 p.
10. SARĂU, Gheorghe, 2012, *Dicționar român-rrom*, București: Editura Sigma, 288 p.
11. SARĂU, Gheorghe; CORDOVAN, Ionel; 2016, *Ghid de conversație român – rrom – englez – maghiar*, Oradea: Editura Primus, 188 p.
12. *Programa școlară pentru disciplina *Limba și literatura maternă rromani, clasa a VI-a*, MEN, București, 2017.
13. *<https://www.youtube.com/@RromaniDidaktika>

Din aceeași colecție

9789730412000